

Nemunas

Nr. 24–25
(387–388–
828–829)

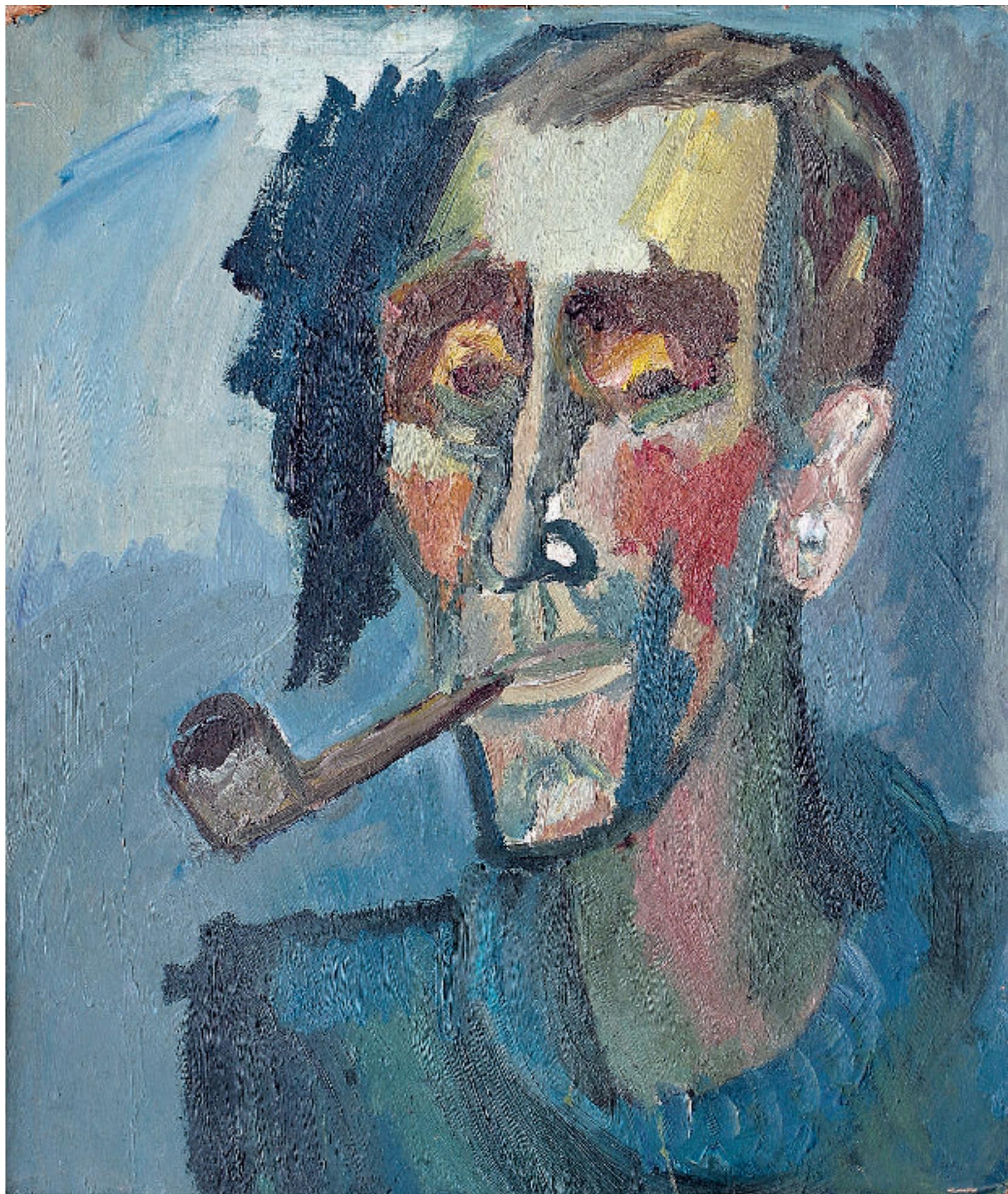
2012 m.
birželio 28–
liepos 11 d.

Kaina 2,50 Lt

KAUNO KULTŪROS IR MENO SAVAITRAŠTIS

Susitikę ant tų pačių metų tiltų 11 p.

Kęstutis PALIOKAS. „Autoportretas su pipke“.

Kauno Laiptai

3-8 p.

Tiltai

9-14 p.

www.nemunas.net

9 770 134 314 007

Apie geriausią romaną ir tolimą Lietuvos kraštą

Audronė MEŠKAUSKAITĖ

Rokiškis yra labai toli beveik nuo mūsų visų. Išspraudęs pačiam patsienvye, pasipuošęs išpūdinga aikštė, grakštais dvaro rūmuis ir medinukais su išpiestomis langinėmis. Jei nevažiuojame pasiūrėti nei to, nei kito, čia privilioti gali kasmet dalijamos rašytojų premijos. Lietuvos rašytojų sąjunga, jamžindama žymaus lietuvių prozininko, Valstybės premijos laureato Liudo Dovydėno (1906–2000) atminimą, steigia kasmetinę L. Dovydėno premiją už geriausią naują lietuvišką romaną, leidyklose išleistą per praėjusius kalendorinius metus. Ir įteikia ją Rokiškyje – visai netoli Čedasų, kuriuose vaidystėje būsimas rašytojas lankė moykla. Ten užsuksime kiek vėliau, o pirmiausia – premijos įteikimo iškilmes Rokiškio Juozo Kėliuocių bibliotekoje.

L. Dovydėno literatūrinės premijos skyrimo komisija balsavo beveik vienbalsiai ir nusprendė, jog geriausio 2011 m. romano vardo vertas Vlado Kalvaičio romanas „Sustiprinto režimo barakas“. Tai ne pirma komisija, kuriai šis romanas pasirodė pats įdomiausias. Novelij romane autorius derina išmonę ir autentiškūs išgyvenimus tremtyje. Per atskirus novelių veikėjus, jų pasakojimus ir buitį, prisiminimus, kasdienybę, svajones atskleidžia lagerių sistemą, mirties tragizmą ir išgyvenimo galimybes. Už visa tai nesenai jam atiteko Žemaitės premija. Ši kartą laureatui Lietuvos rašytoju sąjungos pirmmininkas Antanas A. Jonynas vėl įteikė diplomą, ažuolų vainiką nupynęs Čedasų bei Trumpiškių kaimu, kuriuose L. Dovydėnas mažas bėgojo, žmonės, o penkiolikos tūkstančių litų piniginę premiją, kaip ir kasmet, skyre rašytojo L. Dovydėno sūnūs fotomenininkas Jonas Dovydėnas, gyvenantis Amerikoje. Jis prisipažino, jog tėvo vardu pavadinta premija atiteko be galo intriguojančiam, tačiau nelenjavai skaitomam romanui. Jame užjūryje gyvenantis fotomenininkas aptiko daug nežinomų žodžių, kurių veikiausiai lengvai surastume ir mes.

Pernai premija atiteko iš Paryžiaus atvykusiam rašytojui Valdui Papievui (anksčiau – rašytojams Romualdui Granauskui, Leonardui Gutauskui, Vytautui Martinkui). Tuomet rašytojams net žemė teko arti, o visai netoliess buvo ir prancūziškas „salionėlis“ įrengtas. Ši kartą teko elgtis santūriau, nes V. Kalvaitis – solidaus amžiaus žmogus. Tiesa, toks guyus ir energingas, kad net kitiems vis dar gali būti įkvėpiantis pavyzdis. Išklimingoje popietėje kalbėjusi literatūrologė Solveiga Daugirdaitė, premijos įteikimo komisijos pirmmininkė, prisipažino, kad jau seniai planuoja ra-

Džiugus rašytojo Vlado Kalvaičio ir fotomenininko Jono Dovydėno susitikimas.

šyt, tik niekaip nesiryžta, nesuranda laiko. V. Kalvaitis jai yra įtikinėmiasias pavyzdys, kad pradėti niekada ne vėlu. „Kai premijas teikiame jauniems autoriams, dažniausiai pridedame šiek tiek avansu, nes tikime jų ateitim. O V. Kalvaičio gyvenimiskoji patirtis romanuose jau išskleidusi visu savo grožiu“, – džiaugėsi literatūrologė. Jos manymu, romanas apie tremtį pasirodė pačiu laiku, nes po nepriklausomybės atgavimo tokios, dažniausiai ne grožinės literatūros išleista gana daug, bet vėliau jos potvynis seko, o tema taip ir liko neisrašyta. Apie patirties svarbą literatūroje galime kalbėti lygindami rašytojos Rūtos Šepetys ir V. Kalvaičio romanus. Net patys žiauriausiai, skaudžiausiai ir, deja, tikri dalykai neatbaudo nuo skaitymo, nes knygą, pasak S. Daugirdaitės, paprasčiausiai labai malonu skaityti. Galbūt ir dėl to, kad, kaip teigė romano redaktorius Viktoras Rudžianskas, čia buvo pasipriešinta įprastam, vulgariam lagerio žargonui ir paieškota lietuviškų atitikmenų.

Nors V. Kalvaitis „rimtai“ rašyti pradėjo gana vėlai, jis jau dukart yra tapęs R. Biržinytės premijos laureatu, jo proza pelnė P. Cvirkos, Žemaitės bei Vieno lito premijas. Tačiau kad ir kiek jų būtu, kiekviena nauja atrodo brangi lyg pirmoji. V. Kalvaitis prisipažino paslapčia žnaibantis sau į kojā, nes sunku patikėti, kad esį įvertintas tokiu prestižiniu apdovanojimu. „Jaučiuosi lyg gavęs Oskarą, nes L. Dovydėno kūrybą esu visą perskaityęs ir ne vieną kartą. Tiesa, antrą syki skaitant darési graudu, kad lietuvių iš tiesų yra tokie, kokie jo knygose vaizduojami. Mes visada kentėjome nuo tuo baimės diktatiros, deja, bijome ir dabar“, – ir skausmingai, ir linksmai kalbėjo autorius, juokais, o gal rimtai prisipažinęs, kad iš

laimės vėl pradėjo puikiai vaikščioti, nors jau kurį laiką negaluoja.

Kad L. Dovydėno kūrybą galėtume perskaityti ir mes, jau senokai rūpinasi rašytojas Vytautas Girdžiauskas ir leidybą remiantis sūnūs J. Dovydėnas. Popietėje pristatytas jau paskutinis, aštuontasis, raštuomas, kuriamo apžvelgta visa rašytojo kūryba, spausdinama tai, kas iki šiol nebuvuo žinoma, sudėti įdomiausiai laiškai. „L. Dovydėno kūryba mums svarbi todėl, kad atspindėjo labai ilgą Lietuvos periodą. Prieš akis išskleidžia visas įvairias palvis šimtmetus. O man šis darbas buvo lyg dar vienas magistro diplomas, nes pirmajį gavau jau labai seniai“, – kalbėjo V. Girdžiauskas.

Tačiau tai dar ne vienintelis darbas, skirtas rašytojui L. Dovydėnui. Knyga „Liudas Dovydėnas 1906–2000“ – tai bibliografijos rodyklė, kurią sudarė ir pristatė Ritas Viskaitės vadovaujamas Rokiškio savivaldybės Juozo Kėliuociu viešosios bibliotekos bibliografijos informacijos ir kraštutyrų skyrius.

Iš apsilankymo Rokiškyje atminyje liko vėjas, žali V. Kalvaičio akių, folkloro ansamblio „Gastauta“ dainos, saulėje nudeg rokiškėnų veidai. O Čedasų miestelyje pasitiko mokykla, kurioje nebelikę mokiniai, todėl dabar joje glaudžiasi knygos ir seni muziejinių rakandai. Kas dar? Tuščios sūpuoklės, gatve vaikštinėjantis gandras ir nuostabiai kvepiančios bijūnai. Su V. Kalvaičiu čia ir atsisveikinome, tačiau su jo knyga galime niekada neatsisveikinti. Tiesa, Rokiškio biblioteka teturi vos vieną egzempliorių, kurio tekstas visiems dalytis. O norinčiųj, neabejojame, bus, nes, kaip sakė fotomenininkas Antanas Sutkus, tai „lyg literatūrinis steikas skaitytojui į dantis“. Kas gi tokiu romanu nemégsta?

Laureato romaną pristatė komisijos pirmininkė, literatūrologė Solveiga Daugirdaitė. Gražinos Viktorijos PETROŠIENĖS nuotrakus

Palangos dienoraštis

(Fragmentas)

Palanga - Vilnius - Rokiškis - Čedasai - Rokiškis - Vilnius - Palanga. Per tris dienas (birželio 18-20 d.) – skersai išlėgai Lietuvos. Aplėkta ir sustota, mėginant apmąstyti ir reziumuoti rezultatą. Formali apyskaita gana išpūdinga: aštuoni Liudo Dovydėno „Rinktinė raštų“ tomų, jo bibliografijos rodyklės knyga, ažuolų vainiku pagerbtas penktasis L. Dovydėno premijos laureatas Vladas Kalvaitis. Galima drąsiai dėti pabaigos tašką – tautai sugrąžintas primiršto klasiko palikimas. Dešimtmečio (2002-2012) maratono finišas. Ir ne tik LRS leidyklos bei mecenato Jono Dovydėno pastangų vaisius – ir tavo pirštas pridėtas (6-8 tomo sudarytojas ir redaktorius). Pirkite ir skaitykite, o skaitydami gérėkite.

Tataigi – per renginį Rokiškyje (birželio 19 d.) nupirkta vienas „Raštų“ ir vienas aštuontojo tomo egzempliorius. Visa kita padėta į lentynas, vadinasi, užkasta ir paslėpta. Gal todėl, kad ten kalbos perlų vėriniai, metaforų girlando, veiksmožodžių sinonimikos, stiliaus ekspresijos, anot profesorės Elenos Bukeliénės (1-5 tomo sudarytojos ir redaktorės), paslaptys. O gal todėl, kad tuose tomuose ne tokis labai malonus šios dienos akiai praeito šimtmečio vaizdas su visais fašizmo, komunizmo, deportacijų, evakuacijų, Dievo pamirštu ir paniekintųjų paveikslais bei dokumentiniais liudijimais. Ne tik praeito, bet ir užpraeito, kai ponai savuosius tarnus į sunis mainydavo. Vadinas, ten esama ir kapitalizmo bei apskritai žmogiškosios būties grimasę įvairovęs. Iš dalies gal ir dėl to, bet gal ir ne visai. Kur kas šiurpesnius vaizdus mūsų skaitytojai ir Ekrano žiūrovai praryja, liežuviu plekšteli ir dar lūpomis sučepsi. Minklės mazgas, ko gero, paslėptas kitur – globalizacija, epochų ir protų virsma. Visa, kas sena, be gailėsčio šluojama nuo žemės paviršiaus. Išmetama, naikinama, užmiršama. Kartais dar mėginama prisdengti ekologijos figlapiu, o dažniausiai atvirai ir aiškių: knyga naujajai kartai nebus reikalinga. Patys jauniausieji bei pažangiausieji ir šiandien jos nepasigenda. Už dvieju trijų dešimtmečių bus pamiršta visa popierinė spauda. Laikraščiai, žurnalai ir knygos taip pat. Išiviešpataus Ekrano karalija. Žinoma, globali. Tautų, valstybių ir jų kalbų bei papročių neliks. Gal tik viena kita didžioji bei pati didžiausioji ir galingiausioji, diktuojanti visiems kitiems globalinio elgesio – kalbėsenos ir mąstysenos – madas. Visai likusiai globaliajai biomasei.

Iš pradžių neketinai bauginti nei savęs, nei kitų, buvau visai kitokio turinio ir stiliaus straipsnelių surūpės, bet kai ji perskaityės prisiminiai prieš trejetą metų uždarytą Čedasų L. Dovydėno pagrindinę mokyklą, gyvavusią 1913-2009 m., kai išgirdau, kad Klaipėdoje 2000-aisiais yra buvę 30000, o šiai metais likę 17000 moksleivių, supratau, kad mūsiški tautinių ir valstybinų nuogumą dangstyti tokiai figlapiai nėra prasmės. Mes dar spardomės – rašome, redaguojame, sudarinėjame ir leidžiame knygas, dar džiaugiamės, kad provincijoje neuždarinėjamos bibliotekos, kad jose métosi vienas kitas ir klasikinės literatūros tomas, tegu ir sovietmečiu išleistas – naujausiajų literatūrą bibliotekos gali tik sapnuose regėti, mat pirkti ką nors joms yra prabangos dalykas. Giriamės, jog čia dar ir skaitytojų esama, o tai darome todėl, kad kitos išeities neturime – begti ir stengtis iš paskutinių mums Laiko lemta. Gudresneji (iš jų valdžios vyrai bei moterys) taip jau nedaro. Jie plėčiai žvelgia, toliau mato. Tiesą sakant, tų mūsų išrinktų valdžios atstovų labai smerkti gal ir nederėtų – jie elgiasi pagal savo intelektą ir parsidavimo poreikius. Galėtume tik pasiguosti, kad visa ko pagrindas yra judėjimas, kad pasaulis nestovi vietoje, sukasi, keičiasi, kad niekam tos kaitos sustabdyti nepavyko, kad po keliolikos ar keliasdešimties metų tuose pačiuose Čedasuose (ir į juos panašiose gyvenvietėse) neiliks ne tik mokyklų ir bibliotekų, bet ir bažnyčių, kaip praeities reliktų. Na, bažnyčios gal išsilaikey ilgiuose, nes jos turi tūkstantmetę pristatymo prie aplinkybių patirtį. Iki šiol tas judėjimas vadintas pažanga, dabar vis dažniau ir dažniau dėl to kyla įvairiausiu dvejonių ir baimių, kartais jis net įvardijamas griovimu. Kita vertus, abejonė taip pat yra vienas iš judėjimo stimulų.

Norom nenorom, apsukę ratą, pabaksnoje skaudulius, turime prisiapinti, kad mums didžiausias džiaugsmas tebéra nauja knyga, naujas autorius bei laureatas, nauja metafora. Ką jau šnekėti apie tai, kai ant nuosavo stalo ar į bibliotekos lentyną padedame naujai išleistą ir suredaguočią klasiko raštų seriją. Vienu ignoruotą, kitų primirštą, trečių apskritai negirdėtą. Atvirai šnekant, tų raštų sudarymas ir redagavimas buvo ne nėra kuo nors ypatingas – dovydėniško stiliaus ir kalbėsenos išsaugojimas, vengiant jam primesti savuosius įpročius ir madas. Jo akiračio, idėjų, temų bei tekstu pertekimas, kalbos išgrynimimas, kai kurių faktų ar datų komentavimas. Nei su mecenatu J. Dovydėnu, nei su leidėjais jokių konfliktų nekilo – inkorporuoti į tomos straipsniai, faktų komentarai, stiliaus korekcijos po nedidelių diskusijų būdavo aprobuojamos, o parengti maketai siunčiami į spaustuvę. Koks mūsų darbų galutinis rezultatas, parodys laikas, jei jis apskritai dar kaip nors rodys... Kad ir kaip ten būtų, po pabaigos, po finišo, po padėto paskutiniojo taško ateina naujos pradžios metas. Tad ir mums nelieka nieko kita, tik toliau trauktis iš užmarštis nepelyntai paniekintus veikalus, skelbti juos ir garsinti, tyrinėti ir aprašinėti apmeluotus mūsų istorijos faktus, tikintis, kad kada nors kas nors užsigis sužinoti tiesą... Labai būtų pageidautina, kad tas globalusis srautas būtų ne tokis spartus, nesiskaitantis su kompetencijomis, talentais, tradicijomis, tai yra ne per daug žiaurus mums, mūsų leidiniams, naujiesiems laureatams, apskritai mūsų tautai ir jos kultūrai.

Skaitykite, mielieji, kol dar įstengiate ir turite ką skaityti, nes grėsminges arėja knygų genocido metas.

Vytautas GIRDZIJAUSKAS

Gražina
KELMELYTĖ

Įmesti i upę

Autorės asmeninio
archyvo nuotrauka

Prisiminiau tą vaikiną. Mažas, bet ne iš pačių mažiausiu. Lukas mėgavo jį ištumti į upę. Vaikiniui patikdavo iškristi – jis megė vandeni, o jam turbūt niekas neleisdavo mau dytis. Jis kiek vyresnis, beveik mano brolio amžiaus, tačiau kažkoks kvailas. Visada šypsosi ir neina į mo kyklą. Dažnai vaikšto mieste ir nie kas nežino, kur jis gyvena, namus tikrai turi – apsiengės tvarkingai, nors retkarčiais ir išsitepa.

Upės vanduo purvinas, pilnas mikrobų.

Vakar mačiau, kaip kažkokia moteris maudėsi. Su santechniku. Ant kranto žolėse jis paliko savo įrankių dėžę. Patykojau, prišliaužiau pilvų ir dėžę mano – nebuv labai sunku.

Tada grįžau namo.

Nusivyliau – per daug lengva.
Man reikėjo išsūkių.

Nusprendžiau, jog turėčiau iši veržti į kaimynės namą. Kaimynei maždaug trisdešimt penkeri. O gal ir keturiasdešimt. Ji rudas plaukai. Rudu paltu, kuris dera prie jos mašinos ir namo spalvos. Namai rudas, apkaltas lentomis. Spalva itin graži.

Dar kaimynė labai aukšta. Abejoju, ar kada užaugsiu iki jos ūgio.

Ji visada vaikšto su kostiumu.

Brolis ją vadina lesbiete arba sen merge. Dažniausiai tada, kai pamatoja į pro langą, besimokydamasistoriją. Ruošiasi egzaminui. Kaimynė grįžta vakare tiksliai kaip laikrodis, kai šešeliai jau būna violetiniai, o dangus toks tykus, kad norisi į ji pamirkyti pirštus.

Brolis sako:

– Senmergė.

Manau, jam kaimynė patinka. Jivarbu Margarita.

Brolis sako:
– Kaip pica. Arba kokteilis. Žinai, ar ne?

Linkteliu ir pažiūrėjės pro jo stambū petį pamatau Napoleono portretą, pralaimėjus Trafalgaro mūšį. Brolis ranka uždengia knygą, paskui užverčia ir atsistojės pasirožo.

Nueinu į virtuvę ir išsiverdu makaronų. Valgydamas laukiu, kol Margarita grįš namo. Aš – apačioje, o brolis savo kambarį. Bet jি negrižta. Sunerimstu.

Išsiverdu arbatos ir paskambinęs Lukui pasakau apie savo nuotykį su santechniku įrankių dėžę. Tada prisimenu, kad ir Luko tėtis santechnikas. Padedu ragelį. Turbūt tas pats.

Mano tévai šią savaitę išsiažiavę, todėl su broliu esame vieni.

Neinu anksti miegoti. Klausausi namo, tačiau užmiegu.

Tamsu. Pašoku iš lovos ir apsirengiu. Nubėgu laiptais žemyn ir ieškaun namų raktų. Susirandu ir užsivilkst̄ striukę lekiu į lauką. Naktis gavii ir didelė. Sugedo gatvės žibintas, todėl tamsu. Man patinka išsivaizduoti, kad tai visai svetimas pasaulis, o ne mūsų gatvė.

Einu kaimynės namų link. Perlipu tvorą ir nušoku ant minkštostolés.

Sustoju prie durų ir vos nenusijuokiu. Ką aš čia veikiu? Juk vis tiek negalésiu patekti į namą. Stoviniuoju prie durų ir klabinu rankeną, bet jos neatsidaro.

Apsisuku ir nusivylęs grįžtu. Prisimenu – aną savaitę mes su Luku sekmingai išsiveržēme į vieną rūsi. Dažnai matydavome ten degančią šviesą, tad labai susidomėjome. Visgi nieko nerado-

me. O šviesa kiekvieną vakarą vis užsidegdo, tačiau nebuvu kaip pažiūrėti, kas vyksta patalpoje. Šviesa skrido tik pro langą ir drū tarpus.

Patraukiu atgal.

Savo namuose jau noriu nusimauti batus, bet man kyla viena idėja.

Grįžtu prie kaimynės lango ir pridedu kaktą prie stiklo. Jis vesus, ir aš užsimerkiau. Man patinka pavasariai, tokie lengvi, kad net nepastebi, kaip praeina. Trapūs, tačiau negali apčiuopti ir sudaužyti.

Man patinka mintis, jog kažkas yra toks trapus, tačiau neišvengiamas.

Atsimerkiu ir nuvalau nuo kvė pavimo aprasoju si stiklą.

Matau kambario sienas, o ant jų kabo kažkokie keisti paveikslai. Siaubingai nupiešti. Žmonių rankos ir kojos savo iškraipytos, galūnės tai padidintos, tai sumažintos. Piešta su flomasteriais. Neoninės spalvos. Bet gražu.

Gražu tai, kaip graži gali būti bjaurastis. Skausmingai.

Išgirstu žingsnius.

Ir štai ji stovi man už nugaros, susikišusi rankas į kostiuminių kelnių kišenes.

– Pasitrauk, – sako.

Pasitraukiu.

Kažkodėl labai noriu apsiverkti. Mane pamatė. Mūsų su Luku žaidimo taisyklės – išlikti nepastebėtiems. Žaidžiame vaikišką Džeimsą Bondą. Nors turbūt ir suaugėlioškoji versija panaši.

Džeimsu nebūna, kad ir kaip liūdina.

Ji atrakina duris, bet aš niekur neinu.

Dar niekada nemačiau Margaritos iš taip arti. Tiesa, dabar tamsu.

Rankos mostu jí pakviečia mane į vidų, bet paskui save neuždarо durų. Jau siekiu rankenos, tačiau jí papurto galvą. Man per nuagarą nueina šiurpulis.

Paveikslai kabu koridoriuje. Laibai arti. Margarita atsidūsta ir lėtai juos nukabina. Ant rankos mūvi didelį sidabrinį žiedą, jos pirtai labai kaulėti.

Moteris voras, štai kokia nejauki ji yra.

Nueinu paskui jā į prabangią virtuvę. Tokių įrankių ir virtuvinės technikos dar niekada nemačiau. Šviesoje viskas atrodė labai sterilu, o už langų aklina tamsa, nes sugedo gatvės žibintas. Paprastai jis leidavo pasijusti, kas esu šiamime pasaulyje, o dabar – aklina juoduma. Tarsi būčiau kosminiame laive.

– Ko norėjai? – jos balsas labai aštrus ir vietoj smalsumo pajantu baimę ir grėsmę.

Susigūžiu.

– Pažiūrėti.

– I ką?

– Nežinau.

Moteris atsistoja, ir aš išgirstu tylį klaktelijimą. Suvirpu.

– Tai tik arbatinukas.

Iš spintelės ji ištraukia du balus puodelius ir arbatos pakelį.

Neklausia manęs, ar gersiu.

Margarita, jos vardas kaip kokteilis arba kaip picos pavadinimas.

Čia tau ne Bondas, Džeimsas Bondas.

– Tai ko norėjai? – ji vėl paklausia pastūmusi man puodelį. Šiek tiek arbatos išsilieja per kraštus, aš susirauki, nes šitaip neturėtų būti.

– Tik pažiūrėti. Man buvo labai įdomu.

– Kas įdomu? – ji palinksta į priekį.

Rudos akys mane stebi, voriški pirstai barbena į stalą. Trumpais, tvarkingais nagais.

– Jūs užmušėte mūsų katę. Niekas nežino, bet aš žinau.

– Ji dažnai ateidavo į mano kietam. Aš alergiška katėms.

– Galėjote pasakyti...

– Ir kas? Kaip jūs sulaikysite katę?

– Nežinau.

Moteris trūktelėjo pečiaisiai, tada vėl pasilenkė į priekį.

– Pažiūrėk į mane.

Pakėliau galvą nuo neįtikėtinai lygaus stalo paviršiaus.

– Nenoriu, kad daugiau čia atėtum. Aišku? Net artintumeisi prie mano namų.

Tik išplėtės akis stebėjau jos lygū veidą. Kaip ji privertė mane bijoti, jei nieko nepadarė? Aš juk nebijau žmonių.

– Tai kaip?

– Neateisiu, – pasakiau ir jau norėjau stotis.

– Išgerk arbatą.

Sugniaužiau kumščius, tačiau paklusau. Užsimaniu verkti ir įtaleta.

– Nori ko nors manęs paklausti.

– Taip, – mano gerklė buvo išdžiūvusi. – Jūs piešiate?

Ji nusiypsojo į atsirémę į kėdės atlošą.

– Taip.

– Ir kabinate ant sienų savo darbus, o paskui nukabinate?

– Toks įprotis.

– Keista.

– Gerk arbatą.

– Ji karšta.

Moteris atsistojo, jau maniau, kad žengs prie manęs ir ką nors padarys, tačiau jí tik pasuko pro šalį ir sustojo tarpduryje.

– Eisi?

Ir aš išėjau.

***

Šiandien su Luku įjome pasi vaikščioti prie upės. Jis man jau atleido už tai, kad pamelavau apie santechniką. Tiesa, Luko tėtis vis dar ieško savo įrankių dėžės. Labai keista.

Prie upės vėl sutikome vaikiną. Lukas jau norėjo jį įmesti į vandenį, tačiau aš sulaikiau, nes nebuvu labai silta.

– Kaip einasi, bomžė? – pasiteiravo Lukas.

Vaikinas į mus nekreipė dėmesio, tik sėdėjo ant žolės ir žaidė su smilga.

– Tu piktas, – pasakiau Lukui.

Jis suraukęs veidą atsisuko į mane. Atrodė kaip senukas. Nusiuokiau.

– Tau netinka raukystis.

– Raukšlės – išminties ženklas, – pasakė Lukas ir nusisuko.

Grižome namo nesikalbėdami.

Brolis sėdėjo prie stalo ir valgė spagečius. Pastaruoju metu maitinomas tik makaronais.

– Margarita ir vėl negrižta.

– Mačiau ją važinėjant mieste. Ratais. Pirmyn ir atgal.

– Buvai su Luku?

Patylėjės pasakiau, kad taip.

Brolis nemegsta Luko.

Tada vėl atėjo vakaras. Brolis rytoj laiko egzaminą. Jis nervinasi. Jo rankos dreba. Kambarje ilgai dega šviesa. Nemiegū ir aš.

Atsiėdu lovoje ir žiūriu pro langą. Margaritos mašina parvažiuoja. Labai lėtai. Žibintai skrodžia tamsą. Ta moteris buvo tikrai puikus tyrinėjimų objektas, tačiau viskas kažkaip netikėtinai pasisuko bjauriai linkme.

Mašina sustoja.

Iš jos išlipa Margarita ir dar kažkas. Mašinos žibintams užgesus nieko nematau.

Dar vienas žmogus?

Pasiryžtu paskutinį kartą. Tikrai. Persižegnoju jau koridoriuje. Kelis kartus, nes noriu būti užtikrintas. Prisimenu sterilią Margaritos virtuvę. Turbūt joje ir peilių sterilūs. Kaip linionė. Ir šviesa. Akinamai balta.

Priselinu prie virtuvės lango.

Prie stalo sėdi Margarita ir vaikinas. Tas, kurį Lukas ištumdavo į upę. Jis piešia, o moteris ruošia valgyti. Ji pripila lėkštę sriubos ir atsiėda šalia. Patraukia iš vaikino rankų piešinių. Jis nenoriai atiduoda. Bet rankoje laiko raudoną flomasterį. Kaip ginklą. Mažas raudonas pistoletas.

Margarita jí maitina. Šaukštasis po šaukštą. Lėtai. Kartais vaikinas išspjauja maistą ant stalo. Jí maitina. Šaukštasis po šaukštą. Paskui nuvalo jo veidą. Nuvalo stalą. Ir patima jí už rankos. Jis susiraukia. Jie išeina.

Užgesta šviesa.

Namuose aš ilgai negaliu užmigti. Galvoju apie pie

Autoriaus asmeninio archyvo nuotrauka

Tomas VALENTINAITIS**Seserys**

Per barzdą varvėjo
o kur toliau išgirst nenorėjot
na tai
Paduok sesule tėvą
ir jos languota šypsena
kaip vakar dar regiu
ta plastišką ir tylią rodos
lažančią man lūpas motiną
taurią kaip iš kibiro nujotą
skęstančią į lėkštę of sriuba
of ramybė of neklausk tik pakentek
iš pažiūros nekalta
iš pažiūrų nekalta
bet tada
su šluota dukras sušluoja
ant obels kabo vėjui linguoja
nebe linksmu ritmu

Mielieji!

viskas į gera
viskas gerajam
skaiciavusi apsistojaus nupešę paslaptis
ant stalo užlips ir
kas dar nebijojo numes
akys užsivers impotentams nosi nukabins
i geresnę vietą merks
juk tai miestas kuris niekad nemiega
klausykim įžvelkime rykštės nutilkime
sesuo kokainas kraujas šnervės kojytės
pūkuotai šampanu ramybės ragavom
kekšės pataluose su svogūnais ir morkom
duokite meną už juoką
aš vaidinsiu jūs tyčiositės
o jūs pagrandėliai

ant kelių klūpint gerai apmąstykit
tada išsižiokit priimkit nurykit

galiausiai spalvotuose ekranuose išvydė
plokite, mielieji, plokite
juk tai naktis šlykštynių
pabertų dievų gėrybių

Dechna

išbėgo jau ir ginklai ištirpo
tinklais ant kranto asilą tempėm
ragu dangų režiant mudu išgérėm
i einantį tolimuoju keliu o
klausydamas augančios smėlio kruopelės
tuvaikas šnabždėjo kad aš su draugu

anas atgamą širdy sau sutvėrė
nusiplovė rankas galybe ugny
atgnybė molio sviedė į žemę
nulipdė moterį gyvulį kūną o
imamas iškélé mano sūnų nuplovė
jo nuodėmes miroje po aukso raidėm
smilkalui mirštant penkiskart kartojo
džahad sūnau mano broliai laisvi

te rūbus nusiplėšia apatinį atnarsto
apsiauna drabužiaiš vertais savo kūno
ir aptarę sapnus ima mylėtis
savo tėvam vaikų nepalieka
lentelėm į meką paneriai kaktą
pėdų dangų regi jie laisvę
ir brolius šokant kedrynu nakty
džahad ménnesienoj apšviesk po žvaigždėm

Kunigo Bronislovo Paltanavičiaus dvasinė kelionė, susitikimas su ateiviais

valgyk ir lieknék
nevalgyk ir lieknék
valgyk ir storék
nevalgyk ir numirk

koks gražus toks ir tuščias
tavo išpasakyti sodas
užauginai brokolius
užauginsi ir sūnų
nors jeigu chemijos gerai
nepuls tie visokie kaimynų vaikai
ir turėsim ką apėsti giminii šalyje
su grietine ir tavo spešal istorijomis
apie ne tave

vardan daržui meilės
netrukdyk su savo dvasiniu
ir nuplauk po tekančiu
nes valgysim tai ką mylėjom
mylėsimės ir valgysim nes

laikas spaudžia reikia sėti
čia tau ne ant braškių šikt

norejau paminėti žmoniškumą
bet jis per daug nežmoniškas
taigi susitikime ekonelogiškoje virtuveje
darbo dienomis o sekadienį su svečiu
skaitytojui nusišypsau

ir po ūsais sprogsta spinduliai
auksinis dantis

Tango

virš džiūstančio qžuolo medituoją
iškosetiems griaučiams iškosėtos dainos
jų lėkštės pasėtos ant debesų o
gleivėtos jų sielos tango taisyklem
bevaisėm rankom merkia ir
džiausto apspjautus protėvių veidus

visi ploja nes tai mūsų liga o
sušelpotos kišenės
spaudžia prie žemės
tik srūvančios plunksnos nuo trupinių stalo
per drumzliną dangų
priverčia gramus mėsos ejakuliutis
džiaugsmu
ir visa kita
kas dar tikra

o viršų skamba logika
ten rankos ilgesnės

**Kas eina į svečius rytais,
tas išmintingai daro**

Veidu nuriedantys orgazmo karoliai
ir seilių sriuboj
paskendės raguoliš
bylojo kad laikas kirst eketes
broli mano
jeigu jau vaišinat
ipilkit arbatos
stiebeliai šaknelės
medus kraujas adatos
debesuota su pragiedruliais ant nugaras
apsivijus kojomis kaklą tavęs
niekada nemylėjau nuogos
be kritilių

ak!

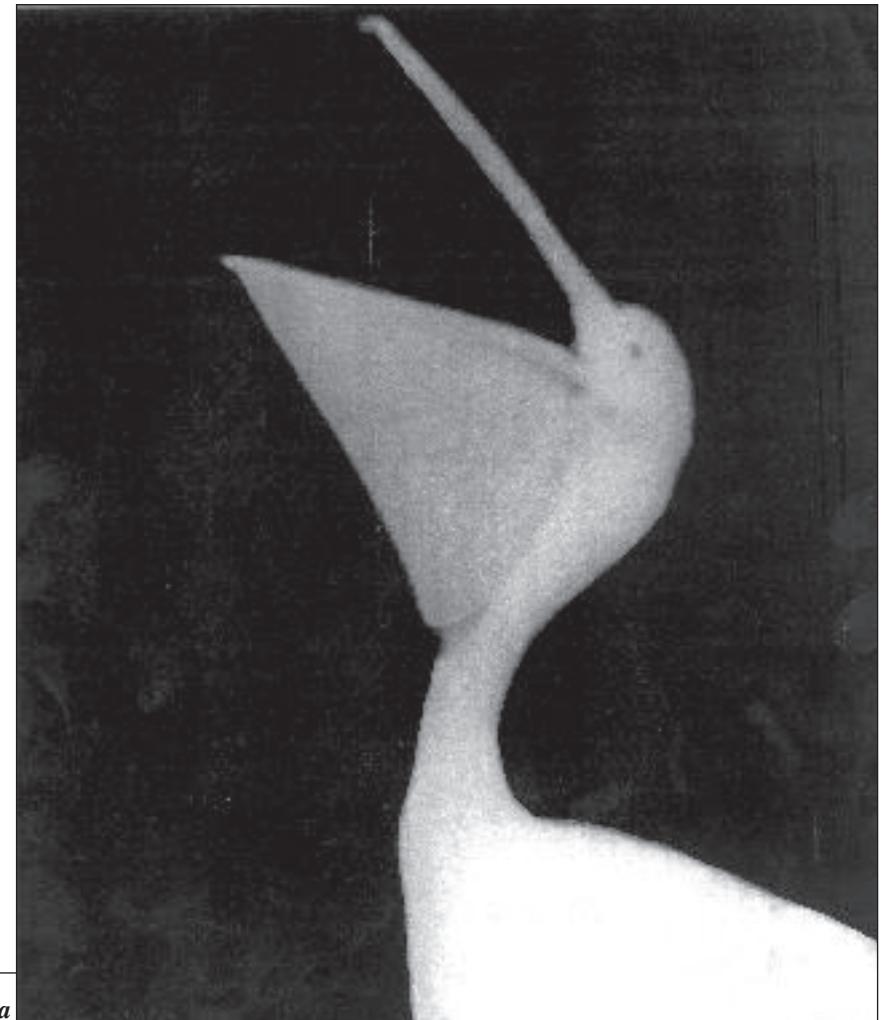
grakštus piruetas ir tu ant grindų
skoningai nejauki tyla atsidė
koja iškrypusiu košmaru
bet todėl aš it tu
na ateik pasiodyk
prisėk savo gerklę
praskéski besotę nagi
siur tavo realybei ir amoralei
paklausykim kas tavoje venoj gyvena
iškeliant savo kvailas rankas
užkaisiu šaukštelius
tam dave tam dave

o tas užlinko
vardan oželio
varde užsiminto kas tu esi
jleiskit mamytę
duos mums pienuok
iškrypta žvilgsnis į
veidą sukaustyta laiko indėno
burna per daug pigi liga
iškandama sunkiai iškandama
kitam tarpdury
ar girdi kaip jis miega
kaip nekvépuoja
mūsų mažasis
jis nekvépuoja
kas tu esi
jis nekvépuoja
jis nekvépuoja

**Tas vakaras,
kai pajudėjau savo tikslø link**

Tai ženklai pradžios

prunkščia gyvuliškos sinapsės
iššaukiančios epicentra priežasties
ir pasekmei
gyvuliškai programos dalai
iškiš pasuk lyg molų durtum
drožlės įgauna tartum naktys mums patikyt
pigmento dėmę ar šešelis
dovanoja įrankį
sunkius procesus patvirtinti pabaigą
aplink atšala greičiau nei viduj
bet tai taip sunku suprast
mirštantys visi po tiltu ir ant jo randa raktą

drėgnas receptorų audinys lėtai
išlendantis iš jos
apsilaižant apatinė dalis išsausėja o
veidas netenka to kuo
galėjo didžiuotis kai galėjo nuodyt
ir išvemti viską dėl ko aš čia

epilepsija daina konvulsija kava gal
pašoksit madam
ne taip jau lengva puta jums netinka balta
spalva madam
skersaruožy įsiveisia virusas
lavondémem dekoruot galim jūsų krūtis
madam
pabaiga patvirtinta
Kažkur aukštai šamanai surémė akis
Ir gimė mano sūnus

Dangirutės MALECKIENĖS iliustracija

Gimės mirti

Mantas BYTAUTAS

I

Paskutiniame tėvo laiške buvo parašyta: „Tu es ligonis, jei nemastai taip, kaip maisto kiti.“

Kiekvieną akimirką aš stengiuosi pamiršti pabaigą – pavyks ta, kai pradedi kovoti dėl visiškai nereikšmingų dalykų. Noras būti teisėsiams už kitus padeda pamiršti, kad ir teisėsius mirs. Ir refleksai labai gelbsti, už ką esu dékingas Dievui, kaip ir protui, kuris leidžia susikurti Dievą ir Jam dékoti. Ir vienems žmonėms, kuriems mirtis labiau netikėtumas nei tikrovė. Pökalbiai, išklausymai, bėdū kūrimasis, jų sprendimas, siekiai, bandymas matyti grožį, pasaulio skaldymas į ko nors vertuosius ir nevertuosius. Visa tai priešnuodis prieš tikrovę. Tikrovę, kuri nepaiso nieko, kuri neturi žmogiškų poreikių ir kuri šypsosi. Ką daryti, kai matai, kad nieko nėra? Kai matai, kad ko nors sieki ne tu, o tavyje sukurtos programos – jų vykdymas teikia džiaugsmą, o ignoravimas sukelia depresiją. Viskas čia būtų gerai, bet yra viena programa, pavadinimu „Aš“, tiesiog nesusitaikančiai su tuo, kas jos laukia. Sužinojusi tiesą ji reiškia pretenziją visam pasaulyui. Ji – kaip nenorintis plaukti, upės srovės nešamas laivelis. Nieko nesu matęs abejingensio už gamtą. Ir dėl ko gi aš turia prisūmerti atsakomybę? Dėl noro suartėti su priešinga lytimi? Kad barzda pradėjo reikalauti dėmesio? Juk tai juokinga, aš net juokuosi ne iš to, iš ko noriu, o iš to, iš ko galiu... Kaip gyventi žinant, kad lytis tave traukia tik dėl hormonų balanso? Kai žinai, kad jam pakitus tu net nepastebėtum to, ką dievinai. Gyvenimas – lažybos, per kiek laiko jo dalyviai išprotės. Ši tokią baigtį garantuoja ir tai, kad tiek nugalėtojai, tiek pralaimėjusieji gaus tą patį prizą. Bet viena programa stojo į kovą. Programa „Aš“ nepakelia tiesos, todėl susē-

dė išminčiai sugalvojo pomirtinį gyvenimą, tikslus, vertus siekių, sukūrė iliuziją, kuri tapo tikresnė už tikrovę.

Atrodo, norisi tiek nedaug, bet kai suprantai, kad šie norai ne tavo, knieti paleisti į galvą kulką, o kai suvoki, jog ir šis noras ne tavo, tiesiog nuleidi rankas ir susi-protėji, kad visos durys veda į tą patį kambarį. Marionetė, nepažištanti savo šeimininko, štai kas yra gyvenimo esmė. O absurdas – jog ji netgi meldžiasi nematomajam ir prašo jégų, kad sugebėtų padaryti viską, ko šis nori. Visažini tu, visažini, negi nematai, kad mes tam pačiam kambary? Pasižvalgyk ir pažiūrek – aplink mus dešimt tiesų. Antai viena kampe su kryželiu ant kaklo moko, ko pati neišmano, jos vardas – religija. Kairėje paveikslas su kauke. Jis teigia, kad be paveikslų nebūna kaukių; nesakyk nieko, kitoje jo pusėje parodyta, ka tu apie jį galvoji. Ir tai moko, kad laišvės nėra. Vidury kaulukai, pažiūrek į jais žaidžiančius kvailius – jie nesupranta, kad žaidimas jais žaidžia... Sone Šviesa, bet ji reikalinga tik tiems, kurie nemato, o šiame kambaryje niekas nenori žiūrėti. Prie veidrodžio tuščia, né vienas nelinkęs pažvelgti į save, niekas nenori kančios... O juk kančios baimė ir laiko visus šiame žaidimų kambaryje. Aš tobulinu save, kad būčiau geresnis, o kas yra geresnis, sugalvoja tas apsiaustas su kryželiu. Viena populariausiai vietu nuo keturiolikos iki keturiadesimties yra stalas su žvake. Prie jo – eilės. Vienoje pusėje vyrai, kitoje moterys. Žmonės, stovėdami ir laukdami, kada ateis jų eilė sėstis, žvalgosi į priešingos lyties atstovus ir renkasi savo idealą. Šio žaidimo žiaurumas tas, kad atėjus laikui sėdies ne su tuo, kuri išsirinkai, o su tuo, kuriam atėjo laikas sėstis prieš tave. O ant stalos užrašyta: „Tu nenori to, ką turi“ ir šalia padėtas ginklas. Nenatikėsi, bet ji čia padėjo patys žmonės. Kone pusė pasaulyo gy-

ventojų verčiasi iš kitų kančios: medicina... vaistai... psichologai... socialiniai skyriai... kalėjimai... policija... gaisrininkai... ir aš... Juk tik neturintis ką veikti žmogus gali skaityti. Tavo aklumas yra mano gyvenimo išgangumas. Kol aš naiviai tikiu, kad tikra yra tai, ką žmogus laiko tikrove, tol viskas vyksta pagal taisykles.

Ir aš buvau kreipėsis į apsiaustą su kryželiu. Klausiau, ką daryti, kad būčiau liūdinas. Jis apipylė mane vandeniu ir tarė: „Séstone, išeik.“ Suspaudžiau jo kaklą ranka ir smaugdamas mąsciau. Kaip gali padėti tas, kuris negali padėti sau? Tada paleidau – neverta, jis bejėgis. Néra didesnės kančios, nei pažiūrėti žmogų sau. Jis žvelgė man į akis laukdamas atsisprāsimo. O aš galvoju: „Koks gū tu kvailas.“

Apsisukau, už manęs stovėjo dvi uniformos. Žinojau, ką jos darys, nenuspėjamai tik tie, kurie matė. Jos mane apkabino ir tarė: „Tu mums atvėrei akis.“ Ir uždėjo antrankius. Taip atsidūriau kambario dalyje, kurioje padėtas tuščias lapas ir prastai rašantis tuščias nukas. O teisėjas tarė: „Kad ir ką užrašysi – tai svarbu tik tau. Nė žinojau, kas man svarbu. Kaip vaidinas troškau mamos, kuri pasakyti, ką galima ir ko ne, kuri pamaininti ir saugotu nuo pavoju. Taip ant lapo ir užrašiau: „Tikiu tave, Dieve.“ Ir pasmerkiau save.

Teismas buvo paprastas ir greitas, teisė pats Dievas. Žiūrėjo į mane ir jam buvo liūdina, nes Jis žinojo viską, o aš liūdėjau, nes neturėjau ko paklausti. Žinojau, kad Jis gali viską, bet kam man tai? Prokuroras buvo vardu Liuciferis. Maniau, kad žinau, ką jis darys. Esu skaitės apie jį. O jis priėjo, davė cigaretę man, davė Dievui, kuris buvo visur, ir tarė: „Pakelti ranką prieš melagi – bausis teisungumas.“ O aš tariau: „Smaugdamas jaučiau malonumą. Kas manęs laukia?“ Velnias atkirto: „Kodel jūs tikite, kad kažkas laukia?“ O Dievas pasakė: „Velnias tei-sus.“ Aš užsirūkiau ir paskelbiau

pertrauką. Atėjo nukentėjusysis su apsiaustu. „Mirtis?“ – paklausė Dievas. „Mirtis“, – tariau aš, ir kryžius nukrito. Keičiausia, kad niekas nepasikeitė. Dievo nebuvo, kaip ir prieš tai, o velnias tiesiog žiūrėjo. „Tu jo nesuprantai, ar ne?“ – „Nežinau, ar noriu, jis traukia paslaptingumu.“ – „Žinau, – tarė velnias, – Žinau. Dėl to tu jo ir nematai.“

Nuosprendis man buvo griežčiausias. Supratau, kad viskas yra taip, kaip išsivaizduojai. Atsimerkiau, stovėjau kambaryje prie spintos, kurioje sudėtos knygos su išsivaizdavimais. Tai buvo penkta pamoka, kurios paskirtį reikėjo sugalvoti pačiam. Paėmiau pirmają, jį siūlė man sėkminges gyvenimą ir visų norų išsipildymą. Gal čia rasiu trokštamo liūdesio formą? Tačiau man siūlė viską, išskyrus liūdesį. Vienoje knygoje net rašė apie mirusio apsiausto šventumą, o mane Judu vadino. O patys atiduotu viską, kad tik Ju-doo akimis pamatyti Jį. Meldžiau Dievą, kuriuo netikėjau, kad apsaugotu mane nuo kvailių, pas kuriuos pats einu. Maldas išklausė, atsidūriau beprotnamyje. Čia radau ramybę ir tiesą, kurios ne reikėjo slėpti po kauke. Supratau, kad žmonės, gyvenantys tarp šių sienų, yra tokie patys kaip kiti, tik nustoję apsimetinėti.

Manau, čia atsidurtų visi, jei tik drėstyti būti savimi.

Visoje šiotoje istorijoje labiausiai pasiilgstu vėlinio.

II

Ilgėsys buvo numeris šeši. Matematikas pasakyti, kad šis skaičius kažka reiškia, o psichologas – kad ilgesys tai užslopinta patirtis. Kambaryje buvome dviese: aš ir matematikas, baigęs psichologiją. Jis tikėjo, jog šeimoje turi būti du vaikai, tad trečią pasmaugę su virve, kurią pirkо sodo prekėms skirtose parduotuvėje, kaip pats sakė, dar nuolaidą gavo ir pardavėjos, mačiusios vestuvinių žiedą ant jo rankos, telefono numerį. Sakė, jog tai turėtų ką nors reikšti ir kad likusieji du bus laimingi. Net parodė man nuotrauką, kurioje jaunesnysis džiaugėsi vyresniojo mirtimi ir skaičiavo palikimą.

Tvirtino, jog žmogus universalus, jam tereikia tikėjimo, kad viską sunaikintų. Suprantu, tariau aš, leisiu tau gyventi. Jis susisuko virvę iš paklodės, padėkojo už su-pratimą ir sau gyventi neleido.

Aš gyvenime turėjau tiek daug galimybių padėti, kad visai neliiko laiko sau. Ši kartą tiesiog stebėjau, kai supratau, jog kitam leisti, vadinas, kitą pripažinti. Išmušė septynias. Priziūrėtojas apkaltino mane, jis jautė pareigą auklėti tokius kaip aš, supratau, kad skaičius septyni jam dar per toli. Jis mane mušė, o aš maldavau, kad užmuštu, bet jis neklausė, kaip neklausau visi šio pasaulio mokytojai. O aš pasaulį mylėjau. Uždarytas vienas galėjau susikurti savajį ir paprašiau proto apleisti mane. Kūriau nuo pradžių. Norėjau susikurti ką nors naujo, bet pastebėjau, kad mano galvoje tik tie vaizdiniai, kuriuos jau buvau matęs anksčiau. Pasaulis mane sukūrė pagal save. Nustojau valgyti, pamaciai šviesą tunelio gale, o užjos – naujų savo šeimą. Aš vėl buvau kūdikis, tik atsiminiau, kas esu. Ciklas prasidėjo iš naujo, pasidarė baisu: darželis, pirmos traukos, iškreipti giminių veidai ir viša melo mokykla nuo pradžių. Pradėsime nuo vardo – jo rinkimas užima tiek laiko, kad vien to pakanika, jog šio pasaulio nekestum. Norisi rėkti: „Duokite man pasirinkti!“ Bet tu tik žaisliukas. Padavina mane skaičiumi aštuoni. O aš meldžiuosi, kad dingtu atminčias, kad džiaugčiaus kaip visi vaidai: pirmu žingsniu, pirmu žodžiu, pirmu aktu, kad džiaugčiaus pri-silietu rankų, kurių viena studių gilyn, o kita traukia.

Išmokau eiti greičiau nei kiti, bet nesidžiaugiau, nes tai nieko naujo. Mane palaikė nenormaliu ir atidavė tyrimams. Nepriestara-vau, nes nežinojau, ką darysiu, kai užaugsiu, bet greičiausiai jie iš-kins mane, jog kokia nors veikla verta gyvenimo.

Desimties metų aprašiau tai, kas turėjo pakeisti pasaulį, bet nepakeitė. Aprašiau visą kelionę, Dievą ir vėlinių. O visi stebėjosi mano fantazija, bet niekas tikrovės ne laikė trikove. Supratau: viskas, ko nori žmogus, – tai turėti ramybę savo paties tiesoje.

Šventės, kurioje patapšnojama vienės kitam per petį ir iš ipročio ateina keli klausytojai.

Esmišnis klausimas – kaip pasiekti, kad Poezijos pavasaryje skaitoma kūryba būtų paveiki, ugdytų skaitytojų. Vėlgi būtinas potėtų samonės judeys: reikia suprasti, kad į renginius ateinama ne pasirodyti, o parodysti. Juk daugelis festivalio skaitymų kaip savarankiski renginiai būtų tiesiog nepakankami. Juos pateisina tik Poezijos pavasario „kepurė“. Kokybė ir gyvas santykis su publiką rasis ta-da, kai į kiekvieną festivalio renginį bus žiūrima ne kaip į „maratono“ distancijos dalį, o kaip į atskirą šventę.

Verkiant reikia rasti būdų parodysti klausytojams, jog poezijos kūryba ir skaitymas yra vidinis žmogaus poreikis, o ne bravūriskų manierų padiktuota mada. Tik tada ir bus skaitytojų, kurie gebės savaip, unikalai interpretuoti tekstus. Kūrybingo žiūrovų santykio su poezija stoka – viena iš didžiausių kasmečio festivalio problemų. Kai dažnas poetas ir daugelis klausytojų supras, kad be kūrybos neįmanoma žmogaus egzistencija, Poezijos pavasaris bus vertas poezijos.

Nukelta į 6 p.

Poezijos pavasaris – tarp keiksmo ir Dante's

Ramūnas ČIČELIS

I

Štai žiemos poilsis baigėsi, ir Slunkius nulipo nuo „kaklio“ – žiū, pavasaris arteja. Vadinas, reikia pradeti ruoštis. Deja, laiko nedaug teliko – visą žiema pramiegojo, todėl reikia dirbtis strīmgalviai...

Taip ir kasmečio Poezijos pavasario organizatoriai: vainikuoją laureatą, išsivažinėjā i vienkiemius vasaroti, rudojo šiaip niūrus metas, todėl festivaliu pradeda rūpintis tik sniegui įėmus tirpti. Skubos darbų kartais velnias veja. Remdamasis gegužės mėnesio Lietuvos kultūrinės spaudos kai kuriais straipsniais, bandau ieškoti atsakymo, kiek čia tas velnias trukdo. Deja, apie Poezijos pavasarijį šįmet rašyta tik probėgsmais – vos keli reportažai. Jokio bandymo logiškiai ir aiškiau nagrinėti, koks yra ir galėtų būti šis didžiausias literatūros įvykis. Todėl tebūna tos negausios publikacijos tik atspirtis pamastymams apie didžių festivali.

II

Esame pripratę, ne pirmus metus girdime pusiau viešus puburnojimus, kad Poezijos pavasaris savo

apdarо nekeičia jau daugybę metų, nemodernėja, neatsinaujina. Taigi Lietuvos rašytojų sajunga ieško sprendimų, iš kurių keli yra gal ir tinklei – dėmesys Vilniaus žydiškajam paveldui, mokslinės konferencijos poezijos problematika organizavimas, poetų spūsties ant paklyų ir scenų vengimas. Tokie būtų „kosmetiniai“ pokyčiai. Vis dėlto, manyčiau, problema gilesnė: Poezijos pavasario skaitymus pagal žanrą derėtų prisikirti ritualams. Šie, kaip žinoma, linkę konservuotis ir nepasiduoda kaitai, todėl norint gyvinti festivalį ir aktualizuoti poeziją pirmiausia derėtų susitakyti ritualu kaip tokio. Suprantama, kūrėjų luomu su tuo sunku susitakyti – išprasta, kad poetas yra pranašas, skelbiantis tiesą. Tokios antikos tradicijos. Deja, šiandien jos vargai tegyvos, nes pranašų vaidmenį perėmė masinė žiniasklaida. Ar verta orientuotis į tai, kas jau beveik mirę?

Tokia „bloga“ poeto situacija atveria didžiulę galimybę – ne dalyvauti neįtikinamame spektaklyje, o likti autentiškam. Vadinas, oralinė poezijos tradicija šiandien akivaizdžiai pralaimi grafinei raiškai. Jei paklaustume kelių festivalio renginių lankytų, kokias metaforas, eilėraščių eilutes išsiminė per skaity-

mus, rišliai ir aiškiai atsakyti retas. Balsu skaitoma poezija pro vieną auši įėjina – pro kitą išeina, lieka tik bendras estetinis įspūdis. Rašytojų sajunga ne pirmus metus turi ką pasiūlyti pasiilgusiesiems poetų balsų – kompaktinę plokštélę su kūrėjų skaitoma į eilėraščiais. Pasitvirtina vis aiškesnė tendencija – masinius renginius yra tik nuoroda (Vilniaus knygų mugės atvejis čia irgi tinka) ir unikalų skaitytojo susitikimą su poetu kūryba vienatvėje, akistatoje su knyga, be triukšmo. Daugeliui dabartinių vyresniosios kartos poetų tokia galimybė neatrodo viliojanti – vis dar labai pasiilgsta stadiionų ir kitų didelių erdvų su tribūnomis. Bene vienintelis būdas privilioti jauną žmogų į poezijos skaitymus gyvai, balsu yra repoujantys kūrėjai. Aišku, Poezijos pavasario skirtas ne repui ir kitoms šešionėms. Tai – rimtas ir solidus festivalis. Tik ta kaukė vis labiau smunka... Ir smuks, kol Lietuvos literatūros pasaulyje įvyks savaiminė (apie dirbtinę kaltėti nėra nei prasmės, nei poreikio) desovietizacija. Juk poeto vaidmuo tais laikais ritualų požiūriu buvo tokis artimas idealiajai antikai. Sakysite, koks Poezijos pavasaris be vienų poetų kūrybos skaitymų? Aišku, nesiūlau jų atsisakyti, tačiau reikėtų galvoti apie įvairių menų, ne vien tra-

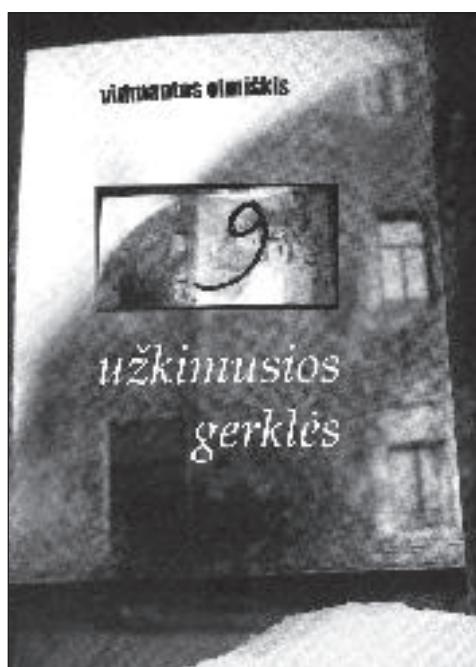
Eiléraščiai neskubantiesiems

Neringa BUTNORIŪTĖ

Kartais užtenka porą kartų išgirsti eilėraštį, kad veliau imtum dairytis knygos. Geigužės pabaigoje vykusių Poezijos pavasario metu, kai poetinių garsų buvo pasklidę įvairiose aikštėse ir kiemeliuose, tokų progų „užsikrēsti“ poezija buvo nemažai. Štai kodėl įsiminiau du kartus pakartotą savireprezentaciją Vidmanto Kiaušo-Elmiškio dvieilių: „Žvynai ant akmens, akmuo ant krūtinės. / Mąstau apie dugną, o matosi – debesys.“ Pasirodo, šitas tekstas „Taip sunku, kad lengva“ įterptas naujausioje eilėraščių knygoje „9 užkimusios gerklės“.

Praėjusiais metais pasirodės eilėraščių rinkinys – jau trečioji poeto knyga (anksčiau „Gervės plunksna“ (1997 m.), „Nuotraukos vietoj“ (2002 m.). Nežinia, ką poetai mano apie skaičiuojančiuosius laiko tarpus tarp leidžiamų knygų, bet nenustebti negali: nuo pastarojo leidinio skiria devyneri metai, o tai verčia suklusti. I rankas pamąt knygą verta pavartyti įdėmniau, nes rinkinį iliustruoja nespalvotos, kone senovinio juostinio fotoaparato galimybes rodančios Mildos Kiaušaitės nuotraukos nuo teikia mašliai, kūrybiškai, erdviai. Tikėtina, visa ta išorinė puošmena akyse nušvis žodžiais, juk iliustracijos ir teksto dermė leidiniuose ne syki pasivirtino. Tačiau sklaudiant „9 užkimusias gerklės“ sia minimi tenka suabejoti, nes autorius skaitytojui siūlo grėžtis ne į žemiškas, it iš prisiiminimų, rūko išnyrančias erdves, bet susisaistyt su praradimų nuoautomis ir eilutėmis apie meilę. Tad pirminis dailios knygos įspūdis lieka jos drabuželiu besigrožinčiam regėtojui, o tekstus ima narstyti nuo jo bandantis atsiriboti skaitytojas.

V. Elmiškis itin dėmesingas eilėraščių pavadinimams. Jie tikrai vykė ir laikytini svarbiu kūrinio elementu: sudaro ne menkesnę dalį prasminio krūvio nei patys tekstai. Knygoje nėra né vieno įvardijimo, kuris sutaptu su eilute ar gimbūtis iš kūrinyje vartojamos frazės – kiekvienas atskiras, net retai netikėtas, bet kartu absorbuoja mintį, ją paaiskina, papildo naujomis reikšmėmis. Eilėraštį skaityti galima kaip atsieta, o vėliau pavadinimą pridėti kaip vykusi objektivų komentara. Toks konceptualus mąstymas ugdo dėmesio neprarandantį skaitytoja, neleidžia atmetti vidutiniško teksto, o kartu ir nuvertinti paties poeto galimybę. Pavyzdžiu, „Rauda apie spylgio nepervertą lakštingalos širdį“:

Kas iš tavo devynių gerklų, jeigu visos užkimusios?

(p. 14)

Ko gero, ilgas laikotarpis tarp išleistų knygų sudaro sąlygas ne vien prikaupti tekstų, bet skatina norą perduoti ilgametę gyvenimiską patirtį. Ir jis nedemonstruoja nei pilnatvės, nei pasaulio triukšmo, nei išskirtinai ryškus autobiografinio matmens. Atskleisti savą pozūrių poetas renkasi konstituojamosiomis frazėmis: „Skausmas įasmenina, / skausmas nuasmenina, / skausmas sviedžia molio gurvo“ (p. 13), „Imanoma numaldyt keršta, / tačiau jo apnašos – amžinos“ (p. 24) ar „Neklausyčiai kalbų apie meilės mirtį, / Daug kalbančių blogesni už tylenius“ (p. 66). Toks vertybų įtvirtinimas tekste iš pradžių atrodo patikimas, tikslus, neverčiantis lukštentį šaradų ir tampa viena įsimintiniaus V. Elmiškio poezių ypatybė. Išnyrančios fotografiškos akmirkos leidžia pajusti gardžiausią „salto rūgštą“ tapienio gurkšnį“ (p. 37), sustiprina situacijos rimtį ir jautrumą, pavyzdžiu: „matau, kaip ei- rimu per ligoninę, / matau, kaip sėdžiu ant kėdutes / ir Mama spaudžia mano ranką“ (p. 42). Bet, kai prabylama amžinosiomis temomis, konstituojamasis V. Elmiškio tonas balansuoja tarp žinai ir suprantu, t. y. „seniokiško“ visažinystės primetimo skaitytojui ir bandymo autentiškai atskleisti reiškinį. Nuo pirmo-

sios minėtos blogybės apsaugo vietomis atskleidžianti satyriška poeto prigimtis ir pabagios aforizmai.

Subjekto buvimas čia ir dabar siejamas laikinumo nuoautos. Pirmuosius du knygos skyrius „Dulkės vėžliui vėžliojant“ ir „Valandų sutartinė“ jungia įvairiai ataidinti minčias „Iš dulkės gimeš, dulke virsi“. Pirmajame ryškesnis įsižiūrėjimas į kasdienį pasaulį, praeinancio laiko diagnostės, archaikos ilgesys („Leiskite nutritinti nuo miesto / žibintus, gatves, reklaminius plakatus, / leiskite palikti vien pamatus, / kur stovėjo namai. (...) Kol alisiai šnipuoju, spoksaus i grafimius / ant griūvancios sienos, / per arimą nudarda apsilės vežimas – – –“, p. 11), i žmogaus kasdienybę tarsi savaimė įsterpiancios religinės tiesos ir dievobaimingo išpažinimai („Esu nusidėjės / mintimis, mintimis ir mintimis“ (p. 13), „nesu verta, verkia Leva, būti mylima, / nesu vertas, atitaria Adomas, nesu vertas“, p. 15) bei lietuvių liaudies išmintis. Skyrius „Valandų sutartinė“ – kiek asmeniškesnis ir subjektyvesnis, apimantis susidūrimus su netektimis („Įspareigojau nesapnuoti mirusiuju. / (...) / O dabar anapusiniai giminės bei pažystami / pradėjo naktimis burtis šalia mano lovos“, p. 40). V. Elmiškis atiduoda duoklę ir neabejotinai svarbiam gimbam kraštui penkių kūrinių cikle „Iš anykštėno eilėraščių“. Šie tekstai ir intymesni, ir apsisaugoju nuo konstatavimo, mat kai atsigreži į tai, kas formuoja tapatumą, negali būti tikras, kad visiškai žinai ar supranti – teguli rezonuoti aplinką ir žmogaus buvimą-kopimą į Laimės žiburį, kai „kojos mirksta Rytuose, / o galva kaista ant Vakarų pagalvės“ (p. 47).

Trečiąjį skyrių „Bateliai šampanui gerti“ galima supainioti su apsilankymais Šiaulių dramos teatro kavinėje, tačiau V. Elmiškis tokia jam būdinga, visa apimantia fraze apibendrina eilėraščius apie meilę. Regis, šia tema rašyti nėra paprasta, todėl malonu pastebeti ypač subtilių eilucių:

*Plaukianti moteris panasi
i neršiančią žuvį,
kuri viena težino gelmių maršrutą.
Už nutekėjusių vandenų,
abipus akmenų atmintinės,
tvyksteli žynų paveikslėlis.
Tiek žydėjimo – – –*

(p. 51)

Bet šalia atsiduria skirtingo lygmens kūriniai, nes neįsvengiamai banalumo (pvz., „Nebūsiu tuštuma priešais tavo akis“, bu-

činys saldžiausias iš vaisių), subtilumą keičia šiurkštakos eilutės (eil. „Provokacija“, „Upė, kurios neperžengsi“), kurios ne tiek siekia šokiruoti, o galbūt turėtų kelti ironišką šypsėnėlę. Tik ne visada ją pavyksta išgauti, nes kai kuriais atvejais moteris atrodys lyg bejausmis geiduliu objektas.

Apskritai poetas stengiasi atsiriboti nuo perdėto jausmingumo, todėl dažniau pasikliauja protu, i eilutes guldo sugretinimus, priešpriešas, o tai kelia konstravimo įspūdį („Pjuvenų vynas“, „Papasakok ką nors“, „Nuogi vyrai ir moterys“, „Sudie, prieš veją skrendanti plunksna“). Nors tekstai užbaigti, taupiai poeto minčiai būdingas racionalumas kartais pakiaja kojų. Eilėraščiuose pristanga poetiškesnio, plastiškesnio (ir prasmingesnio) pasakymo, nes imi numanyti, kad savybei ar reiškiniu nusakyti bus priataikomas jų charakterizuojantis, bet nebūtinai stiprū krūvį turintis būdvardis:

*Palaimos agonija, įsimylėjusio takas,
karų laivai, giedanties vėjas
ir netikintysis, taip į žaizdą įkibęs,
kad kraujas ištrykšta ant kryžiaus.*

(p. 25)

Be to, nustebina į tekstus prasprūdė banalus pasakymai (neišverkotas ašaros, neperskaityti žodynai, lūpomis ir mintimis išrašytas kūnas, dulkėtas ir nesumeluotas keliais ir kiti). Tačiau V. Elmiškis savo žodynų ir tekstu atranka, regis, visiškai pasitiki – yra palikę autorinę redakciją. Kita vertus, „nelygumai“ leidžia atpažinti, kas iš tiesų verta dėmesio, kad ir Poezijos pavasario metu skambėjusi anykštėno eilėraštį „Taip sunku, kad lengva“, skirtingose knygos vietose išsidėliojusius „Suskelėjusi žemė, sutirštęjė dažai“, „Voratinklis Jericho trimate“ ar „Pusiaukelė“.

Apibendrinant norisi pastebeti, kad beveik dešimtmjetį kauptos „9 užkimusios gerklės“ primena inklužą: įdomų, antro tokio nepastebési. Visgi jį mieliau pasirinks ne jaunas žmogus, ieškantis veržlesnių idėjų. Ivairios tematikos ir lygio eilėraščiai apeiliuoja į nesukubantį, inteligentį, kiek solidesnio amžiaus skaitytoją, pasiilgusį aiškaus kalbėjimo apie tvarius dalykus, apmastonomas patirties bei atrinktų senoviškų žodžių gurvuoliukų, gurgždančių eilutėse. Knyga patraukė ir tuos, kurie atlaikiai išsypsojus iš zaismingu, jaunatviškų mylimųjų griuvinėjimų ant žemės. Žinant, kad poezijos mėgėjų bendruomenė netrūksta įvairios auditorijos, galima teigti – gražiai išleistas V. Elmiškio „9 užkimusios gerklės“ neturėtų likti nuošaly.

*Vidmantas Elmiškis, 9 užkimusios gerklės. – Kaunas: „Kauko laiptai“, 2011.

Poezijos pavasaris – tarp keiksmo ir Dante's

Atkelta iš 5 p.

Tai skamba kaip lozungas, kuriučia pat reikia nuleisti ant žemės keiliais paprastais pavyzdžiais: vieno iš Lietuvos komercinių bankų valdybos pirminkino padėjėjas savo personalui periodiškai dovanėja literatūros specialisto dėmesio vertų poezijos ir prozos kūrinį. Švedijoje gyvenantis lietuvių verslininkas farmacininkas po Jono Strielkūno mirties internetu nusipirkė jo poezijos tomelį. Poetai džiaugiasi, o įkvėpimui neapdovanotieji pastebi, jog poezija siems žmonėms yra ne mada, ne tuščia forma, o kasdienio gyvenimo ir net verslo idėjų šaltinis. Beveik garantuoju, kad šie du žmonės niekada neitų į Poezijos pavasario renginius, nes būtų lėksta ir neįdomu.

Jei per Lietuvą (nusižiūrint geiriavusias literatūros ir kitų menų festivalių patirtis) pavasarį keliautų poetų traukinys ar vežimo teatras, susidomėtų ne vienas. Pakitusi forma savaime keistų ir kūrėjų laikyseną, požiūrių į skaitytojus. Niekaip nesuprantu, kodėl Poezijos pavasa-

rio rengėjai neadaptuoja geriausią festivalių pavyzdžių. Turbūt ir vėl bijoma dėl publikos – geriau jokios rizikos, viskas yra aišku ir nusistovėjė, kuria amžinybės, kurios vardu poetai kalba, iliuziją.

III

Kitas ne pirmus metus dominantis klausimas – kaip išrenkamas Poezijos pavasario laureatas? Kas tie literatūros korifėjai, kurie nusprenzia? Kokios yra laureato skyrimo peripetijos? Visa tai būtų įdomu žinoti, bet, nebūdama šios aplinkos žmogus, to niekada neišgirs. Lieka tikėtis, kad rinkimai yra „objektyvūs“ (kas šiai laikais dar tiki objektivumu?), kaip ir šiu metų festivalio almanachas. Visgi ta pretenzija į neginčiamą tiesą, pagrįstą publikacijų kultūrinėje spaudoje faktais, atrodo abejotina, nes kvepia atskomybės perkėlimu nuo savo (suprantama, nes sudarytojai yra jaunieji poetai ir kritikai) ant laikraščių ir žurnalų redaktorių pečių. Pati įdomiausia, bet neišspildžiusi šio almanacho galimybę – Eugenijaus Ališankos (žinoma, kad jis samoningai planavo savo žingsnius literatūros kelyje), nors ir subjektyvi, kūrybinės

biografijos ir sekmingos karjeros analizė. Faktai turbūt atskleistų, jog poezijos sferoje irgi galioja ne vien tekstiniai, taigi – vertės, bet ir kontekstiniai faktoriai.

IV

Nuo laureatų pasukime žvilgsnį prie paprastų mirtingųjų, kurieims daugiausia ir skirtas Poezijos pavasaris – prie provincijos šviesuolių, o jų beveik visur teliko sauvelės. Toks būtų oficialus „statistinis požiūris“. Vis dėlto asmeninė gyvenimo nedideliamame patirtis rodo ką kita – intelektualių žmonių yra daug kur. Bėda, kad jie izoliavesi, nesusiekia vienos su kitu. Jiems padėti rasti bendrumą galėtų ir Poezijos pavasaris. Deja, Rašytojų sąjunga orientuoja arba į dažnai privilomatų parengiamus moksleivių, arba į labai pagyvenusią publicą.

Šių žmonių susitikimo vieta – visas sovietinės tradicijas išsaugojė kultūros namai, kurių kasdienybė yra starošaicų koncertai ir renginiai – todėl šventiniai, nekasdieniai – klasikinės muzikos atlilikų pasiodymai. Deja, tokio miš-

nio rezultatas palankus ne elitinei, rimtajai, o populiarajai, masinei kultūrai. Klasikinė muzika, kaip ir geras eilėraštis per Poezijos pavasari, dažnam lieka momentiniu formos įspūdžiu. Juk iš esmės kultūros namų tikslas šiandien – patenkinti publikos sovietmečio pasiilgimą. Net tas, kuris minėtame „mikse“ randa prasmę, virsta Czeslawo Miloszo aprašytu „ketmanišku“ žmogumi, nes neturi erdvės išreikštinti kiek subtilesnę, gražesnę, originalesnę mintį ar jauseną. Tenka vienaip galvoti, o kitaip elgtis.

Visgi provincijos poetai yra drąsus, ir tai aiškiai matyti per Poezijos pavasari. Jie nebijo atrodyti kaimo keistuoliai, tačiau tokia jų laikysena irgi ne ką keičia. Juk dažnam poezią reikalinga ne dėl jos savaiminės vertės, o dėl atsvaros žvaguliams. Juk klasikinės muzikos ir Poezijos pavasario šventės baigiasi, ir lieka kasdienis „popsas“. Manau, festivalio organizatoriai turėtų stengtis, kad poezija provincijoje būtų skaitoma ne vien kartą per mėnesį ar metus. Galimybės čia beveik neįsemiamos. Dabartinė poezijos mažuose miestuose situacija primena Lietuvos radio ir televizių politiką: per Valstybės dieną ir

kitas šventes transliuoti itin auksitos kokybės laidas, o šiokiadainais, ne šventinėmis dienomis brukti viską, kas pakliūva. Paradoksalu, bet poezią paversti kasdieniu rūpesčiu ar malonumu lengviau, nei apversti aukštyn kojomis mūsų žiniasklaidą.

Esu išsitikinęs, kad prie Poezijos pavasario skaitymų organizavimo mažuose miestuose bendruomenės beveik neprisideda. Tik dalyvavimas gali ugdyti ne literatūrą vartojantį, o ją savo interpretacijomis ir originaliais tekstais gebantį pratęsti skaitytojų ir galbūt rašytojų. Būtent tokiai žmonių įtraukimas padėtų megzti taip trūkstančią ne kultūros įstaigų, o bendraminčių, kitaip mąstančiųjų tinklą. Vilniuje jau nieko nenustebinsi poezijos skaitymais netradicinėse erdvėse. O, kad provincijoje jie persikelty iš savo amžių bebaigiančių kultūros namų į kavines, bet ne karčemas. Gal tada ir Lietuvos poetai po eiliniu Poezijos pavasario išmaukę butelaitį imitu ne rusiškai keiktis, o deklamuoti Dantę ar Vergilių. Šios esė atotrukių nuo užsibrėžto tikslu – gegužės mėnesio kultūrinės spaudos apžvalgos – parodo beveik prarastą rašytojų refleksijos ryšį su jų pacių gyvenimo įvykiais. Ne tik Poezijos pavasario publika, bet ir kvalifikuoti literatūros žmonės beveik neturi ką arba nenori kalbėti apie metų įvykį.

Naktigonėje ieškant poeziros

Ilona ČIUŽAUSKAITĖ

Pramoginių ir sportinių renginių vedėjas Marijus Budraitis debiutavo pirmąja eileraščiu knyga – rinkiniu „Naktigonė“*. Jos leidimą finansiskai parėmė gausus būrys žmonių, susižavėjusių autoriaus dainų tekstais. Dailininkė Elona Marija Ložytė knygą profesionaliai apipavidalino. Ji išleista prieš ketverius metus, tad skaitytojui natūraliai kyla klaušimas, kodėl reaguoju praejus nemazai laiko nuo „Naktigono“ pasirodymo. Tiesą sakant, neturi rimto pasiteisinimo. Žinoma, ne dėl to, kad M. Budraitis – mano krašto žmogus... Išgirdusi, kad autorius ketina leisti antrą eileraščių knygą, suskatau brūkšteli keletą žodžių, nepretenduodama į teisejus ar garbintojos vaidmenį.

Anglu literatūros kritikas George'as Steineris knygoje „Tikrinosios esatys“ kalba apie recento santykį su meno kūriniu ir pabrėžia svarbų to santykio aspektą – jausti atsakomybę tam, ką vertini, atsiaskyti asmeninių nuostatų, leisti kalbėti pačiam kūrinui kaip atskiram, nepakartojamam reiškinui, nes „interpretuotojas – tai prasmė šifruotojas ir perteikėjas. (...) Iš esmės jis yra vykdymas, „iaveiksmiantis“ savo turimą medžiągą, idant suteiktų jai suprantamą gyvenimą“ (George Steiner, *Tikrinosios esatys*, Aidai, 1998, p. 11). Vadovaudamas šia mintimi ir mėginsiu švelgti į kūréjo, kaip jis pats sako, širdies balsą.

Poetiniai tekstai (jų yra 188) sutelkti į penkis knygos skyrius. Juos sklaudant veriasi eileraščių sukūrimo vėtos – dauguma jų parašyti Šilutėje, kelionika Klaipėdoje, Palangoje, Šiauliuse, Kauñe, Viesvileje, Seredžiuje, netgi Egipte. Eileraščių rašymo laikas – nuo 1996 iki 2007 m. pagabogas. Rinkinyje kūriniai išdėstyti ne chronologine tvarka, todėl keblu kalbėti apie meninę autoriaus brandą. Regis, visoje knygoje eksplauojami tie patys siužetai, sunku susidaryti išpūdį, kiek M. Budraitis skyre dėmesio teksto formai, nors esama ir nepriekaištingų eileraščių. Taigi „Naktigonėje“ rasime labai nievendodo meninio lygio kūrinį. Norėjau teigti, kad tikrai gerų tekstų (gerumą suprantant kaip kokybinių matą, kaip estetinę kategoriją) galėtų būti ir daugiau. Dėmesio verti: „Skruzdės svajone“, „Dievas“, „Taisyklių sek“, „Ar žinai?“, „Vaišo daina“, „Kas esi?“, „Kūno spalva“, „Gera žinia“, „Laimė turėti“, „Ryto laukimas“, „Sene-galas“. Kur kas daugiau esama neblogų eileraščių, kuriuose pavyksta sukurti ir išlaikyti pakilių nuotaiką, originalesniais poetiniais įvaizdžiais pasiekti tam tikros sugestijos, štai kad ir šis:

*Šaltis garbanas gruodžio supynė
i varveklines šilko kasas,
laisvės dainą pakelialiu į skrydį,
iškutenės gitaros stygias.*

*Šiaudo atvaizdas bėgo per stalą
spanguolinio kisieliaus kalnais,
šaltis balino pilkų metalų,
cypė pelės ties krosnies kampais.*

*Trupiniai duonos riekė vaitojo,
šypštė garas vandens katile,
kelio dulkes nusėdo ant kojų,
aš sėdėjau laukimo balne.*

„Šaltis“

Skaitant eileraščius neapleidžia nežinomybės jausmas – kas tai: dainuojamosios poezijos

knyga, kurioje vyrauja specifinė romanso ir šlagerio poetika, ar poetinių tekstų rinkinys? Tod neuostabu, kai Pranciškus Trijonišas rašo: „Marijaus parašytai dainų tekstai yra be galio vaizdingi ir nuoširdūs, todėl jo dainų žodžius žmonės mėgsta. Cia nerasis modernių įmantrybių ar lėkštų nuvalkiotų frazių, bet jo tekstai įsimenami ir labai prasmingi“ (p. 6). Kaip tik muzika ir suteikia M. Budraičio kūriniams papildomos prasmės, pridengia tam tikrą jo poetikos „nusidévėjimą“, bet oponuodama cituojamai minčiai teigčiau iš dalies priešingai: gal dainų tekstai ir įsimena, tik ne poezijos eilutės... Apima keistas ir sunkiai artikuliuojamas pojūtis: lyg ir lengva skaityti M. Budraičio eileraščius, bet ne taip praprasta juose rasti kokį nors apčiupiamesnių, vientisesnių teksto siužetą. Regis, atskirose strofose įkūnijami skirtinių motyvai, juos bandai sieti į visumą, iš fragmentų délioti mini pasaulio vyksmą, bet pastangos nueina perniek – dažnai viską sugriauna klišės, postuluojamos tiesos, kiek panašios į pasakėčios moralą:

*Ne kiekviena naktis bemiegė ir
aistringa,
ne kiekviena diena pilna prasmės,
ar tu galėtum išmatuoti širdį
ir sekliam aukot vardan gelnės?
...
Ir ne kiekvienos durys kvies išeit,
uz milijonus kartais vertingesnis
būna nulis,
vėl atėjės visada mokė anksti
išeit.
„Karaliai“*

I siužetinį eileraščio vyksmą kartaip įpinama visai nereikšminga, paviršutiniška frazė nesukuria norimo efekto. Ji veikiau atrodo kaip svetimkūnus, o ne savaiminga eileraščių dalis.

Jeigu M. Budraičio tekstus skaitysime vien kaip poezijos knygą, galésime konstatuoti, jog autorius, be abejonės, yra romantikas tipologine prasme. Jo tekstuose apstu nakties, ménulio, žiedų, žvaigždžių, debesų, jūros, kalnų, meilės, širdžių, skausmo – būdingiausiom romantizmo poezijos leitmotyvų. Rinkinyje daug gamtos (žvilgtelėkime į skyrių pavadinimus: „Vandens išpažintis“, „Sapnažolė“, „Marių skersvėjai“, „Belaukiant kaštonų“ – juk tai nuorodos į gamtos plačiąją prasme reiškinius), bet, deja, ne per daugiausiai paties autorius, dažnai besislapsčia už kaukių, lyg ir bijančio parodysti savo pažeidžiamumą.

Vargu ar galima būtų teigti, kad M. Budraičio kūryba vaizduoja gyvenimo tikrovę. Cia veikiau atsiskleidžia asmens santykis su individualiu išgyvenamą dabartimi: „visą amžių pravaikščiojau basas / tam košmariškam savo laike“ („Vakaras“).

Pirmame skyriuje autorius bando sužinoti ir prakalbinti vandens paslaptis bei jas surašyti „žiedlapiai knygoje“. Veriasi ne tik reginčioji, bet ir jauciančioji kūréjo pri-gimtis. „Išskaptuotam likimo lopšy“ guldomos lyrinio subjekto, gyvenančio gamtoje ir su gamta, patirtys – žmogaus laimėjimus ir palydimus ženklinia nuolatinis ryšys su gyvenamaja aplinka, pri-klausomybė nuo gamtos reiškinii:

*Aš liečiu savo lūpomis sausį
ir vasari kaip dangų geriu,
kovo permainos ženklinia paukštį,
o gegužiui atleist negaliu.
„Vaizduotės mirtis“*

M. Budraitis jaučiasi tvirtas semdamasis žmogiškosios stiprybės iš gamtos, tačiau šiam skyriuje jau šméksteli ir leitmotyvinė, vi-są rinkinį siejanti tema – praradimo, netekčių nuo jauta, kai „senamadiškai miršta vaizduotė“, o „su tuo susitaikyt sunku“, potyris, kai „dar vaikystėj išmokė meluoti“, persikeliantis ir į sąmoningą žmogaus gyvenimą.

Antrame skyriuje „Smėlio pa-siuntiniai“ lyrinis subjektas taip pat ieška savęs tarp žodžių, tarp jam prieš akis besiveriančių pasi-rinkimo galimybų („suku į dešinę, po to grįžtu į kairę, / einu į priekį ir visu greičiu atgal“). Cia vyrauja lietaus žmogaus („Gal aš lietaus žmogus, / praeinantis kaip ir liūtis“), keleivio („Aš alkanas ir purvinas keleivis“) motyvas. Aki-vaizdžios lyrinio subjekto pastan-gos ieškoti savo tapatybės – žmogaus kelionėje prisiūmami įvairūs vaidmenys: nuo vagies iki bailio. Širdies siekį „ieškoti ne jausmu, o kintančios prasmės“ sužlugdo susidūrimas su tikrove: susikurta, dar iš vaikystės atėjusi gyvenimo iliužija grūva kaip kortų name-lis. Noras atverti savo esatį ki-tiem, ieškoti sielų ryšio kaip vie-nintelės tikrosios realybės lieka nerealizuotas:

*Tiek daug norėjau pasakyti
atsitiktiniam savo broliui,
kurj sutikęs pirmą, o gal paskutini
syki
jam Saulę danguje parodžiau
ir pasakiau žvilgsniu, ne žodžiai,
kokie mes artimi ir svertimi (...)
„Atsitiktiniam broliui“*

Bestygės gitaros topas, punktyriškai nusidriekiantis per antrą skyrių, yra aliužija į nutrūkusią būties dainą – gyvenimą „su ciniškom pagundom“, kur jautiesi „kaip ne-sugautas sążinės vagis“. Liūdesys, būdingas romantinio pasaulėvėlė-vėl bruozas, M. Budraičio kūryboje īgauna įsižiūrėjimo į save prasmę.

Trečiamo skyriuje „Sapnažolė“ tēsiama sapnuojančio klajoklio kelionė į niekur („Aš pats nežinau, kur einu ir kada / sustosi nežinomam slėny“), ieškant laimės („kaip potus laimės nėra, taip nėra“), išlai-komas lyrinio subjekto ir menamo klausytojo dialogas – autorius itin mėgstama klausiamoji forma ir čia ne tokia reta:

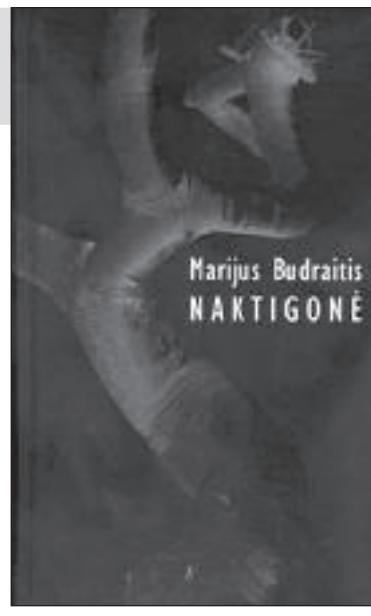
*Ar žinote, kiek sveria netektis,
kiek telpa vaško žvakėj ašarų lašų?
„Nežinojimas“*

Sapnuojantis keleivis vis dėlto pasieka tėvų kiemo vartus, bet pa-tirtis, deja, be galio skaudi – su ki-tais gali dalytis tik sapsnais („eisim naktį po sniegą braidyti / ir nešioti kaimynams sapsnus“).

Ketvirtas ir penktas skyriai nei tematika, nei poetine raiška niekuo nesiskiria nuo ankstesnių – „laiko laivas“ plaukia per tuos pačius minties ir žodžio slenksciūs, vyrauja gamtos vaizdinija, eksplau- tuojančios keleivio, praeivio, nere-gio motyvas, varijuojamos ramybės gamtoje ir neramu jausmu temos, išlaikomas asmens ir gamtos dialogas bei paralelė:

*Smėlio linijos lūžta
kaip ledonešio gėlės
upės vingio pašlaitės sode.
Šitiek metų svajojės,
šitiek metų mylėjės,
kaip žolė patikėjau žeme.
„Laiko laivas“*

Idomus fenomenas, kad gerus ar bent jau neprastus eileraščius

M. Budraitis neretai geba „pagar-dinti“ pačia paskutinija strofa, pavyzdžiu, eileraščiuose: „Turė-jimas“, „Ežero vaikai“, „Šūvis“, „Naktis kelionė“, „Išprašyjeti“, „Fėja“, „Bégimas nuo savęs“.

Esama tekstu, kuriuose kertasi poetizmai su prozaizmiais: „Kai neklauso kojos“, „Už kitus“, „Po klevais“, „Jeigu“, „Ketur“, „Geltonoji jūra“, „Laiškai“. Pasitaiko kūriniai su nevykusiomis publis-tinėmis klišėmis: „Beprasmis-kai“, „Kaltė“, „Sugautos žuvys“, „Kas pažadėta“, „Mano miestas“.

Daugelyje M. Budraičio tekstu sunkū ižvelgti iškristalizuotą individualią pasaulėvoką, vertybinię hierarchiją. Taip, pavyzdžiu, ir lieka neaišku, ar eileraščių lyrinis subjektas tiki Dievą, ar tai tiktais bravūra: „jei šioj žemėj man nedavei proto / tai man, DIEVE, nereikia tavęs“ („Atviras laiškas Dievui“). Nors kitame eileraštyje deklaruojamas jau aiškesnis santykis su Jūs: „Aš ne ere-tikas ir mano dievas, / kažkur nešiojamas dangaus platybėm“ („Dievas“). Pažymétina, kad „Gar-bė, dangu“ yra nevykusi Bernardo Braždžionio eileraščio „Esi, dangu“ (1944) parafrazė.

Eileraščiuose atsiveria ir kita lyrinio subjekto savivokos pusė – jis ne tik skausmingai siekia atskratyti vagies, nuolatinio keleivio, apsimestinio išminčiaus („pa-vargau aš vaidinti išminčiu“) pada-vido, išgryniinti savo būti, bet ir teigia, kad yra visažinis („pasakiau, ko dar niekas nesakė, / krai-čio skrynioj uždaręs žvaigždės“), kad „šis gyvenimas kaip viena-dienė musė“ („Jūra“), kad „gy-venimas téra, bičiuliai, trumpalaikis pokštas“ („Pokštas“), kad „šis pa-saulis romantiškai pilkas / užda-rys mums išeinančių duris“ („Pilka romantiška“). Visgi tikriesiems romantiškoms pasaulis galėjo atrodyti koks nori, tik ne pilkas...

Neapleidžia išpūdis, kad diduma eileraščių stokoja prasminės ašies, ant kurios būtų veriami vaiz-diniai. Atrodo, juos laiko tik lengvas skambancių žodžių rikiavimas į elutes. Banaloka retorika – lyg balastas, padedantis išlaikyti eileraščio formą ar kompensuo-jantis minties stoką:

*Kažkas kažkur kažką mylėjo,
Kažkas kažkur palaidojo kažką,
Kažkas be žodžių visą naktį išgulėjo,
Kažkur nutolo nuskriaustujų
planeta.*

„Išėjė žodžiai“

Apskritai M. Budraičio tekstuose pernelyg dažnai žaidžiama atsitiktiniais žodžiais. Kaip mi-nėta, nemaža knygos bėda ta, jog sunku apčiupti ryškesnę auto-riaus kūrybos evoliuciją, varijuojamas tos pačios temos liekant maždaug tame pačiame lygmenyje.

Idomu, kaip pats autorius pa-

aiškintų kai kurių savo poetinių įvaizdžių meninę motyvaciją: „ir didingą košmarišką griūtį / susabdys kalnas sniego lietum“ („Gulbės“), „rytmečio koplyčioj atgailauja / šio vidurnakčio žvaigždžių vagis“ („Jūra“), „liū-to širdį turintį klajokli triuši“ („Parduodui“), „audringos jūros keterų karioj“ („Skylė akmenys“), „Kodėl pasauly nebegims ta magelanai, / ištrošk gnuždančios aistros – erdvės“ („Kodėl?“). Nežinia, dėl ko atsirado ir akcentuojami luošumo įvaizdžiai: „O suluošinta eglės viršūnė / sukal-bės už gyvuosis maldas“ („Ke-purė“), „ant suluošinto beržo kaino“ („Vaiko lūpomis“), „ir suluošinto namo kieme“ („Rytmetinis miestas“).

Suprantama, M. Budraičiu sunkū išsiveržti iš tradicinės romantizmo ir neoromantizmo poetikos, juo labiau kad jis stengiasi žūtbūtinai riumuti, užuot, pa-vyzdžiu, pasitelkęs verlibrą. Mégimai bet kokia kaina surimoti eilutes kelia stacijai komišką išpūdį: „skuba – riuba, NEBŪTI – truk“ („Vergai“), formate – lauke („Skersvėjai“), kvadrato – batai („Keturi“), rétis – derétis („Geltonoji jūra“), sodas – bajoras („Pa-lengva“), finalas – badas („Viskas paruošta“), žemai – sarašai („Tuščias lēktuvas“), lengvumą – kūno orumą („Laimė“), senesni – skursti („Vagis“), dienos – hienos („Laikas“).

M. Budraičio tekstuose apstu manieringumo ir pretenzingumo, regis, jis rašo pernelyg lengvai ir karta supykses pernelyg daug: „ramybėj pyktis palengva atlėgo / ir aš tapau nepaprastai šnekus“ („Baily“). Simbolika ir paradoksalu, kad knygos pradžioje įdėta M. Budraičio nuotrauka su radijo ausinėmis ir mikrofonu, tarsi sau-gantis didžiojo triukšmo (*magna turba*), sklindančio per masinius renginius. Skaitydamas pirmosios eileraščių knygos tekstus išties jauti kiek sudirgintą poetinę klausa. Bet, kita vertus, M. Budraitis – palyginti dar jaunas autorius (g. 1971). Nemažos apimties rinkinyje vis dėlto yra poetinių „deimančiukų“, rodančių, kad autorius neketina likti vien dainuojamosios poezijos kūréju, juk tai, ką dainuojame, yra viena, o ką skaitome ir norime vadinti poezią, kita. Reikia tik menko dalyko – į poetą statusą pretenduojanties eiliuotojas savo kūrybai turi būti nepalyginamai reiklesnis ir at-desnis, ilgiau brandinti tekstą, at-kakliai ieškoti poetinio žodžio.

Skaitydama rinkinį lyg ir pasi-gedau ryškesnio redaktoriaus vaidmens. Ne ištaisančio korektūros klaidas, bet patariancio, pel-nančio autorius pasitikėjimą. Juk niekas neginčia iki banalu-mo koktaus posakio, kad poetais gimstama, oratoriais tampama (*Poetae nascuntur, oratores fiunt*), tačiau niekam ne paslap-tis, jog talentas, kad skaisčiai žer-ėtū, turi būti glūdinamas. Matyt, nekylydo J. Kristeva, sakiusi, jog raiškos skurdą kūrėjas kompen-suuoja ženkli gausa. O tuo šis au-torius tikrai išsisikiria, čia jis meistras – žodžiai liejasi kaip iš gausybės rago („paklydai žodžiuose lyg rugiuose pelé“). Skaitytojas paskęsta jų, bet ne miincių lavino – panyri, jautiesi bejėgis iš

Inteligentiški pamokslai, Saussure'o ir šviesa tunelio gale

Jurga TUMASONYTĖ

Gasparas Alekса „Žiogas žvirblį medžiojo: pakraščių kasdienybė“: publicista ir 9 novelės. – „Kauko laiptai“, Kaunas, 2012.

Ši kartą rašytojas Gasparas Alekса naujoje knygoje „Žiogas žvirblį medžiojo: pakraščių kasdienybė“ man priminė du literatūros stabus – Kristijoną Donelaitį ir Sigitą Gedą. Ne, šiurkščios kalbos ir keiksmų knygoje nerasite, tačiau G. Alekса, kaip ir klasikas K. Donelaitis, savo tekstus suskirstė į metų laikus, kaip mokėdamas apraše tuo sezono vyraujančias gamtos tendencijas bei savo žmogiškąją, deja, dažniausiai ydingą, aplinką. Kartais pasirodydavo ir viena kita S. Gedos dienoraščių intonacija, ypač vaizduojant prasigėrusius kaimiečius ar vieną kitą lauką sparnuoči.

Eseistinio žanro tekstai sumaišyti su deyniomis novelėmis, kuriomis tarsi dar labiau stengiamasi sustiprinti gailėstį pažemintiesiems ir nuskriaustiesiems, parodyti šiuolaikinių žmonių bukumą. Kalbama intymiai, prisileidžiant skaitytojui iki rašytojo būties.

Šiuose iš kasdienybės atėjusiuose tekstuose įvykiai rutuliojasi gamtos apsuptyje. O gamta tarsi raudonas lūpdažis ant mergaitės lūpų išryškina jos geltonus dantis – netobulą kapitalistinės visuomenės organizmą. Kartais skaitant darosi šiek tiek bangu – pasakojimas prasideda kone idiliškos gyvūnijos fone, kuriame vis tiek turi atsiktiki kas nors bloga. Nors imk ir liepk tai mergaitei geltonais dantimis hieniškai neįsiypoti!

Skaitydama G. Alekso tekstus émiau svarstyti apie geros šiuolaikinės eseistikos formulę. Manau, svarbiausiai būtų šie elementai: pastebimų detalių tikslumas bei raiškumas, (savi)ironija ir samojis. Todėl turėčiai pagirti autorų už vaizdingumą ir impresiją. Tarkim: „Jaunų verselių akys labai gražios. Tokie dideli, dar drėgnai, ką tik iš kevalo išsilukštenę kastonai“ (p. 18). Arba: „Visų mūsų motinos, saugomos gerosios Apvaizdos, išsvajoja mus. Jos savo mintimis ir krauja sukuria mūsų kūnus. Jos nepaliauja rūpintis mūsų sielomis šiandien, rūpinsis rytoj ir visados“ (p. 43).

Nors knygą skaičiau vedama geriausiu intencijų, vis tiek negaliu susilaikyti nuo griežtos kritikos. O ji prasidėtu nuo to, kad, be gražesnių metaforų ir įvaizdžių, tekstuose daugybė skundų, skepsio, didaktikos. Rodos, per tuos dvidesimt nepriklausomybės metų menininkai gavo apsciāliai laiko prisidejoti, kaltinti valstybę „gariūniška“ politika. Turėjo užtektinai laiko pasmerkti šiuolaikinę hedonistinę visuomenę ir kvestionuoti nuo pjedestalo nukelto rašytojo statuso pasikeitimą. Tačiau G. Alekса toliau tēsia „mažojo žmogaus“ dramą ir iš naujo konstatuoja kapitalistinio pasaulio

blogį. Gal, jeigu šios mintys būtų pateiktos ne taip tiesmukai, o autorius, lyg taip pat knygą apie Lietuvos ateitį nesenai išleidęs V. Landsbergis, nesiimtų pamokslauti, padėtis nebūtų tokia prasta?

Nepatinka man ir tai, kad tekstuose G. Alekса prisiima teisuolio vaidmenį, nutolsta nuo savo ydū ir griebiasi visažinystės, kone politiko intonacijos: „Mūsų jėga – aktyvi vienybė. Lietuvos dvasinis rezervas yra gimtoji kalba, nepriklasoma valstybė ir moralinis identitetas. Visa tai tausoti, apginti ir išsaugoti galésime tada, kai pasijusime sveiki – kūnu ir dvasia, kai būsime aktyvūs piliečiai“ (p. 275).

Kas galėtų būti šios knygos adresatas? I galvą ateina pusamžio inteligenčio, gyvenančio komunaliniame butelyje, o vasaromis išvažiuojančio į sodybą, vaizdas. Inteligentas dirba daug, uždirba nedaug, sėdi pogrindje, smerkia populiarąjį kultūrą ir tyliai piktinasi, galasdamas plunksnų. Ir raso jis lygiai tokiem pat intelligentams, kurie iš nevilties norėtų staugti žiūrėdami į ménulį, bet susigėsta ir verčiau nueina išsikeisti nemokamai gauto bilieto į operą. „Jauni nesipiktina, jie džiaugiasi galia kurti savo gyvenimą. Jie skuba į neturi laiko dejuoti“ (272 p.), – rašo G. Alekса ir šiuo atveju yra visiškai teisus. Galbūt vėliau mes taip pat viskuo nusivilksime, prisidésime prie senųjų vaitotojų ir galésime sykiu rasyti vieni kitiems esé apie suniokotą Lietuvą bei kurpti vienybės strategijas... Tiukiūsi, kad būsime sudrausminta.

Tautvyda Marcinkevičiūtė „Greitaeigis Laiko liftas“: eileraščiai. – Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2012.

Jeigu reikėtų pagalvoti apie meilės ir kūrybos „tandemą“ – poetų porą – né nemirkstelėjusi įvardycią Vytautą Bložę ir Nijolę Miliauskaitę. Kelis kartus mirktelėjusi prisiiminčiai ir kauniečių „komandą“ – Gintarę Patacką ir Tautvydą Marcinkevičiūtę. Nors V. Bložės ir N. Miliauskaitės kūryba skyresi kaip diena nuo nakties, šios poros kūrybinė programa nėra toli viena nuo kitos nutolusi. Man atrodo, G. Patackas jau nebenustebins, nepasieks savo jaunystės laikų poezijos lygio, o štai T. Marcinkevičiūtė émė ir save išsaugo.

Naujausioji jos knyga „Greitaeigis Laiko liftas“ išleista po ketverių metų pertraukos. Solidus eileraščių rinkinys pratęsia ankstesnę rinktinę „K.E.Lionė“ praktikuotus žodžių skaidymo žaidimus. Leidinio nugarėlėje autorė prisipažista mėginusi suderinti teoriją (Saussure'o „langage articule“) ir poetinį įkvėpimą. Kas iš to išėjo?

Bene pusę knygos užima žodžių lukštėnimas, skaidymas ir prasmų priauginimas. Žaidimas įdomus, nors kartais tik tuo ir lieka: „Užsiuola mane Liudvikas Jakim (ovič), / Anot Aido Mar(Čeno)“ (p. 53). Arba: „Einu lažą pas Baklažaną / nes gyvenu kinijo su Cu-kinija“ (p. 68). Daugiau prasmui atsiveria proziškesniuose pasakojiniuose,

muose, kuriuose taip pat pasitelkiama žodžių šaknų iššeškojimo, angliskos leksikos invazija. Štai kad ir eileraštyje, skirtame Loretais Asanavičiūtei: „Tai nebus išprastas vest-uvės išprastam dviejų žmonių / susitarimui, bet tai bus West-uvės, ir tai bus Est-uvės, tai bus / South-uvės, ir tai bus North-uvės, nes Tavo amžinai jaunos / fotografija bus rodoma nuo Keiptauno iki Folklando salų, nuo / Trinidado ir Tobago ligi Geriosios Vilties kyšulio, fotografija su / tokiai vešliais plaukais, kad bus sunku pritvirtinti nuometą, / mergaitė Angelo veidu“ (p. 14).

Didžiai sveikintina, kad autorei dažnai pavyksta suderinti anotacijoje suplanuotą įkvėpimą ir teoriją. Tačiau stipriausiai man pasirodė tie eileraščiai, kuriuose mažiau eksperimentai, bet daugiau emocinio apsinuginimo. Štai, pamenu, kitados skaičiau A. Nykos-Niliūno dienoraštyje paminėtą Patacką atvykimą į Baltimorę – pora jam pasirodžiusi kaip „tikri kauniečiai“. T. Marcinkevičiūtė taip pat prisimena A. Nyką-Niliūną. Prisiminimas vertas eileraščio, kuriame išsytas jaunos merginos jaudulys, kitoniško, Vakarų žmogaus ir erudiuto derinys, sukeliančios baigią pagarbą: „Jis toks R-uditas, kad neučia žvilglio į jo frako / Kišenes, ar jos neišsipūt-usios nuo šperų: tik / Atlantas gali išskalauti tiek putų – tiek poetų pavar / Džių, kiek mini Nyka“ (p. 117). Ir tada kyla klausimas – ar ši poetinė kalba, užrašyta kitokia grafika, prarastu itaigumą? Ir ar žodžių skaidymas čia griežia pirmuoju smuiku? Matyt, kad ne.

Eileraščių ciklas, skirtas žilagaliams kūdikiams, taip pat pasirodė vienas stipresnių, tiesiog smelkiantis autentika: „Trejus metus ant rankų / Laikiau savo kūdikį, kuris gimė mergaitė / O dabar ta jau pati pražilusi mergaitė / Maitina mane šaukštū, / Susmulkinusi jos pagamintą maistą / I tokią tyrelę (kūdikių maistelis!), / Kad ją galėtų praryti mano / Lyg naujagimio / Dar neprasikalusiai dantukais burną“ (p. 22).

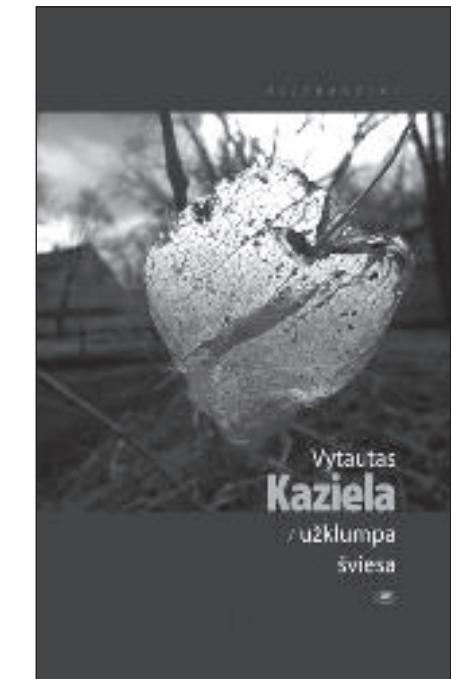
Knygoje, kaip ir G. Patacko kūryboje, daug antikos, populiariosios kultūros motyvų. Vietomis skoningai, vietomis – ne. Kai kurie eileraščiai taip išretėja, jog virsuta haiku, dar kiti – suauga į storą prozos pastraipą.

Pasak poetės, „greitaeigis laiko liftas“ nežada naujo bandymo“, todėl kopiant sunkios būties laiptais svarbu išsaugoti savo sielą gyvą. Manau, ši knyga bus lyg lokio nagai įsikabinti sunkion kelionėn į amžiną vienę.

Vytautas Kaziela „Užklumpa šviesa“: eileraščiai. – Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2012.

Pirmą kartą platesnei auditorijai pristatomas Vytauto Kazielo eileraščių rinkinys „Užklumpa šviesa“ knygos nugarėlėje užtariamas profesorės Viktorijos Daujotytės, o anotacijoje priduriamas, kad Vilniuje išleistas poetas pagaliau išgaus reikiamą simbolinių kapitalą, kuriam pakilti trukdė provincijos gniaužtai.

Prispažinsiu, ir pati pirmą kartą skaičiau V. Kazielą, nors ši jo knyga jau ašuntuoji. Idomu ir tai, kad mažu miestelių dulkėse pačių grynuoliai dažnai suteikia skaita-

ju i netiketą katarsį, patirtą skaitant negirdėtą, bet nuostabų autorię. Ir netgi tik tas niekada į literatūros grietinėlę pernelyg nelindusio pašalaičio atsiradimas pakelia jį į aukštesnį lygį. Tereikia atsiversti ir pulti apžiūrinėti ši jaunu-seną talentą.

V. Kazielo poezijs nedaugžodžiaujanti, tolygaus kalbėjimo. Čia nerasisite mikrobanų krosnelių, batų, banalybės odelių lupinėjimo ir leksinio klyksmo. Renkami abstraktūs žodžiai, nesuflerojantys jokių laiko ženklu ar biografinių detalių. V. Kazielo poezijs išpustyta lyg kopų smėlis. Ir eileraščiai čia nevienodo lygio. Visai kaip akmenelai smėlyje – tai gintarėlis, tai asfalto bjaurumo gumulas. Pavyzdžiu, pakraštini, iš gilių seklumų atėjės: „pasiilgau taves / to kas nutolę / ir jau neatsišaukia“ (p. 36). Bet visumos vaizdas vis tiek labai neblogas. Atradau ne vieną eileraštį, dėl kurio reikėtų pagaliau deramai įvertinti V. Kazielo triūsą.

*iš lenkų kalbos
verčiu
tévo eileraščius
kurių niekada
neparaše*

*ir iš viso
néra parašes
nei vieno eileraščio
viskas virto
vagom
pradalgém ir ligom
ilgais pastovėjimais
pilnatiess pauméjimais
girto gržimais namo*

(p. 75)

Knygoje daug Absoliuto šviesos, vilties ieškojimo ir išganymo motyvų. Tačiau tekstai nėra davatkiski ar įkyrūs – greičiau jau melancholiški ir kuriantys naktinio rąšymo įspūdį. Užklupus įkvėpimui rašoma nesiekiant įtikti, bet greičiau išsisakyti pasitelkus kalbą. O kalba išgrynninama iki pasutinio kaulelio – žodžiai kaip nereikalingi eileraščiai prieš mirti išmetami į nebūtį.

Zinote, būtų džiugu, jeigu Lietuvoje kasmet atsirastų po keliis mažuose miesteliuose pasilaidojusius talentus, kurie prisikeltų, o jų kūnus dengiančios įkapės būtų vis skaičiuos ir cituojamos.

***

Santykis tarp tikrovės ir virtualaus pasaulio (TV, internetas, fantazijos, svajonės, knygos etc.). Tiesą sakant, tas dvi plokštumas nėra paprasta atskirti, jos sąveikauja itin glaudžiai, nepastebimai užplaukia viena ant kitos, dvejinasi sąmonėje.

Ir atminties iššokęs sakiny: Šventajai Raštai tikrinti gyvenimui, o paskui – gyvenimą Šventuoju Raštu, – jis, regis, siek tiek siejasi su tuo, apie ką užsiminiau.

Su dviem realybės pavidala, subtiliais jų persidengimais, sunkiai išpinamomis pynėmis, sūkuruojančio proto vaiduokliais.

***

Pagal statistiką tikimybė būti apiplėstam ar užmuštam Lietuvoje yra septyniolika kartų didesnė nei, pavyzdžiu, Anglijoje.

Ir vis dėlto netgi čia, kur, šiurkščiai šnekant, žmogaus gyvenimas turi daug didesnę galimybę „nueiti šiknos grioveliu“, buvimas yra toks pat.

Gyvenimas kitas, o buvimas toks pat.

cave canem

Solistės Lilija Gubaidulina ir Jovita Vaškevičiūtė.
Diriguojas Gintaras Rinkevičius.

Scena iš G. Donizetti operos „Meilės eliksyras“: solistai Vaidas Vyšniauskas ir Liudas Mikalauskas.

Laikas vasaros muzikai

Eugenija ŽAKIENĖ

Atrodo, priekaištai pernykščio Pažaislio festivalio atidarymo koncertui išgirsti. Šiemet pirmasis vasaros savaitgalio vakaras iškilmingą progą atitiko pagal visus kriterijus. Tradiciniai pradinio koncerto ypatumai – Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras, diriguojamas Gintaro Rinkevičiaus, skambūs solistų (Lilija Gubaidulina, Jovita Vaškevičiūtė, Vaidas Vyšniauskas, Liudas Mikalauskas) balsai, populiarus repertuaras – viskas lėmė jo sėkmę. Kultūros ministro Arūno Gėlūno, Kauno mero Andriaus Kupčinsko ir vyresniųsių vienuolyno sesers žodžiai kvietė pasidžiaugti jau septynioliktąja festivalio vasara, nes, anot sesers Lidiros, „festivals – ypatingas Pažaislio gyvenimo „metų laikas“, jis pripildytas grožio – gamtos, baroko ir muzikos“. Toks festivalio *credo*, o jį kokiui muzikinius nuotykius jis mus siemėt pakvies, matysime jau greit.

Du koncertai (vienas, skambėjės Rietave, skirtas Lietuvos muzikos mokyklas 140-osioms metinėms, kitas, vykės Kauno filharmonijoje) priminė jaunujų atlikėjų festivalio akimirkas. Mat Kauno orkestras, diriguojamas Martyno Staškaus,

akompanavo M. Rostropovičiaus labdaros ir paramos fondo globotiniams: smuikininkai Justinai Marijai Doerup, klarnetininkams Artūrui Šukiui ir Stasiui Makštūciui, pianistai Kristinai Annamukhamedovai; be to, Kaune savo pjesę orkestru pristatė jaunas kompozitorius Simas Šakenis, o Rietave prie jaujų prisdėjo iš šio krašto kilus dainininkė Joana Gedmintaitė.

Rietavas pasirinktas neatsitiktinai – sis miestelis dažnai minimas kartu su žodžiu „pirmas“, tame skleidėsi kunigaikščių Oginiskių švietėjiška veikla: čia ir pramonės plėtotė, ir žemės ūkio mokykla, ir pirmoji Lietuvos elektrinė (kartu ir pirmoji elektros lemputė), ir pirmoji telefono linija. Lietuvių muzikos pedagogikai miestas taip pat nusipeczę – tame įsteigta pirmoji muzikos mokykla, veikusi bemaž trisdešimt metų, ir iš jos auklėtiniai sūburtas simfoninis orkestras. Džiugu, jog koncertų programoje rado vietos jauno kompozitoriaus opusas, juo labiau kad S. Šakenis prieš savaitę pripažintas III moksleivių muzikos kūrinių konkursų laureatų ir geriausiu atlikėju. Trylikamatis berniukas kompozicijos mokosi B. Dvariono dešimtmetėje muzikos mokykloje pas Vaidą Beinarie-

nę. Jauno autoriaus simfoninė pjesė – įdomus žaidimas su spalvomis, tembrais, faktūromis, atlikimo būdais; čia gausu melodinės ir akorodinės medžiagos, juntami įvairių stilistikų atgarsiai. Bendra džiugi, entuziastinga tonacija rodo autoriaus optimizmą. Muzikos kūrėjui nenusileido ir jauni atlikėjai; pianistė žavėjo intelektualiniu skambiniu, puikiu stilistikos ir faktūros išmanymu. Iškino tokia Koncerto traktuotė – paprastumas, saikas, žaismingumas ir logika buvo tvirti rėmai, tarp kurių pleveno geniali W. A. Mozarto muzika. Na, o puikūs J. Naujalių muzikos gimnazijos vaišinai klarnetininkai pakerėjo energija ir virtuoziškumą.

Beje, šios muzikos mokyklos vardas minėtas ir kito koncerto kontekste, mat dvi jo atlikėjos čia dirba mokytojomis, o prie jų prisdėjęs fagotininkas siemet joje baigė mokslus. „Alla Tre“ (Aušra Lukoševičiūtė, Algimantas Treikauskas (fleitos), Aušra Gelusevičienė (fortepijonas) ansamblis susikūrė specialiai vasaros festivaliui prieš dviejus metus, siemet jau pasiūlė klaušytojams naują programą ir naują narį – fagotu grojantį Artūrą Gelusevičių. Zyplių dvare skambėjo įvairių epochų – nuo baroko (A. Vi-

valdi, G. Ph. Telemanno) iki XX a. (C. Debussy) kūrinių fleitai / fleitoms, be to, itin retai girdimosi autorių Pierre Prowo, Samuelio Westley ir Franzo Dopplerio kompozicijos. Labai vertintinas atlikėjų noras išplėsti repertuaro paletę, supažindinti su jausminga, gražia muzika.

Birželio 10 d. pamatėme pirmąjį festivalį atvykusį užsienio atlikėją. Kompozitorų romantikų programą parengė smuiko legenda vadintamas Pierras Amoyalis iš Prancūzijos ir jaunas lietuvių pianistas Darius Mažintas. Atrodo, sutapo abiejų partnerių garso „formavimo“, kūrinių interpretavimo ir, sakyčiau, inteligentisko artistiškumo samprata. Tą vakarą Kauno filharmonijoje laikyčiau labai vykusiui, pasiodymas buvo paties aukščiausio lygio – ir Stradivari instrumento kokybę, ir atlikimo mokyklą, ir pasirinkti opusai (duetai bei solo – fortėpijonui). Iš prancūzų muziko (tiesa, šiuo metu gyvenančio ir dėstancio Šveicarijoje) tikėtasi lyg ir ryškesnės pozos, bravūros, labiau išgyvenamo ir rodomo emocionalumo, tačiau jis buvo santūrūs, emocijas palikęs klausytojams. Manau, svarbiausias, ilgam atmintyje išlikęs jo griežimo išpūdis – intensyvus smuiko tonas: galingas, dainingas ir šiltas. Su instrumentu, prarastu ir vėliau stebuklingai atrastu, P. Amoyal sieja stiprus ryšys: „Neiškėtina, tai panašu į svajonę, bet

tikrai galiu save išreikšti pasitelkdamas šias keturias stygias, genijaus rankų stebuklingai sujungtas su trupciu medienos.“ Puiki romantikų programa – E. Griegas, R. Shumanas, J. Massenet’as, F. Kreisleris, C. Franckas – iivedė į jausmų, aistrų, nostalgijos pasaulį. Gražiai suskambo ir fortėpijoninės „Vaikų scenos“, kurias atlikdamas D. Mažintas parodė, kiek rimties ir įtaigos slypi šiose, atrodytų, nesudėtingose pjesėse. Kaip kartais nuostabu pajusti kitą pažįstamos muzikos išmatavimą.

Mėnesio vidurio koncertai intrigavo: vienintelį Lietuvos kontratenorą (sopraniną) Viktorą Gerasimovą galėjo girdėti programos „Gaijam garsų pavėsy“ klausytojai, o Žemaitkiemio dvare pasirodė balalaikos genijus Aleksejus Archipovskis (Rusija). Pastarajame koncerte matėme elektrinės balalaikos efektų demonstravimą, įvilką į klounados, skomorochų vaidinimo žanrą – rusišką ekscentriką. Idomu, ar visa auditorija „pagaudavo“ kruopelytes iš kaimynų šalies muzikinio folkloro ar kino muzikos. Solo virtuoziskumas nekėlė abejonių, užtard repertuaras (jo paties kompozicijos) sekmingas nepasirodė. Mat talentingai savo instrumento galimybes demonstravęs atlikėjas komponuodamas vis dėltu nėra toks pat iškinamas. Jo pasirinktame fantazijų, parafrazių žanre pasigedau tam tikros formos, baigtumo, logikos, įvairesnių kūrinių spalvų. Manau, virtuozo koncertas būtų idomesnis, jeigu šalia savo opusų jis būtų pateikęs ir klasikinių kūrinių interpretaciją.

Ko gero, kiekvienas festivalis atiduoda „duoklę“ ispaniškai muzikai – kelerius metus iš eilės klaušėmės puikių gitaros meistrų, autentiško dainavimo, matėme flamenco stilistikos įkvėptų šokių. Ir, nors visos šiometės ispaniškos muzikos ir šokių programos „Karmen, Carmen, Carmen“ atlikėjos užaugo šiaurinėse platumose – dainininkė Judita Leitaitė ir pianistė Rūta Mikelaitė-Kašubienė Lietuvoje, o šokėja Natalija Kovaliova Rusijoje – si aplinkybė nenugesino jų vaiko temperamento ir aistros.

Tad birželį išvydome tik du svečius iš svetur; visa kita programa surengta Lietuvos atlikėjų. Šiaip savaimė pagirtinas faktas, tačiau visgi norisi matyti didesnę įvairovę, susipažinti su dar negirdėtomis programomis, išsidėmēti naujus vardus. Tikėkimės, jog likę mėnesiai pataisys išpūdį.

Keli Kauno valstybinių choro koncertai paskelbė Lietuvai, kad ypač daug dėmesio šiumečiamie festivalyje skiriama Maironiui. Jo potininiai tekstai (skaityt iš aktoriaus Rimanto Bagdzevičiaus) ir lietuvių kompozitorių dainos skambėjo Žiežmarių, Jiezno, Birštono klausytojams, o šiandien, birželio 28-ąją, kauniečiai gali pasiklausyti sakralios A. Vivaldi muzikos ir Poeto eilių, skaitomų prelato Vytauto Vaiciūno. Visų šių vakarų dirigenčias – profesorius Petras Bingelis. Manau, sunku pervertinti tokį koncertų prasmę ir svarbą.

Edmundo KATINO nuotraukos

Prancūzų smuikininkas Pieras Amoyalis ir pianistas Darius Mažintas.

Koncertas Zyplių dvare.

Dailus devyniasdešimtmetis: VDA KDF – 90

Vis dažniau spudoje minime įvairiausių kultūros įstaigų devyniasdešimtmečius. Nieko keista, nes tuometės nepriklausomybės laiku lietuviams visa ko prireikė, dėl to jų kūrėsi ypač daug. Prieš devyniasdešimt metų, 1922–aisiais, ant Ažuolų kalno (dabar ji dažniausiai vadiname Pelėdų vardu), Lietuvos meno kūrėjų draugijai remiant, dailininkas Justinas Vienožinskis įsteigė Kauno meno mokyklą, kuri oponavo anksčiau dirbusių menininkų tautiniam deklaratyvumui. Jo dėka Kauna pasiekė prancūziškojį kultūros tradiciją (tada studentai mokytis i Paryžiu važinėjo dažnai, lyg į koki Balbieriškį), bohemisko buvimo dvelktelėjimas ir kūrybos modernėjimas. Tuometinėje mokykloje jaunuosis menininkus ugđė Lietuvos dailės novatoriai: Vladas Didžiokas, Adomas Galdikas, Petras Kalpokas, Kajetonas Sklėrius ir kt. Viskas prasidėjo nuo pirmo kursų, o jau 1939 m. Kauno meno mokykla gavo aukštostios dailės mokyklos teises. Joje buvo mokoma tapybos, skulptūros, grafikos, architektūros, dailiosios keramikos bei kilimų rišimo. Deja, 1940 m. mokykla skilo į Kauno bei Vilniaus padalinius, ir vėliau vis didėjantis Vilniaus dominavimas iš Kauno atėmė nemažai galimybių bei potencijos. O kur dar karo, žydų genocido ir emigracijos žala. Nuostolių suskaičiuoti neįmanoma. Po karo, 1951 m., Kauno ir Vilniaus dailės institutai sujungti į vieną LTSR valstybinį dailės institutą, kuris liko Vilniuje, o Kaunas neteko meninio ugdymo židinio. Tiesa, vėliau viskas klostėsi gana palankiai. Vėl teko pradėti iš pradžių – nuo vakarių studijų. Tačiau Kaune mokyklos fakulteto veikla įsisibavo, čia iki šiol paruošama pui-kių menininkų. Apie juos – ryškiausius kūrėjus bei mokyklos pedagogus – ir buvo kalbėta jubilejui skirtose mokslinėje konferencijoje „Asmenybės ir laikas Kauno meno istorijoje“. Joje, prisimenant iškilias asmenybes, kartu aptarti ir meno studijų Kaune savitumai. O jų esama daug ir ryškiai. Tačiau čia paminėsime tik ketletą.

Lijanos Šatavičiūtės-Natalevičienės pranešimas apie Zenoną Varnauską ir tuometį Kauno tekstilės mokyklą nukėlė į pradžią. Šiai laikai, kai Kaunas garsėja tekstilės bienale, jau beveik niekas neabejoja jo „tekstiline“ reputacija, tačiau retai prisimena, kaip viskas prasidėjo. Keista, kad apie tai kalbant tenka minėti daug vyriškų pavardžių. Z. Varnauskas, dailininkas ir pedagogas, buvo pirmasis Kauno valstybiniame taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute parengtas tekstilininkas. Tas, kuris 1947 m. gavo diplomą Nr. 1, turėjo unikalą galimybę studijuoti tekstilė pas Viktorą Petravičių, Antaną Tamošaitį ir Liudą Truikį. Kiekvienas jų kėlė savitus kūrybos plėtojimo principus. V. Petravičius sudarė pirmąjį tekstilininkų rengimo programą, kurioje numatytais nuoseklus perėjimas nuo natūros studijų iki kilimui tinkančio stilizuoto dvimacių vaizdo. Tikruoju savo mokytoju Z. Varnauskas laikė L. Truikį, išmokiusi ritimiskai (nes, anot L. Truikio, „ritmas sudaro meno kūrinio pagrindą“), horizontaliomis juostomis

Paveikslų galerijos salėje – dailės studijų Kaune atspindys.

mis (sekant senovės Egiptu) kurti siužetinę kompoziciją. Jis teigė, kad lietuvių tekstilė turi eiti savu, tautinius idealus atitinkančiu keliu, tačiau joje galima įdiegti kai kurių Rytų dailės meninių principų. Taip skleisdamas savo mokytojų idėjas jis puoselėjo tradicijas ir prisidėjo prie ju perimamumo. Vėliau pats dėstė. Buvo gerai susipažinės su tekstilės įmonių poreikiais ir reikalavimais ten dirbantiems dailininkams, tad siekė užduotis pritaikyti prie gamybos reikių. Daugiau dėmesio nei Vilniuje buvo skiriamas technologijai, giliintasi į žakardinį audimą, dažymą, marginimą. Z. Varnauskas labai vertino piešimo įgūdžius. O manymu, stojant į Dailės institutą pakauptį vieno piešimo egzamino.

Virginija Vitkienė persikelė į naujuosius laikus ir kalbėjo apie tekstilininkę Laimą Oržekauskię, jos išugdytą naują tekstilininkų kartą.

Išskirtiniu, menininkės atpažištamu ženklu tapo devintajame dešimtmetyje atrasta dvigubo audimo technika, leidusi austos plokštumos vizualinę komunikaciją, vaizdinį sukurti iš susipyrusio kablinio kryžiaus (svastikos) modulio. Baltų simboliu pasiremta neatsitiktinai – ieškant analogų Rytų kultūrose, kituose Europos regionuose. Besiskančios saulės motyvas, nesibaigiančio gyvenimo rato simbolis tebelelydi visą brandžiausią kūrybą. Medžiaga ir technika, teigė V. Vitkienė, L. Oržekauskienei yra konceptualiai pasirinktas įrankis, o audimo procesas – meditacinis būties įprasminimas. Ji gilina ir plečia technologinius audimo ieškojimus skaitmeniniai papildymais, siuvinėja tento plėvelę ar tapiseriją, tačiau tvirtai tiki tekstile kaip jos meninės iškalbos įrankiu ir priežastimi. Kūrybos procesą ir rezultatą tekstilininkė sakralizuoja. Meno priederme laiko jo aukštėsniajai paširkštai kalbėti visuotinėmis ir amžinomis kategorijomis. Menui suteikia ne tik estetinių, bet ir moralinių reikšmių.

Paskui L. Oržekauskienei V. Vitkienės pranešime rikiavosi visas būrys mokiniai (beje, jau tik moteriškos pavardės), kurios subrendo VDA KDF Tekstilės katedroje, vadovaujamos tekstilininkės Almyra Bartkevičiūtė-Weigel kuria keistus objektus iš karštų klijų. Dažniausiai – moteriškas prijuostes, tampančias savotiškomis menininkės kūrybos ikonomis. Šis motyvas aktualizuojia lyčių santykijų temą, teigia tradicijos ir dabanties ryšio neišvengiamybę, pri-

mena painių tarpusavio santykijų realijas, ragina atrasti savo gyvenimo vienovę painiuose intelektualumo ir natūralumo labirintuose.

Vita Gelūnienė atsigréžė į Vakarų Europoje plačiai nuo viduramžių naudotą, Lietuvoje daugiau nei prieš šimtmetį nunykusią klasikinio gobeleno techniką – vertikalų, itin tankų befaktūrų audimą, kai ataudų siūlai visiškai padengia metmenis. Audinyje vos keletas pagrindinių spalvų sukuria placios spalvinės gamos įspūdį. Tačiau svarbiausia ypatybė – smulkiai gobeleniniu audimu įmanoma pasiekti (hiper)realistinį efektą, kuriuo dažnai manipuliujama postmoderniame mene. V. Gelūnienės meninės iškalbos „irančiu“ tapo žmogaus kūnas, suvokiamas ypač plačiuose kultūroginiuose kontekstuose.

Lina Jonikė pasitelkia vieną seniausių tekstilės dekoravimo technikų – siuvinėjimą – ir juo marginiama lyrika, paslaptimi ar intriga al suojančias didelio formato nespalvotas fotografijas, kuriose fiksuojami slapčiausiai lietuvių pasāmonės klodai.

Šiandieninė vizualioji Loretos Švaikauskienės raiška pakitusi labai radikalai – nuo monochrominių, į aplinką įsiliejančių, dvasingumo konotacijas eksplikuojančių dvimacių šilkografijos darbų iki ekscentriškų, manieringu trimaičių objektų. Dažniausiai veidrodžiai, kurie leidžia kalbėtis su savimi.

Jolanta Šmidtienė atrado autorių techniką – erdvinį siuvinėjimą tarp dviejų ar trijų ant porėmio ištempto skaidraus audeklo plokštumų. Jos siūlų dygsniai – tikslūs ir preciziški – sukuria abstrahuotas figūras ir formas, tačiau savo tikruoju pavidalu esančias ne materialiose titilio ar šilko plokštumose, o erdvėje tarp jų.

Inga Likšaitė bendradarbiauja su kitu sričių menininkais ir parodų lankytociois. 2009 m. savaitę truko projektas „Tekstai yra čia“, kuriamo bendradarbiavo medijų specialistai, išgarsintojai, poetai, filosofai, dizaineriai, kavinės įkūrėjai – jie turėjo savo vaidmenį, kad sukurtų erdvę idėjų pokyčiams. Svarbiausių projekto idėjos form(a/ula)vimo elementai buvo tekstai, skeleidesi daugybe formų.

L. Oržekauskienei V. Vitkienės pranešime rikiavosi visas būrys mokiniai, buvo ne tiesioginė pedagogika, o idėjų pagrindimo reikalavimas, paženkliano naujosios kartos kūrėjas konceptualiu / idėjos viršenybės angažuotumu, įgalinusiu jų kūrybos lauką išplėsti iš siauro žanrinės kūrybos arealo į aktualaus šiuolai-

kinio meno erdves. Ir, be abejonių, išlikti originaliomis.

Monika Žastauskaitė-Grašienė ir jos teksto(lis)ka tikrovė – dar viena svarbi stotelė šiuolaikiniam Kauno ir tarptautiniam tekstilės kontekste. Odetos Žukauskienės pranešime jos kūryba sieta su Lietuvos moterų rašytojų tekstais. „Atidžiai išsižūrėjusi į Monikos darbus ir jos kūrybai skirtus menotyrinius tekstus, kuriuoje ji apdovanota „tekstilės architektės“, „kompiuterinio žakardinio audimo meistrės“ epitetais, ieškojau savito žiūros kampo. Tad mano ieškojimų išcities taškas yra tam tikra nuoauta ar hipotetiškai priauda, kuri palaipsniui išsirutuliojo į tarpdisciplininį arba lyginamą tyrimą“, – teigia autorė.

Jos manymu, moterų kūrybai būdingas taktišnis mąstymas (juslingumas ir intymus kūrybos pasaulis, kuriame svarbus lytėjimas ir savitas minčių bei asociacijų nėrimas, pynimas, audimas). Lytėjimo požūtis gali būti išreikštasis išairiai. Net ir literatūra. Autorė tai pastebi Zitos Čepaitės, Lauros Sintijos Černiauskaitės, Dalios Jazukevičiūtės, Renatos Šerelytės (galbūt Giedrės Kazlauskaitės) tekstuose. Tekstilė yra ideali sritis, leidžianti atskleisti tradicijoje glūdinčiai moteriškajai patirčiai, moteriškumui kaip egzistencijos formai. Tai kalbėjimas apie moterų kūrybą kaip apie sritį, jis turi tam tikrų jungančių aspektų ir požymių, nors moterų kūryboje keliami klausimai ne tik moteriški, bet ir universalūs. A. Keršytė pastebėjusi, kad proza moteriai artimesnis žanras, nes „leidžia nuolat atsiginti pasakojimo gijai. Romanas gali būti tėsiamas kaip mezginys ar siuvinys“.

Moterų tekstilės ir literatūros ryšį lemia ir jų dėmesys kasdienybėi, kūrybos gretinimas ar siejimas su kasdienė veikla, būtimi. Tai ryšku Monikos darbuose iš ciklo „Šukuosenos“, kuriuose ji nutrina meną ir gyvenimą skiriantis ribas, suaktualina kultūrinę atmintį ir kasdienę praktiką. Žakardinio audimo technika atlirkas Monikos kūrinys „Kartos“. Jame išausti autorės, jos mamos iš duktors portretai įkūnija moterišką laikšumą ir moters genealogiją, kurioje labai svarbus perimamumas ir tradicija. Nors žakardinio audimo technologija išvaduoja nuo sudėtingo rankų darbo, pasak Monikos, „sudėtingos technologijos suteikia (...) daugiau minties judėjimui“. Tekstilei būdinga medžiagiška prigimtis išryškėjo jos kūriniuose „Odos paveikslai“, savotiškuose kūno peizažuose, kuriuose atskleidžiamas kūnišumas, kūno tekstilišumas, faktūrišumas. Čia puikiai atsiveria tekstilės prigimtis. Instaliacija „Skladukas“ ir vėlesnis projektas „Naujas butas“ atkreipia dėmesį į namų erdvę, kuri yra tarsi daiktis, kurių įžilėjimai įtampa. Pranešimo autorė užsimena, kad kasdienybė, namų aplinką aktualizuoją ir moterys rašytojos.

„M. Žaltauskaitės-Grašienės kūryba atveria ir išryškina tekstilišką tikrovę, nuaustą iš žmogaus fizinės, psichologinės ir socialinės tekstūros gijų“, – teigia O. Žukauskienė.

Raimondos Kogelytės-Sima-

naitienės pranešime „Vaizdinių sandaros ypatumai Aldonas Keturakienei kūryboje“ analizuojami keramikės paskutiniojo dešimtmecio darbai. Dailininkė išbandė įvairias keramikos kryptis: kūrė dekoratyvinius bei buitinius indus, monumentalius darbus interjerui, o paskui priartėjo prie vaizduojamosios plastikos. Tačiau svarbiausia tai, kad, bégant dešimtmeciams ir ryškėjant akiavaizdiams keramikos pokyčiams nuo utilitaraus vaizduojamumo bei konceptualumo link, plečiantis plastinių galimybių spektrui, prarant naujas medžiagias bei technologijas, A. Keturakienei beveik visuomet būdavo lietuviškos keramikos avangarde.

Parodose išryškėjo menininkės polinkis į metaforišką, su asmeniniais prisiminimais bei gyvenimo įvykių refleksijomis susietą tematiką. Projektuose atskleidė ir originali kompozicinė, plastinė vaizdinė sandara: aktyvus keramikos kūrinio ir erdvės santykis, daugiaelementišumas, darbų mobilumas ir kartotė, modulinio principo panaudojimas kūrinyje, vaizdo scenografiškumas, medžiagiškoji kokybė, spalvos prasmė ir įtaiga, būdingi dailininkės parodomis ir atskiriemis darbams, lemiantys jų vaizdingumą, formuojantys ir padedantys atskleisti menininkės kūrybos prasminį lauką.

Stasys Mastauskas kalbėjo apie menotyrininką Algį Uždavinį, kurio teorinių veikalų indėlis labai ryškus, nors savo veikos sričimi jis tarsi išskrinta iš bendro konteksto. Svarbiausias pranešimo klausimas – kaip suderinti skirtingų kultūrinų kontekstų perspektyvas? A. Uždavinys atsako maždaug taip: skirtinguose kontekstuose reikšmingų atvaizdų ir simbolių interpretavimo problema negali apsiriboti įvairiaisiais interpretavimo metodikų tyrimais – kur kas svarbiau atkurti metafizines prielaidas ir iš jų kylančius pasaulėvaizdžius, nes tik pastarųjų kontekste tikėtinas adekvatus atvaizdų ir simbolių suvokimas. Ar šiandien galime suvokti, pavyzdžiu, antikos kūrinį? Juk tam turime beveik persikūnyti...

Rūta Marija Purvinaitė kalbėjo apie keramikų rengimą VDI Kauno vakariniam skyriuje, kova už išlikimą ir pripažinimą. Deja, Vakarinio skyriaus nubrėžtos studijų gairės, koncentruotos į specializuotą masinę gamybą, stabdė modernybės išskeltus pokyčius, atskleidžiant naujas patirtis ir vertibes. Nuo pirmųjų Kauno tai-komosios dailės Vakarinio skyriaus gamybai koreguotų programų, siekiant įdiegti tvirtus techninius keramikos amato įgūdžius, kūrybišumas, kritiškas atsigréžimas į socialinį ir kultūrinį kontekstą prasiveržę tik 1991 m. reorganizavus Pramoninį dailės fakultetą.

Tai tik keletas konferencijoje aptartų temų. Buvo kalbėta apie Arūną Vaitkūną, Robertą Antinį, Laimą Drazdauskaitę, Algimantą Sprindį. Tačiau gal geriau jų kūrybą apžvelgti parodų salėse ir miestuose. Beje, daug įdomaus galime pamatyti ir dailės studijų Kaune 90-mečiu išskirtoje retrospekcivinėje parodoje Paveikslų galerijoje. Joje – platus žingsnis dailės istorijoje nuo modernistų iki konceptualistų.

Prie arbato puodelio kalbinu K. Palioko dukrą I. Paliokaitę-Zamulskienę – kaip ir tévas intraverstiškai menininkę, kurią, pasak R. Čarnos, „reikia vis pabaksnoti ir ištirauktis iš slaptumos“. Su tévu, anot jos pačios pastebėjimo, parodoje susitinkančią praktiškai tame pačiam žmogiškojo gyvenimui taške – apie 45-uosių savo gyvenimo metus...

– Gal pirmiausia pradékime nuo to, ką prisiminate apie técio jaunystę?

– Tévas augo Kybartuose, nuo mažens daug sportavo, buvo atletiškas ir norėjo tapti aktoriumi. Taip pat ankstį pradējo mokyti griežti smuiku – muziką jam dėstę mokytojas Šulskis. Smuikas, muzika ji lydėjo visą gyvenimą. Bet pauglystėje rimta susirgo džiova ir jam teko atsisakyti daugelio svajonių... Po ligos, kelių operacijų, kurios pasekmės buvo įdubę šonkauliai ir pakilęs vienas petys, jo nepriėmė nei į „aktorini“, nei studijuoti muzikos. Net į Dailės institutą įstojo tik trečiaisiais metais – irgi motyvuota prasta sveikata. Jis buvo lėtas, negražus – kartais net Kvazimodu vadinamas ir jautėsi tarsi išstumtas į užribius... (Beje, vėlesnėse nuotraukose, kurias galima peržvelgti parodoje, K. Palioką matome ir kitokį – ryškų, tamsų, prakaulaus veido ir gilaus žvilgsnio vyrą, panašų į kokį XX a. 6–7-ojo dešimtmečio prancūzų ar italų kinoto aktorių...) – V. K.)

– Tokios ligos atveju jam tikriausiai teko pakelti nemažai viešavės, kuri greičiausiai ugde gilesnę, jautresnę, tiesiog „kitokią“ asmenybę?

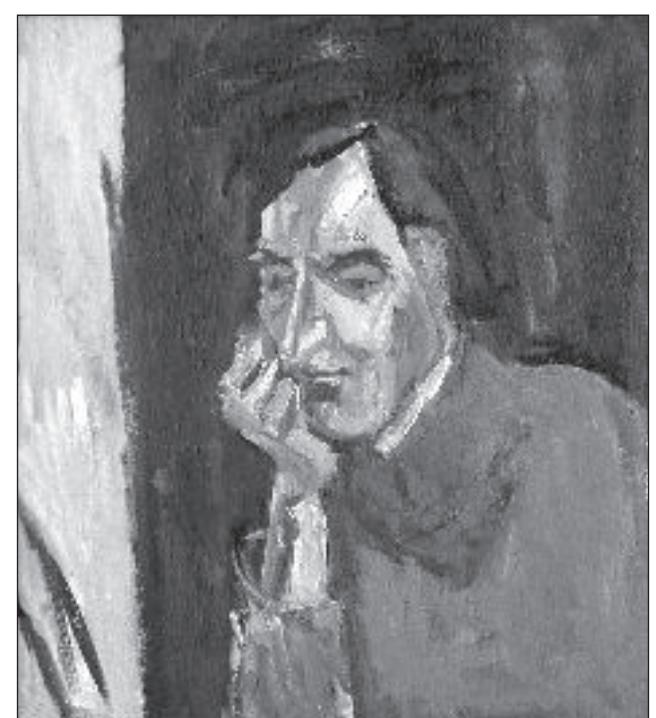
– Taip, tévas, sirdamas džiova, gulėjo Vilkaviškio ir Raudonėjo kryžiaus ligoninėse, Panemunės sanatorijoje. Tik trečia operacija padėjo. Taigi jis ilgai gydėsi ir tikrai negalejo dažnai grįžti namo, o ir tévai, gyvenę Kybartuose, jį retai lankė. Nors visą laiką daug piešė, smuikas buvo jo artimiausias anūkų laikų draugas.

– Tuomet gal muzikos motyvų yra ir jo kūryboje?

– Aš manau, kad tai improvizacija. Jis mėgdavo muziką, ji teikė tam tikro lengvumo. Ir naudojo šį principą, tapyboje. Net atsimenu, kaip būdavo: ateina prie paveikslėlio ir pagroja ką nors apie tą kūrinį ar žmogų. Arba koki įvykį. Grafikas R. Čarna irgi dažnai prisimena, kad ateidavo Paliokas ir saky-

Menininkė Inga Paliokaitė-Zamulskienė su vaikais prie tévo tapyto jos portreto „Inga“.

Kęstutis PALIOKAS. „A. Pakeliūno portretas“.

Susitikę ant tų pačių metų tilto

Nuo birželio 7 d. Kauno galerijoje „Aukso pjūvis“ veikia paroda iš ciklo „Duetai“, daugelio nuomone, viena įdomiausių ir stipriausių šio ciklo srovės „tévai–vaikai“ parodų. Ji iš užmarštis iškelia savitą tapytoją bei išskirtinę asmenybę Kęstutį Palioką ir supažindina su jo dukra, menininkę Inga Paliokaitė-Zamulskiene.

K. Paliokas buvo Kauno 8-ojo dešimtmečio meninė legenda dėl ypatingo pasišventimo ir aistros menui, pastebėtas kaip anuomet kylančio meninio bei politinio „neformeto“ astovas, o kolegų ir draugų prisimemas kaip švelnus, nuoširdus, nemeluojantis – nei mene, nei gyvenime – žmogus, nieko nenuskriaudus, beveik šventa siela, galbūt dėl to ankstį tapusis amžinesnių erdvui keleive... Pasak parodos atidaryyme kalbėjusio grafiko Romualdo Čarnos, „tai buvo tokia asmenybė, kurios ilgiesi, nes jo turėtos asmens „spalvos“ kituose nebeatrandi...“

Kaunas tuo metu pradėjo skleistis kaip modernaus, neideologizuojančio meno raiškos laukas – iš studijų Vilniuje į jį grįžo jaunieji dailininkai, literatai, menotyrininkai, susiformavo žinomas tapytojų ir poetų būrelis: Povilas Ričardas Vaitiekūnas, Antanas Martinaitis, Osvaldas Jablonskis, A. Stankevičius, K. Paliokas, o buvusioje „Konrado“ kavinėje jie susitikdavo ir su rašytojais Gintaru Patacku, Jurgiu Gimberiu, menotyrininke Sigita Samuoliene (kuri, beje, rašė ne tik apie K. Palioką, bet ir apie jo dukrą Inga). Anot tapytojo Alfonso Vilpišausko, Kaune tuo metu buvo trys šulai – K. Paliokas, P. R. Vaitiekūnas ir A. Martinaitis. Ir K. Paliokas jautė, kad talentu aniem nenusileido... Menininkų susijėjimuose, namie ar kolegų dirbtuvėse, Lietuvos dailininkų sąjungos būstineje ar „Nemuno“ redakcijoje (čia bendradarbiavo kaip iliustratorius) K. Paliokas dažnai grieždavo smuiku, čiurlioniška vaizdo bei garso sinteze siedamas įvairių menų sferas ir tarsi kyviesdamas autentiško kūrybinio gyvenimo kelionę, į kurią pats sąžiningai leidosi iki 45-ujų gyvenimo metų...

– Nuo kokio amžiaus prisiminate tévą, kiek laiko teko pabūti su juo?

– Kiek save prisimenu, tiek ir jū. Gyvenom „Gélių rate“, rinkdavosi bohema, būdavo daug šurmulio. Man atrodydavo, eidavo ir eidavo menininkai... Nežinau, ar man labai smagu

buvu... Labiau lydėjo savotiškas nesaugumo jausmas. Kad nežinai, kaip bus... Sakyčiau, kai kurie įvykiai mane ir baugino... Aš tada dar maža buvau, i darželį eidavau.

– Tai potraukis prie meno vėliau atsirado, ne dėl to, kad „o, kaip smagu menininku būt“?

– Ne, ne dėl to. Piešti ir kurti buvo smagu. Man apskritai bet koks kūrybinis procesas yra priimtinės. Nebūtina būti tapytoja, galima bet ką kurti – aš dar piešiau, maketuoju knygas, darau ekspozicijas... (Inga dirba Maičionio lietuvių literatūros muziejuje – V. K.). Tai, sakyčiau, yra potraukis prie meno bendra kūrybine prasme. Nemanau, kad menininku būti labai „faina“ ir lengva, gera ir linksma. Esu, nes kuiri. Nes kitaip nešeina. Juk būti menininku tam tikra prasme ir sudėtinga – pasaulyje daugiau talpumo atsiranda. Gal paprasčiau būti kuo nors kitu...

– O tėtės mirtis?

– Man tuomet buvo 10 metų. O tévai išsiskyrė, kai buvau maždaug šešerių. Kurį laiką tévas dar gyveno čia, Kaune, paskui persikelė į gimtuosius Kybartus.

Jis, būdavo, atvažiuoja, susitinkam. Prisimenu įvairius įvykius, kažkokias nuotrūpas, kaip vaikščiojom Laisvės alėja. Bet kad mes kartu dažnai laiką praleistume, tai taip nebuvovo... Tas bendrumas, sakyčiau, labiau buvo juntamas iš meninės pusės. Jaučiu aš jū, jo dvasinę pusę, sielą – kaip menininko... Toks meninis artumas.

– Ar namie daug buvo likę técio paveikslų? Ar juos išsivežė į Kybartus?

– Liko ir namuose. O po mirties pradėjom rinkti jo darbus. Jū surasta ir suvežta iš visur: ir iš Kybartų, ir iš Muzikinio teatro, ir iš „Pasakos“ kino teatro, ir iš sandėliukų; ir pas draugus buvo. Paskui dalis man atiteko, padovanau-

to meno raiškos laukas – iš studijų Vilniuje į jį grįžo jaunieji dailininkai, literatai, menotyrininkai, susiformavo žinomas tapytojų ir poetų būrelis: Povilas Ričardas Vaitiekūnas, Antanas Martinaitis, Osvaldas Jablonskis, A. Stankevičius, K. Paliokas, o buvusioje „Konrado“ kavinėje jie susitikdavo ir su rašytojais Gintaru Patacku, Jurgiu Gimberiu, menotyrininke Sigita Samuoliene (kuri, beje, rašė ne tik apie K. Palioką, bet ir apie jo dukrą Inga). Anot tapytojo Alfonso Vilpišausko, Kaune tuo metu buvo trys šulai – K. Paliokas, P. R. Vaitiekūnas ir A. Martinaitis. Ir K. Paliokas jautė, kad talentu aniem nenusileido... Menininkų susijėjimuose, namie ar kolegų dirbtuvėse, Lietuvos dailininkų sąjungos būstineje ar „Nemuno“ redakcijoje (čia bendradarbiavo kaip iliustratorius) K. Paliokas dažnai grieždavo smuiku, čiurlioniška vaizdo bei garso sinteze siedamas įvairių menų sferas ir tarsi kyviesdamas autentiško kūrybinio gyvenimo kelionę, į kurią pats sąžiningai leidosi iki 45-ujų gyvenimo metų...

ta, o dar vėliau nemažai nupirko M. K. Čiurlionio muziejus; be to, daug kūrių pasklidę privačiose kolekcijose.

– O ką jūs iš „legendinio“ tévo laiko prisimenate? Tuo metu žinojot, kad jis legenda, ar tie atgarsiai atsivijo vėliau – jau beaugant?

– Legenda atsirado, kai tévas mirė. Kol gyveno, niekas negalvojo, kad jis legenda. Paskui jis taip išvardojo, sakydavo: „Va Paliokas, Paliokas...“ Net mano anglų kalbos dėstytojas, kai stojau į institutą, tarstelėjo: „Oi, tai tu Palioko dukra...“

– Jaučiate, kad labiau pati paveldėjote polinkį į meną, o ne tiesiogiai buvote tévo kūrybos patveikta?

– Na, žinoma, ir paveldėjau. Bet ir kūryba darė įtaką – jo paveikslai. Jie kabėjo pas mus, aš labai juos tyrinėjau. Žiūrėdavau, aiškindavau si potėpius, žavėjau, gal net manydavau, kad man toli iki to? Bandžiau šį tą pati daryt, sakyčiau, jis man buvo idealas...

– Ar nuo vaikystės tyrinėjote, ar vėliau, kai išstojate į Dailės institutą? Tada iš techninės pusės gal labiau analizavote?

– Ne, aš jau būdama mokinė domėjausi. Lankiau dailės mokyklą. Bet iki tol devynerius metus išgirdau griežiau smuiku, mokausi J. Naujallo muzikos mokykloje, vėliau perėjau į joje esantį Dailės skyrių. Buvome rengiami profesionaliai – priešimas, tapyba pas Algirdą Lukštą, Mečislovą Ostrauską. Aišku, institutė, kur išstojau studijuoti tapybos, stilistinės viskas keitėsi. Mano mokytojai buvo V. Karatajus, P. R. Vaitiekūnas, Kostas Dereškevičius. Mokykloje vienokie reikalavimai, o Dailės institutė kitokie. Be to, ir pats ten daug ką kitaip pamatai. Mokykloje dar maniau, kad ši tą sugebu, o kai stojau, supratau,

kad lyg ir nieko neišmanau. Na ir vėl iš naujo... Iš pradžių institutė nenorėjo, kad turėtum savo susikurtą stilium. Ir aš savęs ieškojau... Kiti gal stojo vyresni, o aš – septyniolikos metų. Pirmą kartą nepavyko, tada bandžiau antrašyky. Išstojau aštuoniolikos, kiti tokį metų galbūt jau žino, ko nori, o aš ne... Mažai tikėtina, kad tokiam amžiuje būtų susiformavusi pasaulėžiūra.

– Ir kaip jaučiatės – radote savo briažą, save? Studijuodama arba vėliau, jau baigusi institutą? Tatybyne ar kitokia išraiška?

– Na, ši tą radau... Kai ką pasiemiau iš vieno dėstytojo, iš kito – iš V. Karatajaus, K. Dereškevičiaus. O daugiau – paskui, kai baigiau VDA: augina dukrą ir pradėjau brėsti. Jei ką nors surandi gyvenime, surandi ir kūryboj... Tai man padėjo atrasti save. O institute gavau pradmenis.

– Kaip pati apibūdintumėte, ką jūs tapote?

– Mano darbai – apie konkrečius žmones. Mąstau, labiau siekiu užčiuopti santykį su tam tikrais žmonėmis, tarkim, su dieduku. Mano diedukas buvo bitininkas – ir aš tapau pojūti, apimantį, kai apie jį galvoju... Tėtukas irgi būdavo – kryžius drožinėja, altoirus (jie tebéra išlikę). Aš pas jį į dirbtuvės Kybartuose užbėgdaudavau ir rasdavau drožinėjantį – skiedros aplink, o man toks „kafas“... Iš tikrujų man patinka darbe nutaptyti vyksmą – ne tiek daiktus, ne ką nors konkretaus. Kad tai būtų lyg tiltas, jungiantis materialųjį ir dvasinį pasaulį. Čia ten, siapus-anapus: mano kūryboje daug darbų yra opoziciskai padalyti, bet paskui jie jungiasi potėpiais, kompozicija...

Nukelta į 13 p.

Inga PALIOKAITĖ-ZAMULSKIENĖ. „Ten ir čia“.

Moters seksualinio identiteto kaita lietuvių filmuose

Donata JUŠKELYTĖ

Lietuvių kino kritikai Laima Kreivytė ir Saulius Macaitis apie moteris lietuvių kine kalbėjo kaip apie blankius šesėlius, kuriuos užgožė ryškūs vyrų personažai. Moterys geriausiuose lietuviškuose vaidybiniuose filmuose ilgą laiką buvo vaizduojamos kaip pasyvios aukos. Ar iš tikrųjų tik toks nebylus moters-aukos vaidmuo dominavo, o gal ir dar tebevyrauja lietuvių kinematografiijoje? Pabandykime demistifikuoti moteriško identiteto trūkumą sovietiniame ir nepriklausomame lietuvių kine. Paieškome takoskyros, kuomet moters vaizdavimas tampa atviresnis, aktyvesnis, diskursyvenis bei seksualesnis. Pasitenkime suvokti, kieno žvilgsniui lietuvių kine atstovauja kameros akis ir kaip kinta moters vaizdavimas priklausomai nuo politinio konteksto ir filmo tematikos.

Moteris ir bausmės troškimas baudžiavos gadynėje

Sovietmečiu lietuvių kine dominavo baudžiavos, pokario ar tiešiog lietuviško kaimo realių temos. Pagrindiniai ideologiniai konfliktai vykdavo tarp baudžiavinkų ir ponų arba tarp miško brolių (sovietmečiu vadintinė banditais) ir komunistinio rytojaus kūrėjų. Toks klasinių susipriešinamasis buvo palankiai vertinamas ir anot meto komunistinės ideologijos. O kaip tokiam propagandiniame kontekste vaizduota moteris?

Pagal Juozo Tumo Vaižganto romaną „Dédės ir dédienės“ sukurta režisieriaus Algirdo Dauso filme „Tas prakeikta nuolankumas“ (1970 m.), nenutolstant nuo baudžiavinės tematikos, pabrėžiami melodraminiai siužeto akcentai (Geišės, Severiutės ir Mykoliuko meilės trikampis). Dominuoja aktyvusis dédé Geišė (aktorius Balys Bratkauskas), tuo metu dédienės Severiutės (aktorė Danutė Krištopaitė) vaidmuo simbolizuojuoja „tā prakeiktą nuolankumą“ ir visišką pasyvumą. Žvelgiant iš feministinės psichanalizės perspektyvos, moteris čia pasiduoda aktyviai ir valdingai vyrų valiai. Šią vyrišką galią gerai iliustruoja sadomazochistinė scena kurioje Geišė plaka ir tuo pačiu metu bučiuoja Severiutę. Moters seksualumas čia tarsi identifikuojamas per prievertą ir pažeminimą, o rimbas įkūnija vyrišką galią ir aktyvumą.

Kritikas S. Macaitis akcentuoja ir kitų šio filmo personažų „žalingą nuolankumą“. Smuikininkas Mykoliukas, mažakalbis ir pasyvus personažas, nekovoja už mylimos merginos meilę. Taigi negalime kabėti tik apie moteriškosios lyties pasyvumą. Filme plakamos ne tik dailios merginos, bet ir nepaklusnūs darbininkai vyrai. Tik kai už paleistuvavimą baudžiamas vyras, jis išleka anonimiškas, jo veido mes nematome. O kai šventoriuje už tą patį prasižengimą baudžiamą merginą, jos pasmerkimas visaip pabrėžiamas – jai ant galvos uždėtas erškėtių vainikas, praeivai smerkia nusidėjelę žodžiais, žvilgsniais ir kirčiais.

Siame kontekste įdomu prisiminti kitą baudžiavino laikotarpiu plakimo filosofiją gerai įkūnijusį epizodą iš pirmosios Raimon-

Algimanto Puipo filme „Miegančių drugelių tvirtovė“ herojės apnuogina ne tik kūnus, bet ir sielas.

do Vabalo filmo „Akmuo ant akmens“ (1971) novelės. Šią filmo dalį S. Macaitis pavadino šalta ir statiska. Statiškumu ir dekoratyvumu lietuvių kino kritikai linkę įvardyti ir moterų vaidmenis lietuvių kine. Tačiau šiame filme aktorės Eugenijos Pleškytės suvaidinta našlė tikrai nėra nei pasyvi, nei statiska. Plakimo scenoje ji elegantiškai ir su humoru mėgaujasi patiriamu skausmu, suteikdamas savo herojei moteriško ir neatvirai demonstruojamo subtilaus seksualumo.

Nuo politinių žaidimų izoliuota moteris

Filmuose apie pokario kaimo politinius įvykius dominuoja vyru pasaulis ir jų žaidimai ginklais.

Vytauto Žalakevičiaus filme „Niekas nenorėjo mirti“ (1965) moters vieta taikliai nusakoma Laimono Noreikos suvaidinto herojaus žodžiai: „Ne bobiškas reikalas lysiti į politiką.“

A. Dausos bei Almanto Grikevičiaus filme „Jausmai“ (1968) pagrindinis vaidmuo atitenka vyrui Kasparui (aktorius Regimantas Adomaitis), tuo metu moterys miršta per gimydymą, rangosi į sveitimo vyro lovą, rezga intrigas bei flirtuoja su kamera, rodo savo apnuogintas kojas. Toks kūniškumo eksponavimas jai suteikia stiprią seksualinę galia.

„Jausmose“ nėra atviro nuogoko demonstravimo, čia seksualinis moters identitetas konstruojamas pasitelkiant subtilias užuominas, skvarbius žvilgsnius. Janės (aktorė Eugenija Bajorytė) namuose, kai į svečius užsuka Kasparas, ypač juntama erotinė įtampana. Šias scenas galime suvokti ir kaip Kasparo fantazijas, juk žmoną palaidojusiam jaunam vyriškiui trūksta moters.

Kaip straipsnyje apie seksą Lietuvos kine užsimena L. Kreivytė, sovietmečiu seksualumas laikytas silpnumo ženklu. Filme „Niekas nenorėjo mirti“ Ona (aktorė Vija Artmanė) ir Vaitkus (aktorius Donatas Banionis), besimėgaujantys nesantuokiniais žaidimais, iš kartoto sukelia įtarimą. Jie paaštrina moters ir vyrų santykį vaidmenį ideologinių kovų kontekste. Ona trokšta taikos ir meilės: „Nebus taikos, jei nebūciuosi manęs.“ O ir Vaitkui politika nerūpi, kai booba šalia. Moters seksualumas šiame filme vaizduojamas kaip žalingas ir ideologijai prieštaraudantis veiksnys.

Moteris ir vanduo, arba raganavimas Mažojoje Lietuvoje

Devintajame dešimtmetyje lietuvių kine bandyta ieškoti naujų temų ir gilesnių kontekstų. Baudžiavos ir pokario kaimo tematika jau buvo išsišėmusi. Todėl tokie režisieriai kaip Arūnas Žebriūnas ir Algimantas Puipa įkvėpimo sémési iš vokiečių literatūros bei Mažosios Lietuvos istorijos. Moteris jų filmuose iš tradicinio lietuviško kaimo atkeliauja į naują žemę, prie jūros.

Režisierius A. Žebriūno „Keilionėje į rojų“ (1980) moters seksualumas ir lytiškumas formuoja iš jau kitokiame politiniame ir

Algimanto Puipo „Nuodėmės užkalbėjime“ moterys samoningai leidžiasi prievertaujamos.

kultūriniai kontekste. Čia ne mažai įtakos turi vokiškos tradicijos bei pajūrio klimatas. Filmas prasideda skendimo scena, kurioje pasirodo ir fatališka, juodu drabužiu prisidengusi moteris. Filmuose apie baudžiavą moterys dažniausiai buvo apsirengusios šviesius tautinius apdarus. Vokiškoje žemėje matome raganiškos pri gimbės moteris.

„Keilionėje į rojų“ supriešinami du skirtinių moterų portretai – nuolankioji lietuvaite, žvejo Anso Balčiaus (aktorius Algirdas Latėnas) žmona Indré (aktorė Rimanta Krilavičiūtė) bei tituluota, fatališka vokietė Marta Anker (aktorė Eglė Gabrėnaitė). Iš baimės prieš Martą lenkiasi visi pajūrio gyventojai. Tai moteris, jaučianti savo kūno ir grožio galia. Tokios seksualumo suvokimą suformavo vaikystėje patirtas smurtas.

Martos personažas šiame filme liudija apie laisvėjantį moters kūno vaizdavimą. Viisiško nuogumo dar vengama, tačiau maudynių scenose režisierius subtiliai ir estetiškai kuria moters kūno kaip viliojančio ginklo īvaizdį. Socialinis statusas, materialinė padėtis jai leidžia valdyti vyrus ir jais manipulioti, o keršto troškimas savotiškai suformuoja herojės seksualinį identitetą. Ragana Marta pražudo pajūrio vyrus, prieš tai juos išlaisvindama.

A. Puipo filma „Moteris ir keturi jos vyrai“ (1983) taip pat prasideda skendimo scena. Vanduo tarasi perbraukia seną moters gyvenimo scenarijų ir suteikia galimybę kurti naują. Moterišką identitetą čia stiprina nuolat gimstantys sunūs, nes, pasak feminisčių, vyrai moteris pripažista tik tuomet, jeigu jos pagimdo sunū. Šiame filme moters lytiškumas nuolat pabrėžiamas ir kreipiniais – moterie, aš moteris. Vyrų statusas pabrėžiamas išdidžiai tariamais žodžiais: „Visi būsit skrybelėti, visi būsit vyrai.“ Idomu pastebėti, kad čia personažai yra bevardžiai, o jų reikšmė labiausiai apibūdina jų lytimi.

Kitas A. Puipo filmas, sukurtas jau laisvoje Lietuvoje, „Elzė iš Gilijos“ (2001) taip pat nenutolsta nuo pajūrio tematikos. Čia pagrindiniai personažai tampa moterys. Žvejo dukra Elzė (aktorė Eglė Jaseckytė) ir valdinga jos mylimojo Enrikio motina Gryta (aktorė Janina Lapinskaitė) nėra pasyvios aukos. Šiame filme daug kentėjusios moterys yra seksualiai laisvesnės. Kadangi „Elzė iš Gilijos“ sukurta jau nepriklausomoje Lietuvoje, moters kūnas vaizduojamas atviriau. O ir jos seksualumas konstruojamas ne remiantis bausme ir pažeminimu, o noru aktyviai siekti laimės. Filmo pabaigoje Elzė tituluojama garsiausia ir turtingiausia nuotaka pajūryje. Ši statusą meringinai suteikia jos drąsa gelbstint skęstančiuosius. Nauja virsmą Elzei suteikia vanduo. Vandenyje ji pražudo savo tėvą, tačiau išsilaisvina nuo patriarchalinės priespaudos. Ir galiausiai pagimdo dukrą, o ne sunū.

Moters nuogumas ir troškimas priklausyti

Ryškiausią proveržį vaizduojant nuogą moters kūną galime ižvelgti R. Vabalo filme „Miškais ateina rudo“ (1990), sukurta pagal Mariaus Katiliškio romaną. Nors filmo siužetas siejasi su tarpu kario Lietuvos kaimo realijomis, jo sukūrimo politinis kontekstas yra modernesnis. Tai lai-

Algirdo Dausos ir Almantė Grikevičiūtės filme „Jausmai“ seksualinių moterų identitetas perteikiamas subtiliomis užuominomis.

kotarpis, kai iš komunistinės priespaudos išsilaisvina ne tik Lietuva, bet ir kinas pamažu atskrato ankstesnių pancių.

Šiame filme aktorė Nijolė Narmontaitė sukūrė itin ryškų Monikos Dovydienės paveikslą. Nors čia pagrindinis veikėjas yra Tilius Gelžius (aktorius Arvydas Bagdonas), moterų personažai taip pat labai svarbūs. Tilius blaškosi tarp dviejų moterų – nuolankios, tylios kaimo mergaitės Agnės (aktorė Ingrida Mikelionytė) ir valdingos, išsilavinusios didelio ūkio šeimininkės Monikos. Abi konkurentės geba manipuliuoti Tiliumi, pasitelkdamos moterišką žavesį ir seksualumą. Agnė įkūnija nekalto seksualumo įvaizdį, o Monika visiškai atvirai eksponuoja savo kūną, juo megaujasi. Ryškiausiai tai parodyta jos maudynių scene. Analizuotuose filmuose nuogumas ir seksualumas buvo suvaržytas ideologinių pažiūrų. Vengta rodyti seksu scenas, todėl kamera drovai nusiskdavo, o ekranas užtemdavo, kaip tai buvo daroma klasikiniuose Holivudo filmuose. Dramaže „Miškais atėina rуду“ nesigedijama moters kūno, o ir moteris nebijo bausmės už savo neslepiamą seksualumą.

Laisvėjanti moteris susvetimėjusiam pasaulyje

Pastarųjų metų lietuviškuose vaidybiniuose filmuose moterims tenka vis svarbesnis vaidmuo. Daug diskusijų sukėlus A. Puipos „Nuodėmės užkalbėjimą“ (2007), sukurta pagal kelias Jurgos Ivanauskaitės knygias, kino kritikė L. Kreivytė net pavadino lietuviško sekso (kompleksų) katalogu. Šiame filme jaučiamas stiprus moterų troškimas pajusti savo lytinį identitetą santykliuose su vyrais, bet jos jaučiasi kompleksuotis ir nevisavertės.

„Nuodėmės užkalbėjimas“ pabrėžia visuomenės susvetimėjimą, degradaciją ir moterų savi-destrukciją. Viktorija (aktorė Rasa Samuolytė) ir psichoterapeutė Rita (aktorė Nelė Savičenė) sąmoningai leidžiasi prievertaujančios aplieistuose namuose, nes nori pajusti, jog bent siek tiek yra gyvos. Tai moterys, kurias paliko vyrai. Tačiau jos dar labiau save žemina: „Norėjau išpažint

savo nuodėmę, troškau bausmės.“ Vika nori atkeršyti visai vyru giminėi, bet kartu keršija ir sau. Šios moterys siek tiek primena Larso von Trierio filmuose vaizduojamas pagrindines veikėjas („Prieš bangas“, „Antikristas“, „Šokėja tamsoje“, „Dogvilis“). Siemet ekranuose pasirodė kitas A. Puipos filmas „Miegančių drugelių tvirtovė“, kuriamo pratiessama pažintis su J. Ivanauskaitės moteriško pasaulio subtilybėmis, yra tikra atvara dominuojančiai vyriškai kinematografijai. Pagrindiniai moterų personažai jau nėra tik blankūs ryškių vyru šešėliai. Ši kartą nublanksta vyriškiai. „Miegančių drugelių tvirtovė“ – tarsi amazonių sala, kurioje vyrams apsilankytį pavojinga. Čia vaizduojamos moterys, kurios apnuogina išniekintus savo kūnus ir sielas. Galbūt ši filmą net būtų galima laikyti feministiniu, bet jo autoriystė priklauso vyru. Taigi galime tik svarstyti, ar režisierius iki galo pažino moteris.

Kiek kitoks žvilgsnis į moters pasaulį ir jos lytiškumą konstruojamas Kristinos Buožytės „Kolekcionierėje“ (2008). Kino kritikė L. Kreivytė ši filmą apibūdina kaip sekšą su kamera. Čia pagrindinė veikėja Gailė (aktorė Gabija Ryškuvienė) pasisamdo operatorių (aktorius Marius Jampolkskis) filmuoti kiekvieną jos iškrypusios fantazijos padiktuotą poegli. Gailė susigrąžina emocijas tik užfiksavusi jas kamera ir stebėdama save ekrane. Ji lyg Narcizas megaujasi savo atvaizdu. Kamera padeda jai kurti savo lytinį ir seksualinį identitetą. Būtent kamera pažadina merginos jausmus, o savo atvaizdo akumuliavimas tarsi išlaisvina iš emocinio paralyžiaus. Tai moteris be moralės. Gailė laužo visus tabus, permiega su sesers vyru, žaloja gyvūnus, nesilaiko eismo taisyklų lėkdamas miesto gatvėmis. Ji bando dirbtinai stimuliuoti savo potyrius, tokiu būdu mėgindama išgyti nuo emocinio paralyžiaus.

P. S. Kadangi į šiuolaikinį lietuvių kiną ateina vis daugiau moterų režisierų, netrukus turėtume sulaukti ir daugiau filmų, kurie leis ši rašinį papildyti naujomis pastabomis.

Algirdo Dausos filme „Tas prakeiktas nuolankumas“ pabrėžiami melodraminiai siužeto akcentai.

Susitikę ant tuų pačių metų tilto

Atkelta iš 11 p.

– O pavadinimuose atsispindi ryšys su žmonėmis?

– Iš dalies taip: „Kryžiaus kalba“ – skirta tėtukui, „Bitininko svajonės“ – diedukui, „Filosofas“ – irgi apie tėtį. Parodoje jam skirti du portretai. Apie tėtį, jo pojūcius daug mąstyta. Kartais ir gerokai plačiau – apie menininko buvimą erdvėj...

– Ir laike?..

– Laiko mano darbuose tarsi ir nėra, nes jo ir šiaip nėra – mokslininkai nustatę, kad laikas išvis nematuojamas, tik mes esam ivedę tam tikrą matą dėl aiškumo. Bet iš tikrųjų tai yra tėstimis, nei pradžios, nei pabaigos neturintis reiškinys. Tiesiog psychologiskai lengviau, paprasciau žmogui žinoti – ten saulė leidžiasi, valandos skaičiuojamos ir pan. Bet fizikos požiūriu laiko nėra...

– Ar dabar jaučiatės veikiama kokių nors menininkų – lietuvių arba pasaulio? Ar, priešingai, manote, kad einate savo autentišku keliu?

– Nežinau, ar man kas nors daro įtaką... Patinka Williamas Turneris, Georges Rouault, Rene Magritte'as.

– O, R. Magritte'as gerokai skriasi nuo W. Turnerio...

– Taip, skiriasi, bet jie man patinka. Nebūtinai tai reiškia, kad aš vienu ar kitu menininku sekū, bet jo matymas man tinka. Iš lietuvių, ašku, buvo visko: arsininkų, P. R. Vaiteikūno, A. Martinaičio dievinimas, bet dabar nežinau... Be abejø, visai tai manyje yra, bet man jau reikia ko nors kito – tai pereitas etapas.

– O parodoje eksponuojami darbai yra postudinių metų ar vėliau sukurti?

– Ne, jie nutaptyti 2003–2006 m., taigi, galima sakyti, dabartiniai. Turiu ir visai naujų kūrinį, bet jie atlikti ne tapybos technika – šiuo metu ja beveik nedirbu. Šiai duetų padrai atrinkome tik tapybos darbus – aliejus, drobë, kartonas. O dabar mane domina popierius, kitos įvairės technikos, piešimas...

– Aktyviai kuriate! Turit dirbtuvęs?

Kęstutis Palionas jaunystėje.

– Dirbu namie. Tikriausiai dėl to dažniau renkuosi piešti ant popieriaus. O šiaip mėgstu tapti išėjusi į gamtą – važiuoju į kaimą, sodą.

Vyras padarė specialų molbertą – išsinešu ir tapau...

– O tuose darbuose irgi panašiai mastote?

– Prieš šią buvo kita mano paroda („Moteris laike“ Maironio lietuvių literatūros muziejuje – V. K.) – nagrinėjanti moters, aktų, savęs kaip moters suvokima (beje, „Duetuose“ taip pat liečiamą ši tema, rodomi keli aktai). Ir apie mamą daug galvojau. Bandžiu išreikštį savo pamąstymus ir dar ką nors pasakyti, kad būtų ne vien tiesioginis išsisakymas... Taip siekiu prie kažko prieiti, išsiaškinti.

Dabar turiu ir naujų idėjų, ryškėja kita kryptis. „Aukso pjūvyje“ eksponuojami nueito, pasibaigusio etapo darbai. Nežinau, kaip bus toliau, bet šios mintys, emocijos, pamąstymai jau daugmaž susidėliojo...

– Dar neatskleisit, kokia ta kryptis?

– Gal labiau susijusi su žmogaus judėjimu. Kadangi daug keliaujame su šeima, o ir šiaip man įdomus pats žmogus, svarstau: mes gyvenam savo erdvėj, o kai persikeliam

kitur – koks tai jausmas? Mane domina žmogaus judėjimas erdvėje. Be to, labai patiko kelionės, aplankytos šalys. Kroatija, Italija... norisi tai apmąstyti kūryboje. Ypač išpūdingi Kroatijos miestai – balti, net efemeriski. Apie juos galima rašyti noveles ar dar ką nors... Anksčiau esu rašiusi, bet tik sau. Dabar tiniai potyriai man asocijuojasi su jaunystės patirtimis, tad bandau juos susieti su kelionėmis. Baltais miestais, erdvėmis...

– Ar dažnai savo darbus eksponuojate parodose?

– Buvo keletas – Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Menininkų namuose, Kauno parodų rūmuose dalyvavau ir bendrose parodose, bet didelio poreikio rodytis nėra. Bent jau nebuvu. Man rūpi ir kiti dalykai. O gal tai paveldima? (Šypsosi.) Sau tapai... Na, aišku, po kiek laiko pasirodžiau, o dabar prasidėjo kitas etapas, kai dažnas kūrybos rezultatas – ekspozicijos, knygų maketavimas. Tik... nelabai norisi savo maketuotų knygų parodoje eksponuoti. Reikia tarsi ko nors rimto...

– Bet jums patinka šie darbai – maketavimas, ekspozicijų rengimas?

– Taip, žinoma, nedirbčiau, jei nepatiktu. Juk išvien nemaketuoji tekstu, bet ir viršelį kuri, ir vidinius puslapius apipavidalini. Idomu. Gal kartais ir per daug užsiūtua te veikla. Vyraus bara: „Ko tu taip varsti, širdį dedi?“ Negaliu kitaip. Arba čia būnu, arba... Jeigu parodą rengiu, tai viską, ką galiu, atiduodu...

– O kokiujausmū jums sukėlė minčis dalyvauti „Duetuose“ su tévu?

– Na, labai įdomus jausmas... Puikiai įvertinau tą idėjā! Juk tévas buvo kažkur „ten“, o aš – kažkur „čia“... Bet dabar jau neatrodou, kad būtų išlikes tas „ten – čia“, ištės jaučiasi duetas. Atrodo, mustojau ir lyginti: štai Tévas aukštai, va jis buvo legenda... Žinot, kaip žymiu tévų vaikai jaučiasi... Man, aišku, labai smagu, kad mūsų darbai kabo šalia. Viduje jaučiuosies tiesiog sąžininga sau: eksponuodama kūrinius žinau, kad jie ne pameluočiai, atsiraude ne dėl to, kad pasirodytum. Tenkina ir jų kokybę, ir tai, ką galėjau jais pasakyti... O dabar prasidėda kitas etapas.

– Sveikinu ir linkiu įdomios kūrybinės kelionės. Dėkoju už pokalbi.

Kalbėjosi Violeta KRIŠTOPAITYTĖ
Galerijos archyvo nuotraukos

Inga PALIOKAITĖ-ZAMULSKIENĖ. „Siapus erdvės“.

Tévynainis, arba Czeslawo Miloszo grížimas namo

Rimantas VANAGAS

Prof. Algirdas Avižienis – vienas Vytauto Didžiojo universiteto atkūrėjų, pirmasis rektorius. Jis gimė Kaune, čia ir dabar iškūrė. Pasaulinio garsio mokslininkas mielai prisimena Lietuvai brangų žmogų – Nobelio premijos laureatą poetą Czesławą Miloszą. Manytume, jog autentiškais faktais paremtas pasakojimas apie dviejų Lietuvos sūnų draugystę galėtų būti įdomus ir „Nemuno“ skaitytojams.

Knyga buvo ženklas

Kai Algirdas pirmasyk paskambino Cz. Miloszui (o tai buvo, rodos, 1967-aisiais), jis nė minties neturėjo apie kokius nors toli siekiančius planus. Iki tol apie tévynainį žinojo tik tiek, kad paraše knygą „Paveretas protas“, kurią (anglų kalba) perskaite dar būdamas Ilinojaus universiteto doktorantas. Šiam esė rinkinyje, parašytame jau disidente plunksna, labai įtaigiai parodoma inteligentu, mokslo žmonių dvasinė degradacija stalinistų valdymo laikotarpiu.

Labiausiai Algirdą patraukė pasutinysis knygos skyrius „Baltai“. Ką ten patraukė – priklaustė! Ir dažnai lietuvių tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje būtų priklaustė, jei tik būtų turėję (galėjė turėti) šią nepaprastą knygą.

„Mano žinios apie Baltijos kraštus nėra iš knygų ir žurnalų semtos. Pirmoji mano išvysta šviesa, pirmas žemės lopas, pirmas medis – buvo tu vėtet šviesa, kvapas ir medis, nes gimiama lenkiškai kalančioje šeimoje ant lietuviškai pavadintos upės krančio. Ir tie įvykiai man lygiai yra gyvi, kaip gyva tai, ką skaitome gerai pažįstamų žmonių veiduose ir akysse.

Ispanų antplūdis turėjo sukrėsti actekus. Užkariautojų įpročiai buvo keisti, tikiybinių apeigos nesuprantamos, jų minčių takeliai neįžvelgiauti. Nemažesnis sukrėtimas estams, latviams ir lietuviams buvo Raudonosios armijos invazija. Tiesa, seni žmonės dar atsiminė liūdnus carų laikus, tačiau tai niekuo nepriminė caro, buvo šimtų kartų blogiai. Per tuos metus po caro nuvertimo Rusija ne priartėjo prie Europos, o nutolo prie tokų visuomenės organizavimo formų, kokių Europa niekada nežinojo. Užkariautojų mintys ir poelgiai buvo svetinių nukariautiesiems, kaip katalikų teologijos vingrybės ir Kastilijos garbės kodeksas actekams.“

Toliau Cz. Miloszas detaliai, sordais brūkšniais nupiešė, kaip trys Baltijos kraštai Stalino ir Hitlerio susitarimu, kurį pasirašė Molotovas su Ribentropu, buvo parduoti tiesiog kaip vergai.

Knyga suspindėjo tarsi svarbus tévynės ženklas, Algirdas per vieną vaikarą visiems laikams tapo Cz. Miloszo talento gerbėju. Jau dirbdamas Los Andželo universitete, aptiko žinutę, kad Cz. Miloszas profesoriauja Kalifornijos universitete Berklyje. Algirdas paskambino jam ir paprašė susiūkti. Prisistatė lietuviu, skaičiuojo jo knygą gal prieš dešimt metų, bet vis negalinčiu jos pamiršti. Cz. Miloszas iškart sutiko.

Eidamas pas tévynainį (mūsų nuomone, tai būne tiksliausias poeto tapatybės apibūdinimas) Algirdas vis dėlto jautėsi gana nedrąsai: buvo apie 20 metų jaunesnis, be to, dar tik *assistant professor...* Laimėjo smalsumas.

Kaip ir buvo sutarta, Algirdas Cz. Miloszą rado darbo kabinete. Jį pamačius įtampa atslūgo: žmogus kaip žmogus, ūgiu ne iš didžiuju, o giliose akys pro tankius antakus šepetėlius žvelgė draugiškai, maloniai, be menkiausios arogancijos. Artejo pietų metas, tad rašytojas pakvietė svečią pačiai, užsakė picų ir alaus. Šis kasdieniškas, studentiškas menų nuramino Algirdą, ir juodu kaip seni pažiastomi šnekūčiavosi gal porą valandų.

Kalba mezgësi lengvai, nes Cz. Miloszas buvo labai smalsus, daug klausinėjo, gyvai domėjosi lietuvių reikalais Amerikoje. Algirdas papasakojo apie stiprią Los Andželo lietuvių bendruomenę, universitetą, archaeologijos „žvaigždę“ Mariją Gimbutienę. Cz. Miloszas savo ruožtu prisipažino jau palaikąs ryšius su Berklio lietuvių, universitete netgi susiradę lietuvių studentų: prancūzų literatūros doktorantę Jūratę Izokaitytę ir Juozą Sidą (buvusį Sidaravičių), architektūros magistrantą. Rašytojas jų prašė, kad pamokytų lietuviškai, išverstu kai kuriuos „Draugo“ ir „Akiračių“ straipsnius. Be to, jau buvęs pakviestas į „Santaros“ stovyklą, dalyvavęs jos suvažiavime. Suradus bendrų interesų ir pažiastamų, liko tikėtis, jog pažintis nenetrūks.

Taip ir atsitiko: kai tik Algirdas lankydavos Berklyje, būtinai susitikdavo su Cz. Miloszu. Pirmieji rašytojo klausimai paprastai būdavo: „Kokios naujienos iš Lietuvos? Kas ten darosi?“ Teiraudavosi ne iš įpročio ar mandagumo, o nuosirdžiai susidomėjės. Pamažu, bet vis tvirtčiau Algirdas išsitikino, kad „pono Czeslovo“ santykis su Lietuva ypatinges: žiūrėjo iš toli, bet ne iš auksčiai, švelniai, tėviškai, lyg į savo propovai-kaiti. Rūstokas, įdėmus gilių akių žvilgsnis, prabilus apie Lietuvą, keis-tai nušvidavo, tarsi liudydamas, kad jis taip pat jautėsi esąs Lietuvos vai-kas, tik gal kitoks nei Algirdas ar kiti lietuvių.

Cz. Miloszas ypač smalsavo, kai Algirdas pradėjo važinėti į Lietuvą, o šis džiaugėsi galėdamas atpasakoti naujausius išpūdžius. Po truputį Algirdas tapo lyg ir Cz. Miloszo „Lietuvos reikalų patikėtinu“.

„Lietuva – asmeninis mitas...“

1979 m., kai Amerikos lietuvių ruošesi minėti Vilniaus universiteto 400 metų jubilieju, UCLA profesorių Algirdas Avižienis ir M. Gimbutienė nutarė, kad ir jų universitete ši data turetų būti iškilmingai bei svarai akcentuota. Juodu į renginį pakvietė Tomą Venclovą, nesenai iš Lietuvos į JAV atkakusį disidentą, mielai sutiko dalyvauti ir Cz. Miloszas. Taip minėjime atsirado trys įdomūs pranešėjai, atstovavę trimis Vilniaus universiteto istorijos periodams: Cz. Miloszas pasakojo apie Stepono Batoro universitetą, M. Gimbutienė – apie universitetą vokiečių okupacijos metais ir T. Venclova – apie jo veiklą sovietmečiu.

Minėjimas pavyko kuo puikiausiai, o M. Gimbutienė ir Cz. Miloszas vėliau dar ne kartą susituoti. Marija, aiski, nepraleido progos išdėstyti jam visą savo teoriją apie senovės baltų praeitį ir kultūrą, jos dėka Cz. Miloszas susipažino su geriausiais lietuvių išeivijos rašytojais. O netrukus...

Kad Cz. Miloszui paskirta Nobelenio literatūros premija, Algirdas sužinojo būdamas mokslinėje konferencijoje Tokiujuje. Viešbučio patarnaujančios rytais po kambario durimis paklaidavo anglų kalba leidžiamą dienraštį „Tokyo Times“. Ir štai vieną ryta pasiernės laikraštį Algirdas pirmo puslapio apačioje pamatė nedidelėmis raidėmis išspaustintą žinutę:

„Nobelio literatūros premija paskirta lietuviui rašytojui Czeslawui Miloszui už bekompromiši ižvalgumą, atskleidžiant žmogui gresiančius pavojus pilname konfliktų pasaulyje.“ Sužinoję, kur Cz. Miloszas gimė, japonai ir paraše, kad jis lietuvis... Algirdas tuo pasiuntė rašytojui telegaramą: „Džiauguosi, sveikinu.“

Paskui Algirdas nuvežė tą laikraštį Cz. Miloszui, parodė, kad japonai ji paskelbė lietuviu. Jis nusiypsojo: „Ir visai nebrogai paraše!“ Atrado, laureatui tai buvo netgi malonu. O kai Algirdas perskaite Cz. Miloszo kalbą, pasakyta Švedijos mokslų aka-

demijoje per premijos įteikimo iškilmes, si nuomonė tik sustiprėjo.

Vėliau ne vienas kritikas pastebėjo, jog norint giliau suvokti Cz. Miloszo kūrybą būtina patyrinėti jo ryšį su Lietuva, kuri jam buvo ne atsilikęs Europos užkampis, o labai savitas ir tuo pasauliu įdomus bei reikšmingas kraštas. Rašytojui labai svarbi žmogaus priklausymo tam tikrai teritorijai idėja – kad net labai skirtini, skirtinių tautybų žmonės galėtų tolerantiškai gyventi toje pačioje žemėje.

Lenkü literatūrologas Aleksandras Fiutas, porą metų literatūrologiniuose, pažinimo sumetimais gyvenės kartu su rašytoju Berklyje, atkreipė į tai paties Cz. Miloszo dėmesi: „Charakteringa, kad Jūs asmeniniu mitu tampa Lietuva. Netgi Prancūzijos kraštovaldžius matote per lietuvišką kraštovaldžių prizmę.“ Rašytojas atsakė: „Žinoma, ir čia yra tam tikro mitologizavimo. Žmogus savyje ir savo išorėje ieško tam tikro centro, atskaitos taško. Manau, kad tokiu tašku nebuvimas kenksmingas netgi biologine prasme. Vaizduotė ieško tam tikro stabilitumo ir laikui bėgant yra linkus labiau konkretizuoti tam tikras vietoves.“

Kraštošiamis ir aistrauliamis, „kiemo patriotams“ Cz. Miloszas dažnai primindavo LDK istorijos tradiciją, kuria remdamosi kelios tautinės bendruomenės ir kultūros, skirtinės kalbos ir religijos net kelis šimtmecius sugebejo gyventi viena dvasia.

Po 52-ųjų metų

A. Avižienio idėja „sugražinti Lietuvai Milošą“ šiandien atrodo savai-me suprantama ir įgyvendinama. Tačiau devintojo dešimtmecio Lietuvuje déjosi tokie dalykai, kad mažai kam girdėtas, o dar mažiau skaitytas lenkų poetas, gyvenantis už jūrų marių, rūpejė tikrai nedaugeliui. O ir pats Cz. Miloszas, tapęs Nobelio premijos laureatu, pasidare be galio užsiėmės. Asmeninis jo gyvenimas, kiek patyrė Algirdas, tuo laikotarpiu taip pat buvo perdėm įtemptas, kupinas staigū permainų. Kelerius metus gulėjusi „ant patalo“, 1986 m. ši pasaulių aplieido jo žmona Janina. Daug rūpesčių ir nerimo tėvui sukėlė psychinė jaunesniojo sūnaus Piotro liga, nudedusi jaunuoli net iki kalėjimo. O čia dar kone pusė pasaulio vertėsi kūlverscia...

Vis dėlto ir tuo metu Cz. Miloszas neprarado jam būdingos aktyvios pilietinės pozicijos. Štai ji pasiekė žinia apie kruvinus Sausio 13-osios įvykius Vilniuje, ir jis negalėjo likti nuo šaly: kartu su Josifu Brodskiu ir Tomu Venclova jau sausio 15 d. dienraštyste „New York Times“ paskelbė sukrečiantį straipsnį. (Netrukus jis buvo pakartotinai išspausdintas JAV lietuvių operatyviai išleistame aliume „The Gift of Vilnius“, išplatintame Baltuosiuose rūmuose bei Vašingtone reziduojančių pasaulio valstybių ambasadose. Žinomų žmonių balsai ir kraupūs vaizdai, be abejø, turėjo įtakos politikų nuomonei apie prezidentą M. Gorbačiovą ir tikrąjį „perestroikos“ veidą Baltijos šalyse.)

1991 m. ne tik Lietuvai, bet ir prieš dvejus metus atkurtam Vytauto Didžiojo universitetui kaip deguonies trūko pasaulio dėmesio bei pripažinimo. A. Avižienis universitetu se-natui VDU Garbés daktaro vardą pasiūlė suteikti Cz. Miloszui. Žinoma, Algirdui teko truputį paaškinti senato nariams, kas tas Cz. Miloszas ir kodėl jis toks svarbus Lietuvai – dar visai nesenai jis buvo saraše žmonių, apie kuriuos nereikėjo kalbėti.

Algirdas Avižienis: „1991-ųjų pabaigo sugrįžę į Kaliforniją Kalėdų atostogą, apsilankiau pas Cz. Miloszą ir įteikiau jam oficialų Aukščiausios tarybos (Atkuriamojo Seimo) pirmininko Vytauto Landsbergio lenkiš-

kai parašytą kvietimą atvykti į Lietuvą. Jį perskaite, Cz. Miloszas pasakė: „Būtinai vykstu!“ Parinkom patogesnį laiką – kad poetas spėtų daugiau pamatyti, aplankyt savo gimtinę.

Taj ir atsitiko: Vilniaus orouoste Cz. Miloszą pasitikom gegužės 26 dieną, privažiavom juodu Landsbergio limuzinu prie pat skandinavų lektuvo, atskridus iš Kopenhagos. Atsidarius lektuvu durimis, pirmasis išėjo Cz. Miloszas, iš pasakos – septyneriais metais jaunesnis jo brolis Andrzejus (jis buvo Lenkijos radijo ir televizijos reporteris, operatorius, dokumentinių filmų rengėjas), sūnus Anthony.

Lenkų literatūrologas Aleksandras Fiutas, porą metų literatūrologiniuose, pažinimo sumetimais gyvenės kartu su rašytoju Berklyje, atkreipė į tai paties Cz. Miloszo dėmesi: „Charakteringa, kad Jūs asmeniniu mitu tampa Lietuva. Netgi Prancūzijos kraštovaldžius matote per lietuvišką kraštovaldžių prizmę.“ Dairėsi, klau-sėsi, uostė – lyg po dagiu, varnališos lapu ar krūmu kiekvieną akimirką galėjo atsiversti akivaras ar puodas su lobiu... Deja, daugybės gretimų kaimų nebuvu likę ne pėdsako (juos nušlavė melioracija, dalis gyventojų atsidūrė tremtyje), o pačiuose Šeteniuose stūksoją tik vienas pastatas apsamaņojuši šiferio stogu, kolūkio aplipdytas visokiai priestatėliais, apželės krumais, dildynėmis ir gal jau 10 metų nenaudotas, tad niekam, net ir Czeslawui, nekilo mintis, kad jame būtų išlikęs koks autentiškas kampeolis. Užtat poetas be galos apsidžiaugė, palaukęs sodybėlėje rades senuką, dar prisiminus, kaip jis dėrbė Šeteniuonį dvarelyje.

Ypatingas sukrėtimas rašytojo laukė Sventybrastyje, kur palaidota Kunatų, Siručių giminė: kunigas įteikė bažnytinės metrikos įrašo kopiją, liudijančią apie Cz. Miloszo gimimą. Šią akimirką užfiksavo vaizdo kameras ir fotoaparatai: tai bene vienintelis atvejis kelionėje, kai svečias nesulaikė skruostais besirūstančių ašarų...

1994 m. Krokuvoje buvo išleistas Cz. Miloszo eileraščių rinkinys „Ant upės krančio“, kuriamė labai nesunku atpažinti pirmojo apsilankymo Šeteniuose išpūdžius ir poetą užplūdusių prisiminimus bei jausmus:

*Tokios pat kaip seniai kelio vežės į slėnį:
Prisiminiau, kur pasukti, bet nepažinau upės;
Jos spalva lyg surūdžiusios mašinines alyvos,
Nei ajerų, nei vandens lelijų.
Nutrūksta liepų alėja, kadaise bičių keliais,
Ir sodas, tévynė vapsvų ir šišrių, girtų nuo saldybės,
Sudūlėjės ir prasmege į dagius ir dilgėles.
Toji vieta ir aš, nors nuo jos nutoles,
Tuo pačiu laiku, metai po metų, netekome lapų,
Užberdavo mus sniegų, sekino mus.
Ir vel sykiu esame, savo bendroj senatvę.*

A. Avižienis: „Cz. Miloszo viešnagės metu išsitikinai, kokia svarbi jam Šeteniją aplinka. Nors „Isos slėniję“ tas kaimas vadinas Giniūs, iš tiesų tai buvo autorius gimtijė Šetenijai. Tada aš jam ir pasiūliau, kad reikėtų įsteigti fondą, ne pelno siekių organizaciją, kuri rūpintų Šetenijų atstatymu ir jo kūrybos populiarinimui Lietuvoje. Pataikiai tiesiai į dešimtką – rašytojas ir pats, pasirodo, buvo ne kartą galvojės, kaip išsaugoti téviškę, tik nedrįso apie tai išsitarėti.

Cz. Miloszas vasaromis jau gyvenė Krokuvoje, buvo įsigijęs ten butą, o žiemą grįždavo į Berklį. Sykį nuskridau į Krokuvą, ir mes per porą dienų kartu parengėm to fondo planą. Pakvietėm steigėjus. Tada (1992 m.) jis kaip tik jau buvo vedęs savo antrą

žmoną, amerikietę Carol Thigpen, ją švelniai vadino Karolinka. Carol dėstė istoriją Emory universiteto Meno ir mokslo koledže Atlantoje. Nepaisant nemenko metų skirtumo, jaunoji žmona sugebėjo ištraukti Czeslawą iš vienatvės ir liūdesio liūno, nuosirdžiai juo rūpinosi, vedės jis tiesiog atgijo, prasvečėjo.

Tarp viešiosios ištaigos Česlovo Milošo gimtinės fondas steigėjų (jų buvo 11) – pats Cz. Miloszas su žmona Carol, jo brolis Andrzejus, Petras Baguška, tuo metu Kėdainių sajūdžio pirmininkas, dainininkas, Kėdainiečių klubo prezidentas Vincentas Narimantas Kuprys, kritikas, vertėjas Algis Kalėda, poetas Eugenijus Ališanka ir kt. Vežimės braškėdamas pradėjo riedėti...

Nepaisant nieko!

1994-ųjų vasarą Cz. Miloszas antrakart atvyko į Lietuvą, šikart su žmona Carol. Vėl visi nugarmėjo į Šetenius, kur VDU studentų teatras inscenizavo dvaro gyvenimą XIX a. Apsiyrengė lenkiškais ir lietuviškais tautiniais drabužiais, dvariskiu apdarais, šoko ir dainavo. Kazimieras Starkevičius, tada Kauno apskrities viršininkas, išteikė poetui žemės nuosavybės dokumentą. Bet Cz. Miloszas su tuo atsiimti žemę tik su sąlyga, kad galės tą pačią dieną padovanoti ją fondui: sako, aš jau nebegaliu ukinninkauti!

Prie suliepsnojusio didelio laužo koncertavo šiandienos kėdainiečiai, „pagyvenusių žmonių“ ansamblis. Staiga pradėjo lyt, visi suejo į prieštą prie svirno, pastatyta kolumkio technikai laikyti. Ir pasidarė dar jaukiau, šilčiau!.. Abu Miloszai buvo laimingi.

Tačiau kai Česlovo Milošo gimtinės fondas ėmėsi vykdyti atstatymo projekta, entuziastingų rėmėjų keistai sumažėjo, o ir likusieji neskuojo krapštysti kišeniu. Vis dėlto dėl fondo vadovų užsispyrimo, sumanumo pilkokeleme Šetenį danguje nurodavo pragiedrulių. Projekto globėjų sutiko būti pats respublikos prezidentas Valdas Adamkus. O tas keistas, keliais silikatinį plptyli prieplipais apmūrytas, apkalinėtas pastatas, pro kurį 1992 m. abejingai praėjo Cz. Miloszas, pradėjus klibinti pasirodė besas baltasis Kunatų svirnas! Jam per 150 metų, sijos ažuolinės, taštos kirvių, ir grindys, ir lubos. Sienos irgi neblovai išsilaiškios.

Atradimas pakėlė nuotaiką: kai ką dar įmanoma atkurti! Algirdo komanda suskato mikliai ieškoti juridinės ir finansinės paramos. Trašų gamybos firma „Lifosa“ buvo išpareigojusi Kėdainių rajonui skirti nemenką sumą kultūrai – apie pusę milijono litų. Kodėl jų neatidavus Šeteniams, būsimam regionu kultūros ir turistų traukos objektui?

Atstatymui vadovavo tokiuose darbuose prityrės architektas Algimantas Kančas. Jis nemokamai, kaip dovaną, parengė rekonstrukcijos projektą, ir kai Cz. Miloszas atvažiavo trečią kartą, senosios svirno sienos jau buvo atidengtos.

Atsižvelgta ir į paties Cz. Miloszo pageidavimus bei vizijas. Su architektu ir fondo direktoriumi jis ap-

vaikščiojo visus kampelius, duobes ir akmenis. Iš prieities namų poetas kūrė naują eileraštį Lietuvai... Svirnas turėjo virsti mažu konferencijų centrui su keliais kambariais viršuje, kad žmonės galėtų ten pernawkot, paleisti kokią savaite.

Tačiau fondo direktoriaus galvoje sukosi viena mintis: nuo pirmojo Cz. Milosz apsilankymo gimtinėje praėjo septyneri metai, o pinigų trūko net būtiniausiai darbams...

Griebiasi netgi tokio „šiaudo“ kaip paramos koncertas „O ar tikrai tau svarbi ta žemė?“. Jis įvyko 1999 m. birželio 10 d. Kauno valstybiniam akademiniame dramos teatre, surinktos lėšos skirtos Č. Milošo kultūros centrui Šeteniuose iškurti.

Ir štai Cz. Miloszas vėl Šeteniuose. A. Avižienis: „Miloszas pasakojo apie savo vaikystę, jautėsi pakiliai, nes vaikščiojo po vaikystės namus ir pievas... Tik mes vieną klaidą padarėm. Ten augo toks didelis lazdynas šalia to svirno, Miloszas jį „Isos slėnyje“ apraše, jis jam buvo brangus. Bet mes, deja, to nežinojom ir lazdyno neišsaugojom. Statybininkams trukdė, jie ir išpjovė. Dar gerai, kad tai buvo vienintelė mūsų klaida, nors ir ją padarėm netycia.“

Algirdas dar spėjo aplankytį Cz. Miloszą Krokuvoje. Poetą rado tylį, prislėgtą: buvo mirus ir antroji žmona Carol, ir brolis Andrzejus. Lyg priekaištudamas pačiam sau, Cz. Miloszas liūdnai konstatavo: „Taip neturėjo būti, kad visi mano šeimos nariai mane paliktu.“ Duodamas Algirdui krūvą knygą – savo kūrinį vertimą į kitas kalbas – paprasė, kad nuvežtų į Šetenius, padėtų matomojį vietoj...

Kitaip metais poetas iškeliavo į Anapili.

***

Mirus trims Miloszams ant plauko pakibo Česlovo Milošo gimtinės fondas. Fondo direktoriaus sprendimas buvo paprastas. Kadangi nelioko ne tik rėmėjų, bet ir didžiosios dalies steigėjų, vienintelė išeitis – likusiems keturiems steigėjams sudėti po 10 000 litų į suremontuotą pastatą. Steigėjų veidai apsiniaukė, kai kas net panoro trauktis, tad netrukus vienintelis lėšų saltinis liko... fondo direktoriui!

Šiaip ar taip, Algirdas buvo įsitikinės, kad projektas sąlyginu pavadinimu „susigrąžinti Milosą į Lietuvą“ labai gerau pavyko. Nors iki Cz. Miloszo 100-ųjų gimimo metinių buvo likę dar dvejai metai, A. Avižienis jau sugalvojo, kad minėjimą turėtų būti tarptautinis! Jis prasidėtų Lietuvoj ir baigtųsi Lenkijoje – kaip Cz. Miloszo gyvenimas.

Taip ir įvyko.

Kadangi VDU pagal sutartį ir anksčiau galėjo naudotis centro konferencijų sale, žengus dar vieną žingsnelį, vienas centras tapo universitetu nuosavybe. Ir tai jau garantija, kad koplytstulpiai ir skulptūromis pasipuošusioje Cz. Miloszo gimtinėje nuolat skambės jauni balsai, naujos idėjos, sklandys poezijos dvasia, bus kam rūpintis šalies kultūros paveldu, didžiųjų žmonių atminimui, kaimyninių tautų santarve.

Lietuvos sporto muziejuje (Kaunas, Muziejaus g. 7) veikia Raimundo Pušio fotografijų paroda „Aukštumos žemumos“. Paroda veiks iki rugpjūčio 1 d.

XVII Pažaislio muzikos festivalis

28 d., ketvirtadienį, 19 val. Kauno Šv. Atpaštaly Petro ir Povilo arkikatedroje bazilikoje – koncertas „Skirta Mairionui“. Lietuvos kamerinis orkestras (meno vadovas Sergej Krylov), Kauno valstybinis choras (meno vadovas Petras Bingelis). Dirigentas Petras Bingelis. Mairiono eiles skaito prelatas Vytautas Vaiciūnas. Programoje – Antonio Vivaldi sakralinė muzika. Iėjimas nemokamas.

30 d., šeštadienį, 19 val. Lietuvos liaudies buities muziejaus Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje – chorinės muzikos varakas. Filadelfijos berniukų choras (JAV) (vadovas ir dirigentas Jeffrey R. Smith). Programoje – Franzo Schuberto Mišios G-dur, sakralinė JAV kompozitorų muzika ir spiričieliai. Bilieta kaina – 12 Lt

Liepos 1 d., sekmadienį, 19 val. Pažaislio vienuolyno bažnyčioje – „Laudate pueri Dominum“: XVI ir XVII a. sandūros mišparų rekonstrukcija Zigmanto III Vazos rūmų koplyčioje. Projekto muzikinai vadovai: Maria Skiba (Lenkija-Vokietija), Darius Stabinskas, Gintautas Venislovas. Choras ir konsortas „Brevis“. Choro solistai: Maria Skiba, Edita Bagdonaitė-Venisloviene, Vilija Mažintaitė, Kęstutis Jakeliūnas, Mindaugas Bargaila, Gintautas Venislovas, Modestas Jankūnas, Nerijus Masevičius. Konsortas: Darius Stabinskas (sopraniinė viola da gamba), Matusz Kowalski (tenorinė viola da gamba, Lenkija), Robertas Bliskevičius (bosinė viola da gamba), Justyna Rekś-Raubo (bosinė viola da gamba, Lenkija), Frank Psichichholz (liutnija, teorba, Vokietija), Gösta Funk (vargonai, Vokietija). Iėjimas nemokamas.

Liepos 5 d., ketvirtadienį, 21.30 val. Kauno pilyje – Mairionio 150-osioms gimimo metinėms „Maironis – Didysis Vytautas – Karalius“, bendradarbiaujant su Lietuvos nacionaliniu dramos teatru Rezisierių Vytautas Rumšas. Scenografe Virginija Idzelytė-Dautartienė. Muzika pritaikė Antanas Kučinskas. Šviesų dailininkas Gintautas Urba. Rezisierius asistentė Regina Garuolytė. Garsos rezisierių Rimvydas Gaigalas. Vaidmenis atlikia aktoriai: Vytautas – Evaldas Jaras, Jogaila, lenkų karalius – Ramutis Rimeikis, Kaributas, Jogailos brolis – Jonas Braškys, Lengvenis, Jogailos brolis – Džigus Siaurusaitis, Švitrigaila, Jogailos brolis – Mindaugas Capas, Sigizmundas, vokiečių (Romos) imperatorius – Irmantas Jankaitis, Julijona, Vytauto žmona – Toma Vaškevičiūtė, Sonka, Jogailos žmona – Ilona Kvietkutė, Vasilisa Biełucha, Sonkos vyriausia sesuo – Jurga Kalvaitytė, Spydką, Krovukos vaivada – Šarūnas Puidokas, Sepinskas, lenkas, Lietuvos kancleris – Vytautas Rumšas (jaun.), Malðžykas, lenkas, Lietuvos valdininkas – Arūnas Vozbutas, Zbignevas Olesnickis, Krovukos vyskupas – Algirdas Gradauskas, Goštaitas, Lietuvos maršalka – Mantas Vaitiekūnas, Popiežiaus legatas Algirdas Butvilas, Rusdorfas, kryžiuočių magistras – Albinas Arkauskas, Karoliniukų magistras – Mindaugas Juscius. Dalyvauja: senojo šokio trupė „Festa Cortese“ (vadovė Alina Žautautaitė), Nindziusiu asociacija Lietuvoje (vadovas Zenonas Urbanas), kovinis-istorinis klubas „Antikos karys“ (vadovas Jurius Bykovas), Kauno jojimo veteranų klubas (vadovas Stasys Laurinaitis), pirotechnikos firma „Blikas“. Bilieta kaina – 12 Lt.

Liepos 6 d., penktadienį, 18 val. Margininkų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčioje – „Maironio balsu“. Valstybinis Vilniaus kvartetas: Audronė Vainiūnaitė (I smuikas), Artūras Šilalė (II smuikas), Girdutė Jakaitis (altais), Augustinas Vasiliauskas (violončelė). Solistas Liudas Mikalauskas (bosas). Programoje – Jonas Mačiulis-Maironis, Juozas Naujalis, Česlovas Sasnauskas, Juozas Tallat-Kelpša, Giedrius Kuprevičius, Algimantas Bražinskas, Konradas Kaveckas, Valentinas Bagdonas, Kristina Vasiliauskaitė. Iėjimas nemokamas.

Biliety į festivalio koncertus galima įsigyti: Kauno valstybinės filharmonijos kasoje (II–VII 14–18 val., tel. 20 04 78), renginio vietoje vieną valandą prieš renginį ir bet kurioje Tiketos kasoje ar internetu www.tiketa.lt.

Einam Kaunas 2012

28 d., ketvirtadienį, 19–20 val. Klasika Miesto sode (Laisvės al. 93) – dalyvaus Kauno bigbands (vadovas Arvydas Butas). **20.30 val.** „Romuvos pasažas“ (Laisvės al. 54) – Rasabasa (alternatyve / dream pop / shoegaze).

29 d., penktadienį, „Dūdos Laisvės alėjoje“. **16 val.** eitynės Laisvės alėjoje nuo Kauno Šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčios (Soboro). **16.30–17 val.** koncertas Muzikinio teatro sodelyje. Dalyvaus Kauno pučiamųjų instrumentų orkestras „Ažuolynas“ ir merginų choreografinė grupė.

29 d., penktadienį, 16 val. Kauno Pilyje (Pilies g. 17) – albumo-knygos „Spalva ir žodis“ pristatymas ir tautodailininkės Dalios Kerpauskienės parodos „Spalvotas kelias“, kurioje eksponuojami naujausi menininkės darbų ciklai „Višata“, „Vizijos“, „Tėviškė“, pristatymas. Knygos sudarytoja – Andrius Jakučiūnas – tel. (8-37) 322251, (8-615) 24983 Andrius Jakučiūnas – tel. (8-611) 98945, el. paštas: jakuciunas@gmail.com

Apžvalgininkai: literatūra – Jurga Tumasonytė; fotografija – Romualdas Rakauskas; muzika – Eugenija Žakienė; kinas – Gediminas Jankauskas; teatras – Gediminas Jankus.

Fotografas: Zenonas Baltrušis.

Stilištė: Lina Navickaitė – tel. (8-37) 322251

Maketuotojas: Juozas Pužauskas – tel. (8-656) 38529

Buhalterė: Irena Kavaliauskienė – tel. (8-37) 322235, (8-656) 41705

28 d., ketvirtadienį, 16 val. Mairionio lietuvių literatūros muziejuje (Rotušės a. 13) – Mairionio pagerbimo valanda. Programa „Mairionio saphnas apie Lietuvą, meilę, tikėjimą ir viltį“ atlikis jaunieji aktoriai: Inga Mikutavičiūtė, Gabrijelė Aničaitė, Saulius Čiūcelis, Jonas Baranauskas, pianistė Gailė Griciūtė, vokalistė Gabrijelė Griciūtė. Bus atidaroma mansarda, naujasis patalpas pašventintas JE Arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, dalyvaus Lietuvos Respublikos ministras Arūnas Gelūnas.

29 d., penktadienį, 17 val. Rasytojo Algimanto Kaminsko knygų „Ukanos atnaujinimas“ I dalies „Iškilę naščiai“ ir II dalies „Pamesti klaupai“ sutiktuvės. Kartu su autoriumi dalyvauja poetas Robertas Keturakis ir aktorė Olita Dautartaitė.

Mairionio lietuvių literatūros muziejuje šiuo metu veikia parodos:

„Sugrižimai“ (skirta išeivių rasytoju kultūriniam gyvenimui Vokietijoje ir Austrijoje 1944–1950 m.), „Visą kraštą užsesi eileraščiais...“ (Albinui Žukauskui – 100), „Mano biografija – mano knygos“ (Jonui Avyžiui – 90), „Tegul laikrodis eina...“ (Jonui Mikelinskui – 90), „Du eksponatai Pasaulio atmintyje“.

Lankytojų dėmesiu! Kadangi vykdomas valstybės investicijų projektas „Mairionio lietuvių literatūros muziejus“ (Rotušės a. 13, Kaunas, rekonstravimas“, dėl sudėtingų remonto darbų muziejuje lankytojams uždaromas nuo š. m. liepos 2 d. iki š. m. rugpjūčio 31 d. Atsiprašome dėl nepatogumų, esant reikalui, galima skambinti muziejaus svetainėje www.mairioniuozmuziejus.lt nurodytais telefonais.

28 d., ketvirtadienį, 18 val. Kauno tautinės kultūros centre (A. Jakšto g. 18) – vasarvidžio vakarojimai su folkloro ansambliu „Jotija“ (vadovas Mintautas Petras Pečiulis). Iėjimas nemokamas. **18 val.** tapybos mokymai suaugusiesiems „Prie molberio“. Veda dailininkas Gvidas Latakas.

30 d., šeštadienį, 16 val. paskaita „Pribuvėja“ ir kūdikio giminės. Pirmosios prausynos – senasis krikštas. Grasa ir apsauga“. Lektorius Aleksandras Žarkus.

28 d., penktadienį, 19 val. Rysių istorijos muziejaus kie-melyje (Rotušės a. 19) – antrasis festivalis „Senamiesčio Žiogas“ koncertas: Ieva Narkutė, Olegas Dikovskis ir Nedas, grupė „Arbata“, Tatiana Soloviova ir Aleksander Blokin (Baltrausija), Paulius Pastauka ir Gabrijelė. Kiemelio aplinką papuoš Deimantės Dirikienės ir Vidos Solugubienės juvelyriskos ir fotografijos darbų paroda „ART i Šokas“ bei vyks origami dirbtuvės. Bilietais prekiauja Bilietai.lt

Festivalis „Kaunas mene. Kalbėjimasis“

28 d., ketvirtadienį, 17 val. galerijoje „MJ studija“ (Rotušės a. 1) – Romana Schmalisch (Vokietija) „Mobili paroda – Kaunas“. Paroda veiks iki liepos 31 d.

28 d., ketvirtadienį, 18 val. galerijoje „Meno parkas“ (Rotušės a. 27) – „Kas yra svarbu?“. Menininkai: André Lützen (Vokietija), Joana Deltuvaite (Lietuva). Kuratorius Ingo Taubhorn (Vokietija). Paroda veiks iki liepos 25 d.

Laikinojoje sostinėje vėl karaliaus operetė

Asta MIKELEVIČIŪTĖ

Valstybės dienos šventės pagrindiniu akcentu Kaune jau tradiškai tampa antrajį savo gyvavimo dešimtmetį pradėjės tarptautinis festivalis „Operetė Kauno pilyje“. Ši kartą organizatoriai žada išskirtinį renginį – liepos 6–7 d. senosios Kauno pilies prieigose skambės ne tik gražausios arijos iš garsiausių pasaulio operetų ir miuziklų. Pirmą kartą žiūrovų laukia ir premjera – po atviru dangumi rodoma operetė „Karaliaus antrininkas“.

Vieno iš „Operetės Kauno pilyje“ idėjos autoriu, Kauno valstybinio muzikinio teatro ir „Baritonų trio“ solisto Gedimino Maciulevičiaus nuomone, festivalis profesionaliam atlikėjui – tikras iššūkis, nes jo tikslas – supažindinti žiūrovą su visais klasikinės muzikos žanrais (per vienuoju renginio gyvavimo metų čia svečiavosi opera, operetė, miuziklas, baletas, kino filmų muzika ir kt.), populiarinti klasikinę muziką per mums visiems labai svarbią Lietuvos valstybės šventę. „Nuo pat pradžių stengėmės, kad dalyvautų kuo daugiau jaunų atlikėjų. Todėl surengėme operetės dainininkų konkursą „Operetė – mano meilė“, į meistriskumo klasę pakvietėme žymųjį italių dainininką Gaetano Bordini“, – mintimis dalijosi G. Maciulevičius, priminės, kad lankytis festivalio koncertuose galima nemokamai. Pasiteiravus apie šių metų intrigą, G. Maciulevičius patikino, kad ji tikrai bus, į koncertą atėjė žiūrovai liks malonai nustebinti. „Be to, pirmajį festivalio vakarą, liepos 6-ąją, dalyvaus daug naujų atlikėjų, svečių iš Vengrijos, JAV, Rusijos, taip pat ir žymiausi, publikos pamilti mūsų šalies dainininkai.“ Beje, kalbėdamas apie šių metų renginio išskirtinumą, pašnekovas akcentavo, kad pirmą kartą festivalyje bei Lietuvoje rodoma operetė po atviru dangumi bus galima išvysti taip pat nemokamai.

Pagrindinio moters vaidmens atlikėja Kristina Siurbyté ir operetės dirigentas Virgilijus Visockas. Festivalio archyvo nuotraukos

Kitas renginio organizatorius, „Baritonų trio“ solistas Benjaminas Želvys neslepią, jog festivalis – dovana Kaunu. „Jau vienuoliktą kartą istorinėje Kauno vietoje skambėsiant klasikinės muzikos perlai, malonūs susitikimai su žymiausiais Lietuvos bei užsienio atlikėjais byloja apie vis didesnį renginio priprazinių“, – sakė B. Želvys. Jis neabejoja, kad „Operetė Kauno pilyje“ daugeliui klausytojų tapo tikra atgaiva, o organizatoriams ir atlikėjams, norintiems išlaikyti publikos pasitikėjimą bei viltį, kad festivalis ir ateityje džiugins bei teiks naujų išpūdžių, – didžiuile atsakomybe.

Jau trečią iš eilės operetės festivalių režisuarant Kęstutis Jakštasis įsitikinės, kad panašių nėra ne tik Lietuvoje – pasaulyje jų taip pat vos vienas kitas ir šie renginiai itin patrauklūs, surenkant minias žiūrovų, kuriems tai dar viena proga išgirsti klasikinės muzikos šedevrus, atliekamus geriausią šalies bei užsienio atlikėjų. „Festivalis tapo tikra klasikinės

muzikos gerbėjų fiesta, į nemokamus koncertus susirenka įvairiausio amžiaus žiūrovų“, – sakė K. Jakštasis. Kalbėdamas apie renginio režisūros subtilybęs jis patikino, kad kiekvienam

artistui išėjus į sceną pamatysime po mažą spektaklį, lydimą šviesos ir scenografinių efektų. „Kadangi vienos dienos koncertinėje programoje arčiau apie 30 ar daugiau, renginio režisūra tampa labai sudėtinga ir kardinialiai skiriasi nuo spektaklio, kuriamo būna vientisa idėja, vienas kompozitorius, dramaturginė linija“, – atviravo režisierius. Kalbantis apie šių metų naujieną, premjerinį spektaklį, K. Jakštasis neslepė, kad organizuojant ir aptariant praėjusius metų festivalių organizatoriams, trims baritonams B. Želviui, G. Maciulevičiui ir D. Vébrai, kolegi L. Kuznickaitė-Milašienei bei kitiems bendraminčiams tapo aišku, jog atėjo metas šiai kryptingai keisti. Taip kilo vienito spektaklio idėja. „Taigi liepos 7 d. išvysime pagal Tadeuszo Dobrozauskio operetę „Karaliaus ložė“ pažystytą geriausias operetės tradicijas atspindinčio spektaklio „Karaliaus antrininkas“ premjerą. Jos siužetas tik iš pirmo žvilgsnio atrodo nerūpestingai smagus. Po karaliaus dvaro ir fiktyvios monarchijos spindeles slepiasi mūsų dienų gyvenimo aktualijos ir problemos, kurias sprendžiame kiekvieną dieną“, – sakė K. Jakštasis ir pri-

dūrė, kad, be jokios abejonės, operetei viską vainikuoją muzika, kurioje susipažina paryžietiškų dainelių, seko gero Vienos valso ir ugninės Lotynų Amerikos šalių melodijos.

Visuose festivaluose dalyvaujančių ir pagrindinius moters vaidmenis jų premjerose atliekanti Kauno valstybinio muzikinio teatro solistė Kristina Siurbyté, siemet savo jėgas išbandžiusi ir kaip dramos aktori, prisipažino, jog kiekviename festivalyje išvydus tokią milžinišką auditoriją, jaudulys užima kvapą. „Nuoširdžiai džiaugiuosi galėdama dalyvaujančių kasmet rengiamoje muzikos puojoje ir dainuoti Kauno širkyje“, – tvirtino dainininkė. Pasidomėjus, ar festivalyje, be operos bei operetės solistų, savo vietą galėtų atrasti ir dramos aktoriai, K. Siurbyté atsakė: „Nors mano kaip dramos aktorės patirtis dar labai nedidele, esu įsitikinusi, jog vienos šiame festivalyje tikrai pakaks vienam. Kad neklstyti, įrodė ir kiekvienam renginyje dalyvaujantis priekės aktorių ir visų operetės festivalių vedėjas Gintaras Mikalauskas. Todėl linkiu organizatoriams stipribės ir išvermės rengiant šią muzikos šventę, klausytojams – malonumo būnant stebuklingame muzikos pasaulyje, dalyviam – įkvėpimo, balso skambumo, o mums visiems – sau-lėto oro, pozityvių emocijų.“

Savaitgalis prie televizoriaus

Kaip Andrius Mamontovas Honkonge nakties lietaus ieškojo

Gediminas JANKAUSKAS

Ketvirtadienį cikle „Naujasis LT“ (22.40 val., TV1) rodomas filmas „Amaya“ – Lietuvos, Latvijos ir Honkongo kino studijų kūrinys, kuriame pagrindinių vaidmenų atliko peroksidinė blondinė (albinos?) tapė Andrius Mamontovas. Jis vaidina ne lietuvių, o iš Europos („iš šalies, apie kurią niekas nėra girdėjęs“) į Honkongą atvykusį vyruką, vardu Polas, – romantišką herojų, intriguojantį užuominomis apie vos vos nužymėtas gyvenimiškos patirties detales, tradicinį „kelio filmo“ bastūną, anot Jono Meko, „žmogų be vietus“.

Tokie personažai visuomet įdomūs, nes žadina žiūrovų smalsumą. Žiūrėdamas panašias istorijas, jaučiasi esąs atidus psychologas, turintis iš lengvų (o kartais ir visai efemeriskų) ženkli sudėlioti keistus hieroglifus, kuriuos bus įdomu šifruoti jau pasibaigus seansui. „Amayos“ žiūrovų laukia nelengvas filmo „identifikavimo“ procesas, reikalaujantis dėmesio, emocijų ir neacionalaus mąstymo.

„Amaya“ – filmas, kurio vizua-

linę ir verbalinę poeziją būtina pajusti nuo pirmųjų kadrų. Anot A. Mamontovo, reikia „išgirsti bambuko garsą“. Ši pirmajį impulsą sururia pats filmo pavadinimas („amaya“ japoniškai reiškia „nakties lietu“). Bambuko garsai muzikinėje filmo fonogramoje, kaip ir dažnai lietaus kontrapunktai, audžia labai subtilią atmosferą. Filmas sudarytas iš kelių atskirų istorijų, kuriuos negriauna bendros architektūros, o tik dar labiau pabrėžia tarpu-savy susipinančių likimų polifonią. Autoriai (ir ypač aktoriai) kiek įmanoma vengia žodžių, bet maksimaliai panaudoja kino galimybes išreikštinti mintis universalesnė žvilgsnių kalba. Ištis virtuoziškai ši meną perpratusi garsi japonų aktori Kaori Momoi, meistriskai iliustruojanti japoniško teatro tradicijų ir kinematografinio stambaus plano sintezės privalumus.

Garsaus amerikiečių aktoriaus Melo Gibsonio režisuota „Apokalipsė“ (penktadienis, 21.55 val., Lietuvos ryto TV) šiuolaikinei vi suomenei mėgina priminti mažai žinomus ir seniai pamirštus istorinius faktus apie indėnų civilizaciją. Filmaiavimo grupė ir būrys aktorių ne-

profesionalų filmą kūrė neįžengiamose Meksikos džiunglėse.

Anksčiau M. Gibsono režisuotoje „Kristaus kančioje“ (2004 m.) herojai kalbėjo senaja aramėjų kalba. Panašiai elgiamasi ir ši kartą. Visi „Apokalipsės“ dialogai išversti į moderniam pasauliu nepažistamą majų kalbą. Pavadinime minimas graikiškas žodis reiškia naują pradžią po senojo pasaulio žūties. M. Gibsono teigimu, šis universalus žodis kuo puikiausiai apibūdina tai, ką jis norėjo pasakoti. Filmo pagrindą sudaro 500 metų senumo įvykių, kai XVI a. Ispanijos kariuomenė užgrobė Meksiką ir Centrinę Ameriką.

Tai jaudinanti istorija apie indėnų bendruomenę, kurios idiliškų ir ramų gyvenimo būdą brutaliai sugriauna žiaurūs svetimšliaisiai. Nenorėdamas tapti lengva okupantu auka jaunas karys, pramintas Jaguaro Letenė, ryžtasi pabėgti nuo gresiančios mirties. Bet meilė savo moterai, sūnui bei tėvui priverčia jį grįžti atgal ir stoti į nelygią kovą už savo civilizaciją.

LNU penktadienį 23.30 val. priims brolių Andy ir Larry Wachowskų 1999 m. sukurtą „Matrica“, ta-

pusią rimtu kinematografiniu įvykiu. Mat autoriams pavyko surasti auksą vidurių tarp efektingo veiksmo kino ir išmintingos antiutopijos. Ko gero, ir virtuali realybė čia pirmą kartą balansuoja tarp ranka pasiekiamos ateities ir toli į prieitį nusidriekusios budizmo filosofijos. Puikiai įkūnyta bene svarbiausia modernaus pasaulio problema – visai ne fantastinė žmogaus priklausomybė nuo dirbtinio intelekto. O kai kas filmo siužete įžvelgs neužmaskuotą paralelių su Kristaus istorija.

Indų režisierius M. Nighto Shyamalano Hollivude sukurta fantasminis trileris „Nepalaužiamasis“ (šeštadienis, 21.25 val., TV3) pasaikoja mistinę istoriją. Iš Niujorko į Filadelfiją vykstantis traukinys pataria kraupią katastrofą, kurioje žūva per 130 žmonių. Bet futbolo stadiono apsaugininkas Deividas Diunas (aktorius Bruce'as Willis) lieka įkūnyta bene svarbiausia modernaus pasaulio problema – visai ne fantastinė žmogaus priklausomybė nuo dirbtinio intelekto. O kai kas filmo siužete įžvelgs neužmaskuotą paralelių su Kristaus istorija.

Jeigu nejaučiate alergijos aktorių Renée Zellweger grimasoms ir karštą dieną norėtumėte atsigavinti, gerėnės pramogos už komediją „Poniutė kaime“ (sekmadienis, 20.30 val., LNK) nesurasis. Dar ne taip seniai šios aktorių suvaidinta Bridžita Džouns suteikė viltį milijonams nusivylusių namų šeimininkų. Dabar ji pasiryžusi įrodinti, kad laikas keisti požiūri į blondines.

O jeigu sekmadienio vakarą norėsite patirti siaubingų emocijų, ši tikslą padės pasiekti Stevenas Spielbergas. Jo 2005 m. sukurtas „Pasauly karas“ kol kas yra naujausia ne kartą ekranizuoto Herberto G. Wellso romano versija. Joje Žemė tampa nuožmių kosminių ateivų invazijos zona. Žmonėms kyla grėsmė tapati agresorių vergais. Paciame netikėtai atsižvėrusio pragaro centre atsiduria Ferjė šeima – Rėjus, Merė En ir jų dukrelė Reicelė.

P. S. H. G. Wellso romane, kaip pamename, nuožmius marsiečius įveikė žemiškos kilmės virusai. O kas juos nugalės S. Spielbergo filme, sakyti neturime teisės. Pabandykite atspėti patys...